

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АДАМА МІЦКЕВИЧА, ПОЛЬЩА
ВАРШАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ, ПОЛЬЩА
МОЛДАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ, МОЛДОВА
БАТУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ШОТА РУСТАВЕЛІ, ГРУЗІЯ
ЦЮРИХСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ, ШВЕЙЦАРІЯ
РАДА «КАТОЛИЦЬКА РОБОТА З ПІВНІЧЧЮ (УКРАЇНА)», США
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ, ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А.С. МАКАРЕНКА

МАТЕРІАЛИ

**V Міжнародної наукової конференції:
«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ І БЕЗПЕКА В
БАГАТОПОЛЯРНОМУ СВІТІ: КОНТУРИ НОВОГО
СВІТОУСТРОЮ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ»**

30 червня 2023 р., м. Суми

УДК94:327(082)

M58

Друкується згідно з рішенням вченої ради
Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка
(Протокол № 2 від 25 вересня 2023 р.)

ОРГКОМІТЕТ ТА РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голова оргкомітету:

Лянной Ю.О. – доктор педагогічних наук, професор, ректор Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

Заступник голови оргкомітету:

Кудріна О.Ю. – доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної (наукової) роботи Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

Координатори оргкомітету:

Подрез Ю.В. – кандидат історичних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту історії, права та міжнародних відносин, доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Михтуненко В.В. – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Члени оргкомітету:

Потехін О.В. – доктор історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Сокирська В.В. – доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Циватий В.Г. – кандидат історичних наук, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Заслужений працівник освіти України.

Моцак С.І. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Горобець І.В. – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Снегірьов І.О. – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Жуков О.В. – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Оліцький В.О. – кандидат історичних наук, в.о. завідувача кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Бессонова М.М. – кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка.

Кононенко Д.С. – другий секретар з консульських питань Посольства України у Фінляндській Республіці (Фінляндська Республіка).

Levan Jakeli – Professor, Dean of the Faculty of Law and Social Sciences, Batumi Shota Rustaveli State University, (Georgia).

Rackers Ken – Military Expert, Member of the Board of Directors «Catholic Work with the North (Ukraine)», (USA).

Putina Natalia – PhD (Political Science), Associate Professor State University of Moldova, (Moldova).

Lahovych Magdalena – Doctor of Humanitarian Sciences in the Field of History, Adam Mickiewicz University in Poznań, (Poland).

M58 Матеріали V Міжнародної наукової конференції «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ І БЕЗПЕКА В БАГАТОПОЛЯРНОМУ СВІТІ: КОНТУРИ НОВОГО СВІТОУСТРОЮ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ» (30 червня 2023 року).

Матеріали конференції друкуватимуться в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів відповідальність несуть учасники конференції. Оргкомітет залишає за собою право на відмову в друкуванні матеріалів, що не відповідають вказаним вимогам або подані із порушенням встановленого терміну.

Збірник V Міжнародної наукової конференції «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ І БЕЗПЕКА В БАГАТОПОЛЯРНОМУ СВІТІ: КОНТУРИ НОВОГО СВІТОУСТРОЮ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ» присвячений актуальним питанням історії міжнародних відносин, актуальним проблемам всесвітньої історії, міжнародним відносинам та дипломатії на початку XXI ст. Особлива увага в матеріалах конференції відведена змінам у міжнародних умовах в умовах воєнних викликів. Матеріали збірника можуть знадобитися викладачам, аспірантам, студентам, всім, хто цікавиться проблемами міжнародних відносин.

УДК94:327(082)M58

© Колектив авторів, 2023

ЗМІСТ

Асатуров Сергій, Мартинов Андрій	
ПРОБЛЕМА ІНТЕГРАЦІЇ БАЛКАН: ІСТОРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	8
Асатуров Сергій, Товкун Інна	
ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ШЛЯХИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	8
Аулін Олександр, Ауліна Олена	
СПЕЦИФІКА ВИНИКНЕННЯ Й СТАНОВЛЕННЯ АРАВІЙСЬКИХ МОНАРХІЙ.....	11
Bessonova Maryna	
GEO-SECURITY DIMENSIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR	14
Bohdanova Tetiana	
MEXICO'S FOREIGN POLICY: OBJECTIVES AND CHALLENGES	17
Ботіка Тетяна	
ІМАГОЛОГІЧНІ ВИМІРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....	19
Брайчевська Олена	
ГЛОБАЛЬНИЙ ДОГОВІР ПРО БЕЗПЕЧНУ, ВПОРЯДКОВАНУ ТА ЛЕГАЛЬНУ МІГРАЦІЮ: ШЛЯХИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	22
Власенко Валерій	
ЖУРНАЛІСТ І ХОДЯЧА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ В ОДНІЙ ОСОБІ (МИХАЙЛО МУХИН).....	25
Горобець Ігор	
РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА – РЕСПУБЛІКА КОРЕЯ: ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО.....	28
Грабець Юлія	
ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА У КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ У 1918 – 1925 РР.....	31
Дмитренко Оксана	
ОНЛАЙН-АКТИВІЗМ ЯК ПРОЯВ СУЧАСНИХ МЕДІАКОМУНІКАЦІЙ.....	34
Дмитренко Степан	
ЕТНОСОЦІАЛЬНІ РОЛІ ЕТНІЧНИХ СПІЛЬНОТ У СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ПРОЦЕСАХ.....	37
Еміль Хруль	
РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ НА ПРИКЛАДІ КУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ.....	39

Еткіна Ірина	СТАВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДО РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 100 РОКІВ ТОМУ (1917-1921 РР.) ТА СЬОГОДНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	42
Казаков Геннадій	АМЕРИКАНО-НІМЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ У ПЕРШІ ТИЖНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ПОГЛЯД ПОСЛА США У НІМЕЦЬКІЙ ІМПЕРІЇ ДЖ. ДЖЕРАРДА.....	45
Kasatkina Kateryna	U.S.-CUBA RELATIONS IN THE CONTEXT OF RUSSIAN AGGRESSION AGAINST UKRAINE.....	48
Килюшик Іванна	РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У ВІДСТОЮВАННІ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ.....	50
Krupenya Iryna	«POLICY OF «TOOTHLESS TIGER» OF SOME ASIAN COUNTRIES REGARDING PUTIN’S WAR AGAINST UKRAINE.....	52
Лакішик Дмитро	АМЕРИКАНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	54
Лановюк Людмила	ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА АФРИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ.....	58
Лі Цзіньпін, Мирончук Анатолій	ВИЩА ОСВІТА КНР У РЕЙТИНГАХ НАЦІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	61
Лісовська Мирослава	ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ.....	64
Мальшина Катерина, Волобуєв Владислав	УКРАЇНСЬКИЙ СВЯЩЕННИК-ЕМІГРАНТ АЛЕКСІЙ ПЕЛИПЕНКО (1893-1983): БІОГРАФІЯ СУПЕРЕЧЛИВОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	66
Мартинов Андрій	ТРАНСФОРМАЦІЯ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ НІМЕЧЧИНИ (2022-2023 рр.).....	68
Мирончук Олена	МІЖНАРОДНА ОСВІТА АВСТРАЛІЇ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	71
Олійник Олег	ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КИТАЄМ В УМОВАХ АКТИВІЗАЦІЇ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН.....	75
Оліцький Вячеслав	МІСЦЕ ТА РОЛЬ РПЦ В ПРОПАГУВАННІ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ	

АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРІ.....	79
Пістракевич Олена ІНСТРУМЕНТИ ЗАХИСТУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	82
Потехін Олександр ЯДЕРНЕ СТРИМУВАННЯ ТА ЯДЕРНИЙ ШАНТАЖ.....	84
Поспелов Андрій «КОНФЛІКТИ НОВОГО ТИПУ» В ПОСТРАДЯНСЬКІЙ АЗІЇ: ТРИ ТЕНДЕНЦІЇ В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....	87
Розумюк Володимир, Мудрієвська Ірина ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ «НАЦІОНАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ» В ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....	90
Самофатов Михайло ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ПІВДНЯ ІТАЛІЇ: ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІД ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У 2 ПОЛ. ХХ СТ.....	94
Сокирська Владилена ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (1991–2022): ВІД ГІБРИДНИХ ОПЕРАЦІЙ ДО ВІДКРИТОГО ВТОРГНЕННЯ.....	96
Стрілець Василь НІМЕЦЬКИЙ ПОЛІТОЛОГ СТЕФАН МАЙСТЕР ПРО ЄВРОПЕЙСЬКУ ПОЛІТИКУ СУСІДСТВА В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ.....	99
Татавський Ігор СФЕРА ТУРИЗМУ ЯК СКЛАДОВА МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ТУРЕЧЧИНОЮ.....	101
Тихоненко Ірина ДЕТЕРМІНАНТИ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З ПАКИСТАНОМ КРІЗЬ ПРИЗМУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	105
Тодоров Ігор БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА УГОРЩИНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ІНВАЗІЇ В УКРАЇНУ.....	107
Толстов Сергій ФАКТОРИ КОНСОЛІДАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ.....	110
Tulai Oksana, Alekseyenko Lyudmyla THE "CONNECTING EUROPE" MECHANISM IN CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION: PARTNERSHIP TRENDS AND PRIORITIES FOR UKRAINE.....	113
Федорів Ірина НОВІ ЗАГРОЗИ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ У ЗВ'ЯЗКУ З	

ПОСИЛЕННЯМ КНР.....	116
Хвіст Вікторія	
ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ КРАЇН ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ...	119
Ходун Едуард	
Ф. РУЗВЕЛТ, КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА ТА ЛЕНД-ЛІЗ ДЛЯ СРСР.....	121
Циватий Вячеслав	
МОДЕЛЮВАННЯ, АНАЛІЗ І ПРОГНОЗУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ДИПЛОМАТІЇ ДЕРЖАВИ ХХІ СТОЛІТТЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ, МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ, ІМІДЖЕВИЙ І БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТИ....	123
Шара Любов	
МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ: ВИКЛИКИ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ СОСНИЦЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ).....	127
Шимкевич Катерина	
ПРОРАХУНКИ МІЖНАРОДНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ПІД ЧАС ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖЕТНІЧНИХ КОНФЛІКТІВ НА БАЛКАНАХ (1990-ТІ - 2000-НІ РР.).....	130
Яговкін Антон	
ЕФІОПО-СОМАЛІЙСЬКА І ЕФІОПО-ЕРИТРЕЙСЬКА КОНФРОНТАЦІЯ. ПЕРШИЙ ЕТАП - 1960-1975 РР.....	133

Асатуров Сергій,

к.і.н., доцент

*Національного університету біоресурсів і
природокористування України*

Мартинов Андрій,

д.і.н., професор,

*провідний науковий співробітник
Інституту історії України НАН України*

ПРОБЛЕМА ІНТЕГРАЦІЇ БАЛКАН: ІСТОРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Метою дослідження є висвітлення спроб балканської регіональної інтеграції у ХХ та на початку ХХІ ст. Балканський регіон посідає особливе місце в історії Європи.

Методологія дослідження орієнтується на загальнонаукові (аналіз, синтез) та спеціально-історичні (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-компаративний) методи.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше в українській історіографії показано відмінну сутність балканських інтеграційних проєктів модерної і постмодерної доби. На Балканах перетинаються різні цивілізаційні впливи, традиційно проходили торгові шляхи з Європи на Близький Схід. Нерівномірність історичного розвитку балканських народів зумовила гостроту становлення національних держав і домінування суперечливих внутрішніх регіональних і зовнішніх інтересів на Балканах.

Конфліктний потенціал балканської історії був зумовлений зіткненням ідей “великих” державних утворень у вигляді “Великої Сербії”, “Великої Албанії”, “Великої Сербії”, “Великої Македонії”. Спроба врегулювати ці суперечності на міжнародній основі була спробою реалізації югославського проєкту, що мав дві різні спроби реалізації. Після Першої світової війни югославізм втілювався у форматі Королівства сербів, хорватів і словенців. Після Другої світової війни була зроблена більш успішна спроба міжнародної інтеграції у формі югославського федералізму. Проте екзогенні процеси перекреслили здобутки ендегенної регіональної інтеграції. Реалізація євроінтеграційного проєкту балканських країн залежить від готовності Європейського Союзу прийняти їх і від готовності балканських країн стати частиною Європейського Союзу. Євроінтеграція балканських країн актуалізує питання про кордони Європейського Союзу. Туреччина залишається на межі цивілізаційних впливів. Вступ Туреччини до Європейського Союзу має стратегічне глобальне значення. Від розв’язання цього питання залежать якісні характеристики Європейського Союзу. ЄС не синхронізує процес вступу балканських країн із переговорним процесом із Туреччиною. Зробити це неможливо, тому що Туреччина – це більше, ніж усі шість балканських країн, які виникли після розпаду Югославії.

Асатуров Сергій,

*к.і.н., доцент Національного університету біоресурсів і
природокористування України*

Товкун Інна,

*студентка магістратури
спеціальності 291 Міжнародні відносини,*

ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ШЛЯХИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Характерною особливістю в українському інформаційному протистоянні сьогодні є відсутність вакууму інформації, який ще спостерігався у 2014 році. В Україні сьогодні є велика кількість медіаорганізацій та ЗМІ, які створюють контент, пояснюють різним аудиторіям, що насправді відбувається.

Протидія російській дезінформації українською стороною

Сьогодні в Україні працює велика мережа організацій, які борються з дезінформацією - «Детектор медіа», StopFake, VoxCheck. Усі вони аналізують роботу ворога в інформаційному полі та виробляють текстовий, аудіо- та відеоконтент різними мовами. Держава створила Центр протидії дезінформації при РНБО та Центр стратегічних комунікацій та інформації безпеки при Мінкультури та інформполітики, які докладають зусиль до боротьби в інформаційному просторі. Це піднімає рівень спротиву українського суспільства. Ці організації ще до початку вторгнення проводили чимало досліджень, які показують, що рівень спротиву в країні дуже виріс. Від 70% і більше українців знають про існування пропаганди і розуміють, як її виявити. [10]

Нещодавно StopFake відкрив турецькомовну службу і намагається наповнювати контентом, щоб спростовувати фейки, яких дуже багато у цьому регіоні. Туреччина наповнена великою кількістю ризиків, адже там ведуться далеко не проукраїнські дискусії. Те саме стосується Індії, країн Африки, Латинської Америки. Всі вони активно використовуються росією для створення ілюзії антиколоніального руху, запевняючи, що це війна росії та США.

Крім турецької служби, організація суттєво посилила діяльність французькою, іспанською, італійською та німецькою мовами. Все це для того, щоб не лише розвінчувати міфи, а й створювати актуальний український контент.

У сучасному світі, на відміну від попередніх епох, війна більше не ведеться лише у фізичній площині. Слід активно насичувати телепростір українською інформацією. Потрібно тримати в інформаційному тонусі весь світ, щоб увага політиків, журналістів, пропагандистів була націлена на Україну і не переключилася на інші важливі світові події. Крім того, Україна не приховує інформацію, а навпаки – максимально оприлюднює те, що відбувалося, наприклад, у Бучі та Ірпені. Можна стверджувати, що Україна впевнено перемагає в інформаційній війні, якщо говорити про старі методи російської дезінформації, якими вона працювала досі. Водночас така перемога не є остаточною, адже ворог постійно змінює тактику, пристосовується і поширює багато маніпуляцій.

Українцям уже час переходити в контрнаступ в інформаційному полі. Завдяки створенню великої кількості українського контенту для закордонних аудиторій, забезпеченню умов для роботи іноземних журналістів, документації воєнних злочинів, підвищенню рівня медіаграмотності населення уже вдалося зробити чимало. Можливо, як варіант – це просто вимкнути російське телебачення. Якщо

дійсно зламати систему мовлення росії і телебачення вимкнеться. Це могло б навіть змінити ставлення населення росії до війни з Україною. Адже поки працює телебачення – росіяни живуть в уявному, створеному пропагандистами світі. Якщо цього світу не буде, людям доведеться роззирнутися довкола себе. А ця картинка суттєво відрізняється від телевізійної - там є інформація про загиблих, про те, що щось десь не виплачується, а щось – працює зі збоями. Можливо, так вони зрозуміють, що це – наслідки бойових дій та санкцій, накладених на росію, і відповідно і змінять свою думку та порозумнішають.

У росії занадто сильну владу має телевізор. Росіяни, як правило, швидше вірять інформації з телебачення, ніж реальній дійсності, яка відбувається з ними. Але реалії сьогодення на фронті все-таки змушують росіян змінити свою думку про війну. Це підтверджується реальними фактами кількості вбитих і поранених російських військових, їх поразками на полі бою. Росіяни живуть сьогодні уявним світом, створеним телебаченням. Як тільки не буде того уявного світу, а навколо буде інформація про кількість загиблих, про недостатні фінансові потоки та виплати, про певні збої в роботі тих чи інших структур, що є наслідками економічних санкцій, які накладені на росію, то відразу населення різко змінить свою думку. Це буде шок-контент.

Прикро, що росіяни не вірять, навіть, членам власних сімей, які воюють в Україні, й дивуються, наскільки реальність відрізняється від того, що їм показували по телебаченню. [11]

Протистояння світу російській пропаганді

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну світ почав усвідомлювати згубну та небезпечну силу російської пропаганди та злочинні наміри тих, хто її транслює. Тож країни світу одна за одною припиняють трансляцію російських телеканалів, а самі російські пропагандисти потрапляють до санкційних списків.

Ще у 2014 році Україна була однією з перших країн, яка заборонила трансляцію 14 російських телеканалів. Тоді такі дії викликали обурення та занепокоєння світової спільноти, а міжнародні правозахисні організації ОБСЄ і ЄС закликали українську владу бути вкрай обережною під час ухвалення рішення про заборону чи цензуру ЗМІ. Проте з часом світ почав усвідомлювати, що питання блокування російського контенту - це питання не лише інформаційної, але й національної безпеки.

Так ще у 2020 році, до повномасштабного вторгнення Росії в Україну, мовлення російських телеканалів із сітки RT заборонили у Литві та Латвії. Причиною блокування став зв'язок медіа з пропагандистом дмитром кисельовим, який перебуває під санкціями ЄС. У грудні дев'ятий пакет санкцій від Європейського Союзу заборонив мовлення на території ЄС ще чотирьох російських медіа — «НТВ»/«НТВ мир», «россия 1», «РЕН ТВ» та «первый канал».

На сьогодні, за даними Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення, після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 30 країн у Європі припинили мовлення російських пропагандистських каналів. Найактивніше російській пропаганді протидіють країни Балтії та Польща. Крім того, про обмеження мовлення російських державних ЗМІ через повномасштабне вторгнення Росії в Україну також повідомили телекомунікаційні провайдери в Австралії, Канаді та США.

У травні США запровадили санкції проти «первого каналу», «россии-1» та «НТВ». Тоді також влада Великої Британії ввела санкції проти окремих журналістів із Росії.

Але російське телебачення - це глобальна пропагандистська машина з численною кількістю каналів для поширення пропагандистських та дезінформаційних кампаній, яка потребує такого ж глобального вичищення із інформаційного простору цивілізованого світу. Для цього часткове або регіональне блокування є малодієвим, лише скоординовані дії держав у блокуванні трансляції каналу, повна заборона пропагандистського ресурсу та його контенту технологічними платформами та свідома відмова від споживання пропагандистського контенту громадянами країн можуть змусити замовчати кремлівську пропаганду.

Тож світ уже на шляху розуміння, що російські телеканали - це лише джерела кремлівської пропаганди, які підривають цінності демократичного світу та яким не місце у цивілізованому світовому інформаційному просторі. Російська пропаганда та її пропагандисти несуть повну відповідальність за перетворення інформації на зброю проти України та світу.

Ми розглянули тільки невеликий перелік інструментів яким можливо достукатись до пересічних росіян. Зрозуміло, що більшості людей, особливо похилого віку, змінити установки неможливо взагалі. Але є надія на російську молодь, яка ще має шанс навчитись думати поза установки російської пропаганди.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. РБК –УКРАЇНА Зовнішній фронт. Як українська дипломатія працює під час війни з Росією. Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/vneshniy-front-ukrainskaya-diplomatiya-rabotaet-1656539404.html>

2. РБК Минобороны обвинило Украину в провокации со звонками «из военкомата» Военная операция на Украине, 26 марта 2022. Подробнее на РБК:<https://www.rbc.ru/society/26/03/2022/623ee8549a7947391df3ea12>

Аулін Олександр,

*к.ф.н., старший науковий співробітник,
Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»*

Ауліна Олена,

*к.п.н., молодший науковий співробітник,
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*

СПЕЦИФІКА ВИНИКНЕННЯ Й СТАНОВЛЕННЯ АРАВІЙСЬКИХ МОНАРХІЙ

Через схожість суспільної структури, державного устрою та розвитку Бахрейн, Катар, Кувейт, Оман, Об'єднані Арабські Емірати та Саудівську Аравію прийнято виділяти в особливу групу арабських держав – аравійські монархії (АМ). Політична система АМ тісно пов'язана з особливостями географії, еволюції традиційного суспільства, інститутів влади та держави в згаданому субрегіоні. Серед геополітичних і гео економічних чинників, що зробили значний вплив на виникнення і становлення аравійських монархій слід виокремити вигідне стратегічне розташування цих країн, великі поклади нафтогазової сировини на їх території, виникнення в Аравії ісламу, як світової релігійно-цивілізаційної системи, а також велику роль Великої Британії у побудові місцевих державних інституцій.

Звичайно в східних суспільствах інститут державності вперше з'являвся в

дельтах великих річок – Нілу, Тигра та Євфрату, тобто у зонах зрошеного землеробства, яке вимагало величезного обсягу робіт, таких як будівництво каналів, дамб та інших гідроспоруд, підтримки їх у робочому стані, розширення іригаційної мережі тощо. Все це визначало, насамперед, необхідність об'єднання громад під єдиним та централізованим керуванням. Проте формування інститутів державності у центральних районах Аравійського півострова йшло дещо інакше. У цьому малонаселеному субрегіоні основним видом діяльності населення було кочове скотарство та обмежене оазове землеробство. Посушливий клімат, безлюдність, мізерна рослинність, крайня обмеженість питних джерел виключали можливість активного освоєння цього регіону. Тому на більшій частині півострова були поширені родоплемінні відносини [1, с. 5-10].

Полісна система була більш характерною для півдня і частково для півночі субрегіону. Північні міста звичайно знаходилися під впливом сусідніх Візантії та Персії. Південні були незалежні, вони іноді здійснювали інтервенції до центральної частини Аравії, де намагалися створити опорні пункти в найбільш придатних для цього оазисах і в такий спосіб закріпитися на важливих караванних маршрутах. У цілому для політичних відносин того часу характерними були елементи анархії. Тому не було висунуто жодної ідеї, що об'єднує, а в столітті, що передувало піднесенню ісламу, племена витрачали свою енергію в дрібних війнах усіх проти всіх. В результаті, на думку Г. Грюнебаума, вони так ослабли, що вже одне це пояснює швидкий успіх мусульманської експансії [2, с. 13-15].

Саме в таких умовах одному з численних тодішніх пророків вдалося кристалізувати нове розуміння єдиного бога, яке згуртувало всіх, хто поділяв його, у спільність нового типу. Якщо аргументація Мухаммада була майже повністю запозичена з юдаїзму та християнства, то його відповідь на запитання про бога в цілому символізувала появу нової концепції світу та нового сприйняття життя. На основі цих ідей, після смерті Мухаммада його представниками – халіфами було сформовано теократичне державне утворення, яке отримало назву халіфат. Халіфи претендували на статус верховних духовних правителів ісламського світу. Під час головування перших двох праведних халіфів Абу Бакра та Умара ібн аль-Хаттабі управління халіфатом здійснювалося з Медини, яка була духовним і адміністративним центром. Під час правління третього і четвертого з праведних халіфів Усмана ібн Аффана та Алі ібн Абу Таліба, у наслідок розширення ісламських володінь майже на вісь сучасний Великий Близький Схід, роль столиці халіфату поступово перейшла до м. Ель-Куфа (тепер Ірак). Столицею династії Омеядів став Дамаск, а при Абасидах – Багдад [3].

Після розпаду Арабського Халіфату (632-660), шейхи аравійських кочових племен формально визнавали владу халіфату Омейядів (660-750), шийтсько-ісмаїлітського халіфату Фатімідів (909-1171), Халіфату Аббасидів (750-1258), Аюбідського (1171-1250) і Мамелюцького султанатів (1250-1517), опинившись у ті часи на геополітичній периферії зазначених держав. На початку XVI ст. Аравійський півострів потрапляє до сфери інтересів Османської імперії, пізніше - Великої Британії. В ті часи під безпосереднє управління османських пашів перейшли Джідда (1517) та деякі інші пункти на східному узбережжі Червоного моря, Під верховним сюзеренітетом і заступництвом Порти опинився Мекканський шеріфат Хашимітів (1517) у Хіджазі. К XVIII ст. представники місцевої арабської знаті стали обіймати

найвищі посади в провінційних адміністраціях і навіть отримувати титул паші. Ця тенденція мала загальний характер і спостерігалася, зокрема на Аравійському півострові [4, с. 61-63]. Але тут вона мала власну специфіку. Зокрема, витoki правлячих династій Кувейту, Бахрейну, Катару та Об'єднаних Аравійських Еміратів сходять к родоплемінним структурам, що колись кочували у внутрішніх районах Аравії. Особняком стоять лише правителі Оману, які походять з Ємену. Усі вищезгадані правлячі нині в Аравії династії, за винятком ас-Саудів, у тому чи іншому ступені довгі роки залишалися під британською протекцією.

У період із 1903 до 1923 рр. було підписано ряд угод, що встановили фактичну монополію Великої Британії над усіма наявними природними багатствами Аравії і закріпили за англійцями право ведення торгових та комунікаційних зв'язків. Крім того, після відкриття перших покладів нафти в регіоні в 1908 р. Лондон зобов'язав правителів Бахрейну, Кувейту та ще кількох еміратів підписати угоди, згідно з якими останні відмовлялися від видобутку нафти та надання нафтових концесій іноземним державам без згоди на те Сполученого Королівства. Цей режим практично проіснував до набуття зазначеними монархіями політичної незалежності.

Закінчення II світової війни ознаменувало собою початок розпаду колоніальної системи. Велика Британія була змушена піти на надання політичної незалежності вищезгаданим державним утворенням. У 1961 р. першою серед держав регіону політичну незалежність отримав Кувейт, а 1971 р. незалежність проголосили Бахрейн, Катар та ОАЕ. У ці часи західні країни були зацікавлені у появі під власним політичним впливом нових монархічних держав, і навпаки такі держави регіону як Ірак, Іран та Саудівська Аравія поставилися до цих змін без особливого ентузіазму. Ситуацію посилювало багатовікове суперництво між самими родоплемінними утвореннями, що сильно ускладнювало ситуацію в регіоні напередодні появи нових держав.

Аналізуючи роль Великої Британії в становленні правлячих династій та зміцненні державності арабських монархій, важливо відзначити, що англійцями були створені об'єктивні умови для функціонування якісно нового принципу організації влади, заснованого на прямій або непрямій підтримці з боку Лондона тих чи інших племінних верхівок. Загалом протекціонізм Великобританії над дрібними політичними родоплемінними об'єднаннями східної частини Аравійського півострова дозволив останнім зберегти незалежність від більших та агресивніших сусідів. Це, зрештою, дозволило багатьом правлячим династіям регіону легітимізувати свою владу, закріпитися у своїх нинішніх межах і після розпаду системи протекторатів стати на самостійний шлях розвитку. Отже, слід підкреслити, що британська політика в регіоні Перської затоки відіграла вирішальну роль у формуванні нових спільнот, які згодом стали основою нових державних утворень – Бахрейну, Катару, Кувейту та ОАЕ.

На відміну від вищезгаданих країн становлення державності й зародження правлячих династій Саудівської Аравії та Оману відбувалося на основі потужного впливу релігійного фактору – вагабітського штибу суннітського спрямування і відповідно ібадітського різновиду харіджитської гілки ісламу. На території Оману, з моменту відокремлення місцевих племен у рамках ібадітського імамату вони об'єдналися навколо імама, якому поряд із релігійною належала і світська влада в імаматі. У 1798 р. виник інститут спадкових султанів Маскату. В середині 1950-х опір оманських племен проти султанів Маскату було придушено за військової допомоги

Великобританії. У 1970 р. до влади прийшов султан Кабус ібн Са'ід (1970-2020) і оголосив про створення єдиного султанату Оман у складі султанату Маскат та імамату Оман.

На момент появи держави «саудітів» баланс сил між кочовими та напівкочовими правителями Центральної Аравії, багато з яких формально були під суверенітетом Оттоманської імперії, складався приблизно однаково. Проте, виникнення на початку XVIII ст. у Центральній Аравії ваггабізму справило колосальний вплив на політичну обстановку у регіоні. Мухаммад ібн Абд аль-Ваггаб, закликав повернутися до початкових основ ісламського віровчення, яким воно було за часів пророка Мухаммада. З часом він об'єднав свої зусилля «з військовою силою дома ас-Саудів, дав потужний імпульс руху за консолідацію саудівського суспільства» [1, с. 53]. Після закінчення Першої світової війни Велика Британія підтримала Абд аль-Азіз ібн Сауда в його боротьбі проти шаріфа (правителя) Хіджаза, хранителя святих місць ісламу Мекки та Медини Хусайна ібн Алі. В результаті Абд аль-Азіз встановив контроль над майже всією територією теперішнього королівства і в січні 1926 р. був проголошений королем «Хіджаза, Неджда та приєднаних областей» і офіційно прийняв титул охоронця святих ісламу. У 1932 р., країна змінила назву на «Королівство Саудівська Аравія».

У 1970 - 80-х рр. завдяки вдалому проведенню адміністративно-державних реформ і наявності величезних запасів вуглеводної сировини Аравійські монархії продемонстрували приклад успішної модернізації соціально-економічної і політичної структури традиційного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Асанбаев М. Б. Аравийские монархии: общество, власть и государство. – Алматы: Казахстанский центр гуманитарно-политической конъюнктуры, 2009. – 208 с.
2. Г. Э. фон Грюнебаум. Классический ислам. Очерк истории (600–1258). Пер.с англ. – М.: Наука. Главная редакция восточной литературы изд-ва «Наука», 1986. – 216 с.
3. Арабський халіфат. ВУЕ. 2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vue.gov.ua/> Арабський халіфат.
4. Юджин Роган. Арабы. История. XVI-XXI вв. // Eugene Rogan. The Arabs: A History. – М.: Альпина нон-фикшн, 2019. – 769 с.

Bessonova Maryna,

Candidate of historical sciences, Associate professor

Borys Grinchenko Kyiv University

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

GEO-SECURITY DIMENSIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Russian war against Ukraine is a complex challenge for global geo-security. On the surface, we see issues of armed conflict, war crimes, occupied territories, destruction, mass mining of territories, and so on. But at the same moment, we have to talk about more diverse challenges such as food security, violations of human rights, non-proliferation of nuclear weapons, security in all its dimensions, rule of international law, ecology, disinformation, etc. which have a global, not even regional impact for the current developments and for the future.

Food security issue

Ukraine is among the top 10 producers and exporters of oil and oilseeds, grains and meal, along with livestock products on the agricultural market [5, p.4]. Ukrainian agricultural products are very important because around 400 mln people (excluding the population of Ukraine) may be supplied with Ukrainian food products. Many countries are largely dependent on Ukrainian food imports, so Ukraine is a strategic supplier for them. Among them: Egypt, Indonesia, Lebanon, Saudi Arabia, Thailand, Yemen, Oman, Tunisia, Israel, and Libya. Some of these countries are low-income and food-deficit countries as well as the least developed ones. According to the UN, more than 65% of exported wheat goes to developing countries [9]. Before the war, Ukraine covered about 50% of the world's sunflower oil production and 13% of grain exports [5, p.4]. When Russian full-scale invasion resulted in the occupation of around 20% of Ukrainian territory it led to huge problems with the logistics channels of supply and as a result – a risk of famine in countries dependent on agricultural products. As a result of the Russian blockade on Ukrainian grain exports, mining of the fields, occupation of agricultural fields, and the theft of agricultural machinery, the global availability of grain has decreased, and prices have increased. The world was close to the destruction of the world's food system. Blocking Ukrainian ports and stopping food exports from Ukraine became one of the key global challenges in the context of Russian aggression against Ukraine.

On July 22, 2022, an agreement “Initiative for safe transportation of grain and food products from Ukrainian ports” was signed in Istanbul to unblock Ukrainian ports for the export of grain, known as the “Grain Corridor”. In November 2022, this agreement was extended for another 120 days [1].

Violation of human rights and rule of international law

Russian aggression against Ukraine, which started in 2014 and continued as massive invasion in 2022 led to the massive violations of the human rights. Basic human rights include the right to life and liberty, freedom from slavery and torture, freedom of opinion and expression, the right to work and education, and many more [3]. The basic right – right to life – is violated by Russian terrorists: from 24 February 2022 to 18 June 2023, OHCHR recorded 24,862 civilian casualties in Ukraine: 9,083 killed and 15,779 injured [8], but actual numbers are considerably higher and it will be unknown up to the end of the war. In the overview of human rights violations committed by the Russian Federation in the occupied territories of Ukraine made by non-governmental organization Vostok-SOS we can find the generalization of the main violations of the human rights: already mentioned right to life, the property right, the right to liberty and security of person, prohibition of torture, freedom of thought, conscience, and religion [4].

Under the circumstances of the armed conflict, the legal regime of international humanitarian law supposed to be applied. This type of international law includes the rules of war and the rules of treatment of protected categories of persons, including the civilian population of the occupied territories. Russia is responsible for human rights violations by its representatives in the occupied territories of Ukraine, because it is defined by the principle of extraterritorial jurisdiction (the case when controlled by Russian territory is outside internationally recognized national borders). According to the UN official position, international human rights law lays down the obligations of Governments to act in certain ways or to refrain from certain acts, in order to promote and protect human rights and fundamental freedoms of individuals or groups [3]. Since 2014 and since February 2022, the number of human rights violations in the occupied territories is not decreasing. All the

responsibility for human rights violations lies not only on Russia as a state, but on the personnel of the Russian Armed Forces, representatives of the FSB, local occupation administrations, and various paramilitary groups supported and encouraged by Russia [4].

Such neglect of international law and actual impunity of Russia at this stage creates a potential danger of neglect of international law by other states and further weakening of the influence and effectiveness of international organizations.

Non-proliferation of nuclear weapons

Another example of Russia's violation of the international law and provocative step was Putin's statement about the deployment of Russian tactical nuclear weapons on the territory of Belarus which he made in March 2023. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine underlined that this statement undermines basic principles of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, the architecture of nuclear disarmament and the international security system as a whole [7]. In May 2023 representatives of Russia and Belarus signed an agreement regulating the stationing of Russian tactical nuclear weapons on the territory of Belarus. We can completely agree with position of Polish analytics Andrzej Wilk Piotr Żochowski who said that it is part of a psychological operation calculated to make the West yield to nuclear blackmail and reduce its support for Ukraine [10]. Weak reaction of NATO and the whole "collective" West stimulate Russia to continue its aggressive actions against both Ukraine and the West. As it is noted in the Statement of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine once again Russia confirms its chronic inability to be a responsible possessor of nuclear weapons as a means of deterrence and prevention of war [7].

As it was interpreted at the beginning of the 1990s the examples of Belarus, Kazakhstan, and Ukraine, who had acceded to the Nuclear Non-Proliferation Treaty as non-nuclear states, offered hope for a future in which nuclear danger is progressively reduced. But in 2023 situation with Belarus occurred to be the opposite.

Belarus violated many international agreements not to deploy nuclear warheads on its territory. And now Minsk can be the aim of the more international sanctions. The stationing of tactical nuclear weapons in Belarus increases Russia's nuclear capability on the European continent, and this is a factor of instability not only for Europe. Russia uses nuclear weapons as a tool of threats and intimidation and threatens the future of human civilization. One more dimension of that challenge for the whole world is the fact the situation can become uncontrolled by Russia, and the unruly circumstances can cause the next ecological catastrophe.

Ecology as a geo-security challenge

As a result of a Russian terrorist attack on a Kakhovka hydroelectric power plant, the water level in the Kakhovka reservoir has fallen below the critical mark. Today, instead of the Kakhovka Sea, there is only a desert – sand and old barges. The reservoir created by the dam played a very important role for the region, Ukraine and Europe. Kakhovka subsequently supplied drinking water, water for reclamation of agricultural land, and even the water in the cooling ponds of the Zaporizhzhia nuclear power plant, which also came under Russian occupation. When the Russians blew up the dam it caused the flooding of one territory and the desertification of others. In general, it formed long-lasting effects on ecosystems, cities, and industries in the region, with terrible humanitarian, ecological, and economic consequences [6].

In the humanitarian dimension, we have to mention the necessity of urgent evacuations. People had to leave their homes, and on the both de-occupied and occupied

territories of Khersonska oblast Russian terrorists did not let people be rescued safely. The explosion on the dam which was caused by Russians has a great impact on drinking water scarcity, environmental damage, and impact on agriculture, industrial production, and the energy sector, logistics, housing and infrastructure. We also have to mention a huge wave of disinformation that was initiated by Russia and its doubts about the perpetrator of the explosion of the Dam. We also can name the main risks: freshwater contaminated with pesticides and other agrochemicals from the flooded areas may find its way into the Black Sea via the Dnipro River; negative consequences for fishing activities in the territorial waters of other countries within the Black Sea basin; hazardous substances from the affected industrial facilities infiltrating the water system; erosion and displacement minefields, posing a threat to the safety of agricultural activities in all downstream areas; increased danger from explosive objects due to the flooding [2]. So now all Black Sea basin countries are under the mentioned risks.

Unfortunately, mentioned issues are not the whole list of current problems, which had risen during this aggressive war and were caused by Russia. Geo-security dimensions of the Russian-Ukrainian war are complex, interdependent, and influential for future developments not only in Ukraine but in Europe and the world as a whole.

LITERATURE AND SOURCES

1. Dankevych V. Ukrainian 'Grain Corridor' as an Indicator of Global Food Security. *FoodTank. The think tank for food*. 2022. URL: <https://foodtank.com/news/2022/12/ukrainian-grain-corridor-as-an-indicator-of-global-food-security/>
2. Economic Consequences of the Dam Destruction at the Kakhovka HPP. *Centre for Economic Strategy*. 2023, 08 June. URL: <https://ces.org.ua/en/economic-consequences-kakhovkahps-destruction/>
3. Human Rights. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/en/global-issues/human-rights>
4. Panchenko M. Overview of human rights violations committed by the Russian Federation in the occupied territories of Ukraine in March 2023 (based on open sources). *Vostok-SOS.org*. 2023. 19 June. URL: <https://vostok-sos.org/en/overview-of-human-rights-violations-committed-by-the-russian-federation-in-the-occupied-territories-of-ukraine-in-march-2023-based-on-open-sources/>
5. Plant – harvest. Fight – win. Ukraine's agribusiness in wartime. Infographic report 2021–2022. *Agribusinessinukraine.com* URL: https://agribusinessinukraine.com/get_file/id/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2022-eng.pdf
6. Prokip A. The Kakhovka Dam Disaster: Responsibility and Consequences. *Wilson Center*. 2023. 14 June. URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/kakhovka-dam-disaster-responsibility-and-consequences>
7. Statement of the MFA regarding intents of the RF to station tactical nuclear weapons in Belarus. *Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*. 2023. 26 March. URL: <https://mfa.gov.ua/en/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-namiriv-rf-rozmistiti-na-teritoriyi-bilorusi-taktichnu-yadernu-zbroyu>
8. Ukraine: civilian casualty update 19 June 2023. *United Nations Human Rights. Office of the High Commissioner*. 2023. 19 June. URL: <https://www.ohchr.org/en/news/2023/06/ukraine-civilian-casualty-update-19-june-2023>
9. Why is Ukrainian grain so important to the world? *Visit Ukraine Today*. 2023, 11 May. URL: <https://visitukraine.today/blog/1827/pocemu-ukrainskoe-zerno-crezvycajno-vazno-dlya-vsego-mira>
10. Wilk A., Żochowski P. Russian nuclear weapons deployed in Belarus: the consequences. *Centre for Eastern Studies*. 2023. 06 June. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2023-06-06/russian-nuclear-weapons-deployed-belarus-consequences>

Bohdanova Tetiana,

*Candidate of historical sciences, Associate professor
Petro Mohyla Black Sea National University*

MEXICO'S FOREIGN POLICY: OBJECTIVES AND CHALLENGES

Mexico's foreign policy transformation in recent years is determined by internal and external factors. Today's global challenges are numerous and complex. They are a result of the transformation process that the world has undergone and that has been greatly accelerated in the last decades, giving prominence to issues such as globalization, rapid technological change, the emergence of new security threats, the worsening of climate change, unprecedented flows of migrants and refugees, and a new phase of geopolitics. In an interconnected and interdependent world, these issues have to be addressed collectively and with a comprehensive approach. From a Mexican perspective, the following are some of the biggest challenges the world is currently facing and in which Mexico will continue to assume a responsible role [5, p. 256-257].

Mexico designs and conducts its foreign policy within the framework of its constitutional principles. These principles also rest on the precept that Mexico is an actor with global responsibility and that having an active and coherent foreign policy is key to its internal development, to affirm its national sovereignty, and to grow stronger domestically.

On January 23, 2017, President Enrique Peña Nieto outlined Mexico's foreign policy position. He said, "Mexico must not only face the new world challenges that are emerging, but also take advantage of the new opportunities that are arising with them". He focused Mexico's foreign policy will be oriented towards two main priorities:

- 1) Strengthening Mexico's presence in the world, in order to diversify its political, trade, investment, tourism and cooperation links, and
- 2) Building a new map of dialogue and negotiation in bilateral relations with the United States. "Although our main trade is with the United States, we must leverage the opportunities Mexico now has all over the world," said President Enrique Peña Nieto [2].

After 2018 Presidential elections AMLO (Andrés Manuel López Obrador) Administration announced it would focus on the south, protect Mexicans abroad, work for transparent diplomacy and strengthen Mexico's role in human rights and the multilateral agenda [4].

Rafael Velazquez determines three key characteristics of AMLO's foreign policy in 2018-2020. First, there has been a pattern of change and continuity. His administration has maintained some international policies implemented by past governments and, at the same time, it has transformed others. Secondly, the new administration has adopted a pragmatic approach and, at the same time, has developed a foreign policy based on Mexico's traditional tenets, such as non-intervention, self-determination, peaceful dispute resolution and so on. Thirdly, the first year of the AMLO administration has seen a pattern of conflict and cooperation, particularly with the United States [6].

Thus, U.S.-Mexico relations have grown turbulent during the López Obrador administration. Mexico has accommodated changing U.S. immigration and border security policies, negotiated a U.S.-Mexico-Canada free trade agreement (USMCA), worked with the United States on pandemic recovery, and relaunched security cooperation under a new Bicentennial Framework. Nevertheless, ongoing insecurity in Mexico and illicit drug trafficking from Mexico, trade disputes, and U.S. concerns over democracy and human rights issues have caused tension. The Mexican government has pressed for increased U.S. efforts to address drug demand and gun trafficking.

Mexico's long-standing war on drugs, with the support of Washington, has neither

slowed the flow of illicit substances into the U.S., nor reduced violence in Mexico. AMLO took office with plans to address the root causes of drug use and violence. But he has since embraced his predecessors' reliance on the military to tackle drug-related crime and violence [1].

Mexico's relations with the United States under Trump figured prominently among AMLO's challenges. Some expected that Biden's more conventional approach to the full range of bilateral relations could end up being tougher to manage than Trump's fixation on just two issues – migration and trade. But so far, the two leaders have steered clear of any major disputes, while cooperating on continuing to migrants' access to the southern U.S. border.

Specialists in Latin American Affairs by U.S. Congressional Research Service resumed U.S.-Mexico relations are likely to be tested in 2023 by ongoing tension in security and energy relations and by U.S. concerns over human rights, the weakening of Mexico's democratic institutions, and the military's growing role in Mexico's economy and society [3].

In sum, we focus bilateral cooperation may falter as both countries convene presidential elections in 2024.

LITERATURE AND SOURCES

1. Can AMLO Deliver on His Vision for Mexico's Future // World Politics Review. 2023. June 12. URL: <https://www.worldpoliticsreview.com/under-amlo-mexico-s-economy-and-mexico-u-s-relations-in-the-spotlight>
2. Mexican Foreign Policy Objectives // Gobierno de Mexico. 2017. January 23. URL: <https://www.gob.mx/epn/en/articulos/mexican-foreign-policy-objectives>
3. Mexico: Background and U.S. Relations // Congressional Research Service. May 17, 2023. URL: <https://sgp.fas.org/crs/row/R42917.pdf>
4. The Foreign Policy of the Mexican Government Is Transparent, Humanitarian and Effective // Gobierno de Mexico. 02 de diciembre de 2019. URL: <https://www.gob.mx/sre/prensa/the-foreign-policy-of-the-mexican-government-is-transparent-humanitarian-and-effective>
5. The road ahead: the 21st-Century world order in the eyes of policy planners / Benoni Belli, Filipe Nasser (editors). Brasília : FUNAG, 2018. 394 p.
6. Velazquez R. Mexico's New Foreign Policy: Between Pragmatism and Principism // Latin America and the New Global Order. Dangers and Opportunities in a Multipolar World. Institute for International Political Studies, 2020 (pp.125). URL: https://www.researchgate.net/publication/340362827_6_Mexico's_New_Foreign_Policy_Between_Pragmatism_and_Principism

Ботіка Тетяна,

к.і.н., доцент

Одеський національний технологічний університет

ІМАГОЛОГІЧНІ ВИМІРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Специфіка сучасної геополітичної ситуації в світі та Україні актуалізує загострення проблем цивілізаційного вибору. Тенденції міжнародного порядку засвідчили, що для успіху будь-якого спілкування – міжособистісного або міжкультурного – важливе значення мають взаємні уявлення його учасників, як пізнання себе через власне «я» та сприйняття себе іншими, так і, відповідно, наше

сприйняття «іншого» – як чужинця чи сусіда, ворога або партнера. Комунікативно-рецепційні аспекти дедалі більше цікавлять українську та зарубіжну науку з огляду на посилення в сучасному світі діалогічних можливостей у рамках національних, континентальних і глобальних вимірів.

Будь-які людські спільноти завжди оточені «іншими» спільнотами, які є для них і загрозою, і викликом одночасно. Не дивно, що тема сприйняття «іншого» або «чужого» актуальна на сьогодні та вивчається практично у кожній суспільній науці [1]. Саме тому одним із пріоритетних напрямів дослідження образів національної ідентичності в суспільній та індивідуальній свідомості в процесі історичної взаємодії народів і культур може вважатися імагологія. Наразі в Україні цей відносно новий міждисциплінарний напрям вже знайшов чимало прихильників.

Імагологія – галузь досліджень багатьох дисциплін, що займається вивченням образу «чужого» (чужої країни, народу, етносу, цивілізації) у суспільній та культурній свідомості тієї або іншої країни, епохи. Проте, її статус у сучасній науці не цілком визначений. Більшість дослідників відносять імагологію до сфери теоретичної або історико-літературної дисципліни в рамках літературознавства, як «вчення про образи» або дослідження уявлень «чужого» (за етнічною, культурною, мовною приналежністю), інші – як розділ історичної науки, що досліджує такі уявлення про інший народ, які складаються у суспільній свідомості конкретної країни на певному історичному етапі, треті – як відгалуження культурології або соціології, що вивчають уявлення учасників культурного діалогу, останні – як технологію створення іміджів.

Як окрема галузь імагологія почала формуватися в кінці XIX ст. Більшість науковців вважає, що ця дисципліна зародилася у Франції і спочатку об'єктом її уваги були в основному художні образи народів про сусідні країни. Безпосередньо сам термін «імагологія» виник пізніше. Його у 1922 р. запровадив американський журналіст та політик Волтер Ліппман. Але виокремлення імагології як самостійного дослідницького напрямку пов'язують з другою половиною XX ст.

В українській історіографії проблематика імагологічного дискурсу цікавила літературознавця Д.С. Наливайка, який є автором робіт «Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі XI – XVIII ст.» [2] та «Літературна імагологія: предмет і стратегії» [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання питання сприйняття, дозволяє стверджувати, що в цілому ця проблема є частиною більш широкої історико-психологічної та історико-соціологічної складової «ми – вони», «свій – чужий», різні аспекти якої знайшли відображення в історико-психологічній, соціально-психологічній та соціально-філософській літературі. З точки зору міжнародних відносин, імагологія здійснює вивчення культурної експансії та геополітичного інформаційного протиборства еліт на стику не тільки соціальної та історичної психології, але й культурології, етнології, конфліктології та інших наук.

Генеza цивілізаційних уявлень, як і будь-яких інших форм колективної ідентичності, передбачає застосування методу «чужого». У цьому полягає важливість імагології як теорії інтерпретації відповідних суджень. Як бачимо, предметом імагології виступають образи або іміджі інших країн та культур, що створюються у певній національній свідомості. За своєю природою відповідні образи є інтегрованими, специфічними етнокультурними і соціокультурними дискурсами. Вони не тільки задають вектор, але й самі виступають ключовими маркерами у розвитку міжнародних

відносин.

Образ «іншого» розглядається як складна, динамічна система проявів, що володіє як стереотипними, так і диференційованими рисами, як раціональними, так і емоційними компонентами [4]. Співвідношення і поєднання вказаних ознак залежить від ступеня міфологізації свідомості суб'єкта сприйняття, його сформованого світогляду, особистого досвіду взаємодії з іншою культурою, впливів соціального і культурного оточення.

Світовий досвід переконує, що «інший» може бути і «свій», але якщо входить в рамки «норми». «Інший» близький до семантики «маргінала», але відрізняється від нього тим, що він майже завжди напівсторонній або тимчасовий. Натомість «чужий» може бути тільки по відношенню до закритих груп, куди доступ дуже жорстко регулюється або просто закритий. Будь-які аскриптивні соціальні характеристики як расові або етнічні забобони і норми, етноконфесійні межі, соціальні бар'єри визначають взаємовідносини «свій – чужий».

Істотною ознакою будь-якої культури є розмежування світу на внутрішній («свій») та зовнішній («чужий») простір. Індивід шляхом відмежування «свого» простору від «зовнішнього» визначає свою належність до світу конкретної культури. У процесі такої самоідентифікації ключову роль відіграє символічне поняття межі культурного простору, що значною мірою впливає на міжнародні відносини. Внутрішній простір позначається, наприклад, як «наш», «свій», «безпечний» на противагу «іншому», «чужому», «ворожому», що чітко відмежується від «свого».

Образ про «іншого» вчені відносять до найдавніших уявлень, а так звана опозиція «свій – чужий» є однією із засадничих універсалій в людській свідомості. Людина позитивно сприймає те, що є для неї звичним і зрозумілим, тобто є «своїм»; усе, що є незрозумілим, знецінюється й сприймається у певному хаотичному або негативно-упередженому баченні. Образи «іншого» можуть виникати не лише спонтанно й самостійно, але й бути результатом цілеспрямованої фабрикації у політичних чи ідеологічних цілях [5].

Таким чином, підсумовуючи вище викладене, варто зазначити, що імагологія не лише розкриває образ «чужого», «іншого», але характеризує і сам суб'єкт, відображає національну самосвідомість і, відповідно, власну систему цінностей. Тому, образи національного характеру, характерів інших націй є не точним віддзеркаленням існуючої об'єктивної реальності, а трансформованими за допомогою різних історичних, політичних і культурних механізмів. В контексті міжнародних відносин імагологія є маловивченим питанням і потребує подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Куций І. Імагологія як сфера досліджень цивілізаційних образів в українській історіографії // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. Тернопіль. 2014. Вип. 2. Ч. 1. С. 240 – 247.
2. Наливайко Д. Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI – XVIII ст. К. 1998. 578 с.
3. Наливайко Д. Літературна імагологія: предмет і стратегії // Теорія літератури й компаративістика. К. 2006. 347 с.
4. Ботіка Т. Імагологія як сфера формування міждисциплінарних до-сліджень // Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції «Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття», 19 – 20 жовтня 2022 р. Одеса, 2022. С. 341 – 342.
5. Мальцева К. Опозиція своє/чуже як культурна універсалія // Наукові записки. Том 20 – 21. К. 2002. С. 6 – 10.

ГЛОБАЛЬНИЙ ДОГОВІР ПРО БЕЗПЕЧНУ, ВПОРЯДКОВАНУ ТА ЛЕГАЛЬНУ МІГРАЦІЮ: ШЛЯХИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Міжнародна міграція у XXI ст. продовжує впливати на внутрішню і зовнішню політику держав, характер міждержавних відносин та, навіть, використовуватись як гібридна зброя у регіональних конфліктах. Значна роль міжнародної міграції, мігрантів та їх внеску у економічний та соціальний розвиток була визнана у Порядку денному сталого розвитку на період до 2030 р. Із 169 завдань Цілей сталого розвитку 10 безпосередньо пов'язані із вирішенням міграційних питань та проблем [7].

Обсяги міжнародних переміщень населення, як легальні, так і нелегальні, зростають з кожним роком. Якщо у 2000 р. число міжнародних мігрантів становило 173 млн. чол (2.8% від населення світу), то за даними МОМ станом на 2020 р. їх кількість досягла вже 3,6% від населення сучасного світу - 281 млн. чол. [4, с.2]. Тому одним із напрямків діяльності ООН є розробка універсальних міжнародно-правових норм, метою яких є зробити міграційні переміщення населення більш контрольованими, впорядкованими та безпечними. Важливим етапом цієї роботи було створення у травні 2018 р. Мережі Організації Об'єднаних Націй з питань міграції, яка стала спадкоємицею Групи з проблем глобальної міграції. Метою її роботи було забезпечення заключного обговорення та прийняття 2018 р. Нью-Йоркської декларації про біженців та мігрантів та подальша робота по підготовці Глобального договору про безпечну, впорядковану та легальну міграцію який би охоплював всі аспекти міжнародних міграцій та створював передумови для зміцнення подальшої міжнародної співпраці в цій сфері.

Найголовнішим пріоритетом діяльності Мережі, як було зазначено у її установчих документах [5], було визначено підтримку узгодженої діяльності, яка здійснюється системою установ ООН на державному, регіональному та глобальному рівнях для впровадження цілей Глобального договору про міграцію; сприяння застосуванню державами міжнародних та регіональних правових норм, які регулюють міжнародні міграції. До складу мережі увійшли 38 спеціалізованих установ системи ООН, мандати яких мають відношення до міграційних проблем. Функції координатора та Секретаріату Мережі було покладено на МОМ.

10 грудня 2018 р. у столиці Марокко (м. Марракеш) на міжнародній конференції під егідою ООН відбулося фінальне обговорення та остаточне схвалення Глобального договору про безпечну, впорядковану та легальну міграцію. Його підготовці передували Діалоги ООН на високому рівні з питань міжнародної міграції (2006 та 2007 рр.), результати роботи Глобального форуму з питань міграції та розвитку, діяльність Мережі Організації Об'єднаних Націй з питань міграції та прийняття у вересні 2018 р. Нью-Йоркської декларації про біженців та мігрантів. Заключне голосування Глобального договору відбулось на сесії Генеральної Асамблеї 19 грудня 2018 р. і ознаменувало собою черговий етап у намаганнях світового співтовариства налагодити співпрацю у питанні регулювання міжнародних міграційних процесів з метою більш широкого забезпечення прав міжнародних мігрантів, скорочення

масштабів нелегальної міграції та її негативних наслідків, уникнення міграційних криз, які несуть загрозу національній, регіональній та міжнародній безпеці. Цей договір став першою спробою узгодити та прийняти на міжурядовому рівні підсумковий документ, який був підготовлений під егідою ООН і який охоплював всі аспекти міжнародної міграції. Незважаючи на те, що Договір був результатом тривалих обговорень і консультацій та не має обов'язкової юридичної сили для країн, які є його сторонами, під час остаточного голосування на засіданні Генеральної Асамблеї ООН від 19 грудня 2018 р. одностайної підтримки зазначений документ не отримав. Проти проголосували Угорщина, Ізраїль, Польща, Чехія та США. 12 країн утримались, 24 країни не брали участі у голосуванні (серед них була і Україна).

У Договорі було сформульовано 23 цілі для управління міжнародними міграційними процесами на національному та глобальному рівнях[3]. З метою впровадження його положень на цій же сесії було прийнято рішення про перепрофілювання і перейменування Діалогу на високому рівні з питань міжнародної міграції та розвитку у Форум з розгляду проблем міжнародної міграції, який мав стати новою міжнародною платформою для обговорення етапів реалізації Договору на національному, регіональному та міжнародному рівнях та обміну інформацією за участі всіх зацікавлених сторін. Його засідання, починаючи з 2022 р., мали відбуватися один раз на чотири роки і за їх результатами планувалося прийматися узгоджені на міжнародному рівні декларації щодо досягнених результатів та можливостей для подальшої співпраці.

Для втілення в життя задекларованих цілей Договору за ініціативи Мережі ООН з міграції також було запропоновано створити на добровільній основі з числа зацікавлених держав Ініціативу країн-лідерів [1; 2], яка б мала стати своєрідним додатковим імпульсом у реалізації цілей Договору. До її складу станом на осінь 2020 р. увійшли 15 держав. Найбільшу зацікавленість щодо роботи в зазначеній міжнародній ініціативі виявили держави Африки, Азійсько-Тихоокеанського регіону та Латинської Америки і Карибського регіону. Тобто, ті держави, які є постачальниками мігрантів або ж державами їх транзиту. Європа та Північна Америка були представлені лише Канадою та Португалією. На даний час число учасників Ініціативи країн-лідерів складає вже 27 держав.

Ініціатива була спрямована на надання цільовим державам-членам технічної підтримки та підтримки у справі впровадження положень Договору у відповідності до пріоритетів і реалій кожної країни. На прикладах роботи цієї Ініціативи Мережа планувала поширювати кращі позитивні практики досягнення цілей Глобального договору у міжнародній спільноті. Зазначена Ініціатива реалізується на добровільних засадах, відкрита для всіх країн, які є сторонами Глобального договору і до неї можна приєднатись у будь-який час.

У травні 2022 р. під егідою Генерального Секретаря ООН у Нью-Йорку відбувся перший інавгураційний Форум з розгляду проблем міжнародної міграції, в ході якого відбулися чотири інтерактивні круглі столи, політичні дебати та пленарне засідання. Крім того, в рамках Форуму, було проведено 50 віртуальних заходів в різних регіонах світу, організованих державами, які є сторонами Глобального договору та за участі Мережі Організації Об'єднаних Націй з питань міграції. За результати Форуму було прийнято Декларацію про прогрес Форуму, яка була затверджена відповідною резолюцією Генеральної Асамблеї і яка містить план подальших дій по реалізації

Договору [6].

Ініціативи ООН щодо розробки універсальних міжнародно-правових норм з проблем міграції в цілому відповідають викликам сучасності і в першу чергу мають за мету зробити міжнародні міграційні переміщення більш безпечними для мігрантів і більш контрольованим зі сторони органів влади держав походження, транзиту і призначення. Разом з тим, вони мають лише рекомендаційний характер і не є зобов'язуючими навіть для держав, які підтримали їх під час голосування на засіданнях Генеральної Асамблеї. Їх імплементація у національне законодавство держав відбувається або надзвичайно повільно, або не відбувається зовсім, оскільки проблема наявності в країні міжнародних мігрантів та забезпечення їх прав у відповідності до міжнародно-правових стандартів, незважаючи на їх внесок у розвиток національних економік, є надзвичайно чутливим питанням внутрішньої політики кожної окремо взятої держави. Це значною мірою знижує ефективність впровадження положень Глобального договору про безпечну, впорядковану та легальну міграцію. Варто також зазначити, що 41 країна світу в тій чи іншій формі (голосували проти, утримались, або не брали участі у голосуванні) не підтримала зазначений Договір.

Ще однією проблемою щодо впровадження цілей Договору є довготривалий (у середньому приблизно два роки) процес збору інформації, розробки загальних рекомендацій, їх узгодження з усіма зацікавленими сторонами та їх впровадження через 38 спеціалізованих установ ООН, які входять до Мережі Організації Об'єднаних Націй з питань міграції. Це призводить до значного зниження актуальності інформації про тенденції міжнародної міграції та не врахування останніх змін суспільно-політичного характеру в країнах світу, наслідків регіональних збройних конфліктів, пандемій і т.п, які мають великий вплив на тенденції та обсяги міжнародної міграції і впровадження цілей Глобального договору. Одним із таких прикладів є відсутність у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 07.06.2022 р. [6]. навіть натяку на існування проблеми 3 млн. українських біженців, які на той час змушені були покинути територію України внаслідок широкомасштабного військового вступу Росії 24 лютого 2022 р.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Champion Country Concept Note: Support Measures for the Successful Implementation of the GCM. URL: https://migrationnetwork.un.org/sites/g/files/tmzbdl416/files/docs/champion_countries_concept_note_september2020.pdf (дата звернення 19.06.2023).
2. Champion countries. URL: <https://migrationnetwork.un.org/champion-countries> (дата звернення 19.06.2023).
3. Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration. Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2018. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N18/451/99/PDF/N1845199.pdf?OpenElement> (дата звернення 30.05.2023).
4. McAuliffe, M. and A. Triandafyllidou (eds.). World Migration Report 2022. International Organization for Migration (IOM). - 2021.- Geneva. - P.2.
5. Terms of reference of the Network. URL: <https://migrationnetwork.un.org/network-terms-of-reference> (дата звернення 02.05.2023).
6. Progress Declaration of the International Migration Review Forum. URL: https://migrationnetwork.un.org/system/files/resources_files/Final%20IMRF%20Progress%20
7. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RE

ЖУРНАЛІСТ І ХОДЯЧА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ В ОДНІЙ ОСОБІ (МИХАЙЛО МУХИН)

Висока оцінка, зазначена у назві пропонованого матеріалу, сучасниці [1, с. 73] цієї персони не є поодинокую. Для редактора збірки творів Олени Теліги О. Ждановича ця людина – «неповторний і невтомний покровитель молодих поетів, який зіграв велетенську роль у розвитку української поезії між двома світовими війнами на Західних Землях і на чужині» [2, с. 54]. А його особистий знайомий, випускник Карлового університету в Празі, майбутній іноземний член НАН України Микола Неврлий вважав його світоглядно і тематично приналежним до празької поетичної школи (хоча він і був літературним критиком і публіцистом) та «надійним порадником і навіть організатором закарпатської літературної молоді» [3, с. 305, 610].

Наукові, літературознавчі та публіцистичні праці (підписані власним ім'ям, псевдонімами та криптонімами) цієї людини емігрантського періоду друкувалися у таких виданнях, як «Вежі» (1947-1948), «Визвольний шлях» (Лондон, 1963), «Вольное казачество» (Прага, 1927), «Збірник Українського наукового інституту в Америці» (Сент-Пол – Прага, 1939), «Книголюб» (Прага, з 1928-1931), «Літературно-науковий вісник» (з 1933 р. – «Вістник», Львів, за ред. Д. Донцова, 1928-1934, 1949), «Наша громада» (Подєбради, 1924-1926), «Нова Україна» (Прага, 1923-1927), «Пробоем» (Прага, 1939-1943), «Самостійна думка» (Чернівці, 1935-1936), «Стерні» (Прага, 1922), «Студентський вісник» (Прага, 1928, 1930-1931), «Суспільство – La Société» (Прага, 1925-1926), «Український студент» (Прага, 1923-1924) та інші.

Він був об'єктом шаржу в гумористично-сатиричному студентському журналі «Подєбрадка» [4, с. 7] (1926, ч. 7, с. 7), що виходив у чеському містечку Подєбради у 1923-1926 рр. Публіцист належав до Союзу українських журналістів і письменників на чужині (Прага), Українського товариства прихильників книги в Празі, відіграв визначальну роль у створенні та редагуванні часопису «L'orient Libre» (Прага, 1924-1925, орган Союзу студентів-емігрантів Східної Європи, співредактор) [5, с. 58, 149].

Літературний критик взяв участь у створенні Центрального союзу українського студентства (ЦЕСУС), а з березня 1923 р. належав до його керівного складу – був референтом для зносин зі студентами романських країн відділу міжнародних зносин ЦЕСУС [6, с. 58, 149]. Декілька років його життя було пов'язано з Українським інститутом громадознавства (Український соціологічний інститут) й Українським робітничим університетом в Празі, які колись були засновані М. Грушевським. На замовлення інституту написав наукову працю «Досліди проф. В. Штефка над впливами голоду» [7, с. 12], а в університеті, де був лектором, підготував і читав курс «Газетна справа» [8, с. 38].

Отже, йдеться про Михайла Миколайовича Мухина. Незважаючи на те, що свого часу в Чехословаччині та Німеччині він був відомою людиною в середовищі українських емігрантів, нині годі шукати його докладну біографію в енциклопедично-довідкових виданнях та науковій періодиці. Декілька рядків містять гасла в

Енциклопедії українознавства та *Wikipedia*. Дещо більше інформації про нього подано у довіднику «Українська журналістика в іменах» [9], в Енциклопедії Сучасної України йдеться переважно про його літературно-публіцистичну творчість [10]. Стислу й іноді суперечливу інформацію, зокрема щодо дати його народження та походження батьків, містять некрологи [11, с. 1052; 12, с. 1]. Окремі аспекти літературознавчої та публіцистичної діяльності розкрито у спогадах М. Антоновича, опублікованих на сторінках паризької газети «Українське слово» (1969, 4 січня), і роботах М. Неврлого [3, с. 610-618] та М. Ільницького [13, с.]. Але в усіх цих публікаціях або взагалі не згадується період його життя під час Української революції 1917-1921 рр., або зазначено, що після революції він емігрував.

Нещодавно знайдені у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України документи розкривають окремі сторінки біографії, громадсько-політичної та публіцистичної діяльності М. Мухина саме в період революції та перших місяців еміграції. По-перше, це документи фонду Міністерства народного господарства УНР періоду Директорії (в містах Кам'янець-Подільський та Ченстохова), а саме: заява про прийом на роботу, *curriculum vitae* (автобіографія), персональна картка, накази по міністерству про прийом на роботу та відпустку, посвідчення та низка заяв щодо продовження терміну відпустки, надання матеріальної допомоги, видачі посвідчення, виїзду до Варшави, грошового розрахунку при звільненні.

Заява про прийом на роботу датована 1 вересня 1920 р., м. Станіславів (нині Івано-Франківськ). У резолюції від 17 вересня сказано: призначити на посаду старшого діловода з 1 вересня. Але наказом по МНГ його призначили фахівцем VI класу інформаційного відділу департаменту загальних справ. На цій посаді він працював з 9 вересня 1920 р. В автобіографії наводяться також дані, які раніше не були відомі. Народився 18 вересня 1894 р. в Києві, там же 1914 р. закінчив гімназію В. П. Науменка. У 1914-1916 рр. студював романську філологію в Університеті Св. Володимира. 1916 р. покликаний на військову службу. Вступив в Окремі гардемаринські класи (школа), де перебував до скасування їх більшовиками у березні 1918 р. У персональній картці зазначено, що він мав ранг старшого гардемарина Окремих гардемаринських класів [14, арк. 1-3].

З березня по травень 1918 р. М. Мухин працював у приватній книгозбірні (бібліотека) Попова в Києві. Влітку 1918 р. викладав українську мову залізничникам у Кам'янці-Подільському. З 8 грудня 1918 р. по 22 березня 1919 р. він – помічник завідувача відділу розповсюдження літератури Головного інформбюро Армії УНР, потім, після вступу більшовиків до Кам'янця-Подільського, у 1919 р. – перекладчик (ймовірно, перекладач) при Подільській губернській земській управі, з 17 червня 1919 р. – референт французької преси у Міністерстві преси та пропаганди УНР, з серпня того ж року – начальник закордонного відділу цього ж міністерства. Крім того, з вересня 1919 р. виконував обов'язки старшого редактора Українського телеграфного агентства (УТА). У редакціях часописів «Українська ставка» («Ставка»), «Громада», «Трудова Громада», «Наш шлях» та «Хвиля» постійно був референтом з чужомовної преси, спорадично – випусковим редактором [14, арк. 1-13в]. Зауважимо, що перший часопис видавався Інформбюро Армії УНР у 1918-1919 рр. в Києві та Вінниці [15, с. 231], другий – соціалістична газета, що виходила у 1918-1919 рр. в Кам'янці-Подільському [15, с. 84], третій – друкований орган Кам'янець-Подільської організації

Української партії соціалістів-революціонерів (1919-1920) [15, с. 226], четвертий – щоденна демократична безпартійна газета (Кам'янець-Подільський, 1919-1920, одним з редакторів був Іларіон Косенко – міністр пошти і телеграфів, майбутній адміністратор паризького тижневика «Тризуб») [15, с. 160], п'ятий – громадський позапартійний політично-літературний часопис – орган Вінницької Української Ради (1920) [15, с. 238]. В автобіографії М. Мухин також вказав, що переклав з французької мови роман Вольтера «Білий бик», оповідання А. Барбюса «Омана» (ймовірно, «Видиво»), Мірбо [нерозбірливо], В. де Л. Адана (Вільє де Ліль-Адан) [нерозбірливо], п'єсу Лерберга (Шарль Ван Лерберг) «Пан», з англійської – Уальда (Оскар Вальд) «Інфанту» (ймовірно, «День народження Інфанти») [14, арк. 1зв]. У Станіславові мешкав у готелі «Під трьома коронами». Зауважимо, що п'єсу «Пан» М. Мухин переклав разом зі своїм колишнім товаришем по навчанню у гімназії В. П. Науменка Масимом Рильським. Вона була опублікована на сторінках часопису «Шлях» (1918, ч. 4-5, с. 22-51).

У кількох службових листах М. Мухина, датованих березнем – травнем 1921 р., йдеться про потребу отримати в Міністерстві освіти УНР посвідчення про його освіту з метою вступу до Варшавського університету, а також про отримання належної йому зарплати [14, арк. 6-10]. В останньому листі до директора департаменту загальних справ, датованому 7 вересня 1921 р., він просить підтвердити стаж його роботи в урядових відомствах УНР, зокрема службу у Міністерстві преси і пропаганди з 18 червня 1919 р. по 22 липня 1920 р., а в Міністерстві народного господарства з вересня 1920 р. Засвідчити факт служби в цих установах могли, на його думку, Красовський і Петрівський (колеги по роботі в міністерстві) [14, арк. 12-12зв]. Ймовірно, такі дані він просив надати у зв'язку зі звільненням зі служби або переходом на роботу до іншої установи.

У фонді 1113 ЦДАВО є документи, що підтверджують службу М. Мухина в Управлінні преси та інформації (пізніше Міністерство преси та пропаганди) УНР на різних посадах. У Києві він мешкав по вулиці Т. Шевченка в будинку Проханенка [16, арк. 20зв].

Отже, наведені вище дані свідчать про активну участь Михайла Мухина у процесі державотворення періоду Української революції 1917-1921 рр., зокрема його службу у міністерствах народного господарства та преси і пропаганди УНР. Перспективними, на думку автора, є дослідження літературно-публіцистичної діяльності М. Мухина як під час революції, так і в еміграції, зокрема тих його робіт, які були підписані псевдонімами (а їх було близько 20) та криптонімами.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Наріжна Н. Дитячими очима (Спомин) / Упорядник М. Мушинка; Товариство українок в Чеській республіці. Прага, 2010. 99 с.
2. Олена Теліга. Збірник / Редакція і примітки О. Ждановича; Укр. Золотий Хрест в ЗСА. Детройт; Нью-Йорк; Париж, 1977. 473 с.
3. Неврлий Микола. Минуле й сучасне. Збірник слов'язознавчих праць / Передм. І. Дзюби. Київ: Смолоскип, 2009. 956 с.
4. З газет і журналів. *Подєбрадка*. 1926. Ч. 7. С. 7.
5. Савка М. Українська еміграційна преса у Чехословацькій республіці (20-30-ті рр. ХХ ст.): історико-бібліографічне дослідження. Львів, 2002. 308 с.
6. Офіційні повідомлення. *Український студент*. Прага, 1923. Ч. 1-2. С. 129.
7. Наукові праці, виготовлені для Інституту. *Український інститут громадознавства в Празі. Бюлетень. Грудень 1925 – березень 1926*. Прага, 1926. С. 12-13.

8. Український інститут громадознавства в Празі. Звіт з діяльності Інституту і його установ. Квітень 1926 – листопад 1928. Прага, 1928. 45 с.
9. Передирій В. Мухин Михайло. *Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника* / За ред. М. М. Романюка. Львів, 2004. Вип. 11. С. 276-277.
10. Ільницький М. М. Мухин Михайло Миколайович. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Ін-т енцикл. досліджень НАН України, 2020. URL: <https://esu.com.ua/article-70203>
11. Відійшли у вічність. Михайло Мухин. *Визвольний шлях*. 1974. Ч. 9-10. С. 1052-1054.
12. Помер літературознавець Михайло Мухин. *Свобода*. Джерсі-Сіті; Нью-Йорк, 1974. № 171 (24 вересня). С. 1.
13. Ільницький М. «Мав у собі щось сковородинського...» (Михайло Мухин). *Слово і час*. Київ, 2015. № 8. С. 57-69.
14. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО). Ф. 9. Оп. 2. Спр. 124. 12 арк.
15. Газети України 1917-1920 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: каталог / авт.-уклад.: О. А. Вакульчук (керівник), О. С. Залізнюк; НАН України, НБУ ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. 436 с.
16. ЦДАВО. Ф. 1113. Оп. 2. Спр. 14. 62 арк.

Горобець Ігор,

к.і.н., доцент

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА – РЕСПУБЛІКА КОРЕЯ: ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Збройний конфлікт на території України поставив під сумнів існуючі теорії, які панували у військових з 90-х років ХХ ст. про «невелику високопрофесійну армію, що володіє скромною кількістю військової техніки і запасів озброєнь, яка використовує високотехнологічну зброю, включаючи високоточні боєприпаси». Таким чином, якість сучасних збройних сил має замінити масовість. Це відбилося під час військових дій у різних регіонах світу, які вели США та держави НАТО (Югославія, Афганістан, Ірак, Лівія). У таких реаліях передача іншій країні навіть не великої кількості танків, бойових літаків та іншої військової техніки може поставити під питання безпеку країни, яка їх передала. Українська криза показала необхідність масової армії з навченим резервом, що має запаси озброєнь та військової техніки, а також наявність потужного військово-промислового комплексу для поповнення втрат у озброєннях та техніці, зазнаних під час воєнних дій[3].

Як заявило «Польське радіо», 29 квітня 2022 року, Польща поставила в Україну понад 200 танків Т-72, це достатня кількість для формування двох бригад. Разом із танками до України доставлено кілька десятків бойових машин піхоти. Загалом сума військової допомоги українській стороні становила 7 мільярдів злотих (1,5 млрд. євро)[1]. Для відшкодування поставленої військової техніки та озброєнь керівництво Республіки Польща вирішило закупити зброю в одного з економічних лідерів Азії – Республіки Корея.

27 липня 2022 року на церемонії у Варшаві міністр національної оборони Польщі Маріуш Блащак затвердив рамкові угоди та контракти Агентства озброєнь

міністерства національної оборони Польщі з південнокорейськими компаніями на постачання для Війська Польського та подальше спільне виробництво в виробництво у Польщі великих партій бойової техніки, включаючи основні танки K2 Black Panther, 155-мм/52 самохідні гаубиці K9 Thunder та легкі бойові літаки FA-50. Угода є найбільшими в історії оборонної промисловості Республіки Корея і є безпрецедентним історичним проривом для південнокорейського оборонного експорту. Польща також виступила першим іноземним замовником південнокорейського танка K2. На церемонії підписання угод міністр національної оборони Польщі Маріуш Блащак заявив: "Підписано рамкові угоди, які значно зміцнять польські збройні сили. Це зміцнення надзвичайно важливе через становище на нашому східному кордоні. Ми не маємо часу, ми не можемо чекати."

Ми повинні озброїти Військо Польське. Вкрай важливо, що цього року відбудуться перші постачання і самохідних гаубиць, і танків. Тож нашу співпрацю ми починаємо з постачання військової техніки цього року. Перші літаки надійдуть у Військо Польське та ВПС Польщі наступного року". 26 серпня 2022 року на церемонії в польському місті Моронг міністр національної оборони Польщі Маріуш Блащак затвердив виконавчі контракти з компанією Hyundai Rotem на поставку 180 основних танків K2 Black Panther за програмою Wilk, , а з Hanwha Defense – на поставку 212 самохідних гаубиць K9A1 Thunder калібру 155-мм/52. Контракт з Hyundai Rotem (у складі Hyundai Motor Group) на постачання 180 готових танків K2 має вартість 3,37 млрд. дол. (16 млрд. польських злотих).

Постачання танків заплановано на 2022-2025 роки, з них перші 10 машин доставлені до Польщі в 2022 році. Разом з танками було закуплено також навчальний комплекс з тренажерами Embedded Training System, в контракт також входить навчання польських екіпажів та технічного персоналу в Південній Кореї та Польщі. Сухопутні війська Південної Кореї сприятимуть підготовці особового складу на танків K2. Контракт також включає логістичний пакет, який включає запас запасних частин та витратних матеріалів, а також набори спеціального інструменту та діагностичних приладів. З моменту постачання перших танків Hyundai Rotem забезпечуватиме сервісну підтримку їх експлуатації. Крім того, замовлено великий запас боєприпасів - "десятки тисяч" 120 мм танкових пострілів. Всі замовлені танками K2 будуть в стандартній конфігурації, однак вони будуть оснащені системами зв'язку відповідно до вимог польських збройних сил. Модифікація танків K2 під польські вимоги та організацію їх виробництва у Польщі має бути здійснена на наступному етапі програми Wilk, відповідно до рамкових угод, підписаних 26 липня. У довгостроковій перспективі планується розробити танк нового покоління у рамках польсько-південнокорейської співпраці.

Другий контракт з Hanwha Defense (військовий дивізіон групи Hanwha) на постачання Польщі 212 самохідних гаубиць K9A1 має вартість 2,4 млрд. дол. (11,4 млрд. злотих). Графік поставки передбачає виконання замовлення у 2022-2026 роках, при цьому перші 24 гармати доставлені до Польщі у 2022 році. Контракт на закупівлю K9A1 включає також навчальний комплекс із тренажерним обладнанням та навчанням особового складу у Польщі. Логістичний пакет складатиметься із запасу запчастин, витратних матеріалів та обладнання для експлуатації САУ, а Hanwha Defense підтримуватиме експлуатацію K9A1 з моменту їх постачання. Закупівля включає боєкомплект з "кілька десятків тисяч" різних типів 155-мм артилерійських

боєприпасів. Міністр національної оборони Польщі Маріуш Блащак на церемонії фіналізації контрактів заявив: «За короткий час з нашим південнокорейським партнером ми багато чого досягли. З точки зору безпеки Польщі найголовніше, що перші зразки танків і гаубиць буде поставлено Війську Польському вже цього року. Наприкінці цього року 10 танків K2 будуть доставлені в Моронг, а 24 гаубиці K9 надійдуть до артилерійського полку у Венгожеві». «Солдати Війська Польського вирушать до Кореї вже у жовтні цього року для навчання на танках K2. Таким чином, екіпажі повернуться з тренувань, і нові танки будуть у розпорядженні Війська Польського. Таким чином, ми зміцнюємо безпеку Республіки Польща», - заявив Блащак. [2;4].

16 вересня 2022 року на 23-й тактичній авіабазі військово-повітряних сил Польщі в Мінську-Мазовецькому в присутності президента Польщі Анджея Дуди міністр національної оборони Польщі Маріуш Блащак затвердив контракти з південнокорейською корпорацією Korea Aerospace Industries (KAI) -50. Було затверджено два контракти: перший вартістю 3,3 млрд злотих (700 млн. дол.) на постачання з боку KAI дванадцяти літаків FA-50 Block 10, і другий вартістю близько 15,6 млрд. злотих (2,3 млрд. дол.) на постачання з боку KAI 36 легких винищувачів модифікованому варіанті FA-50PL. Обидва контракти також включають пакети логістики, навчання та технічної підтримки. Перші 12 літаків FA-50 Block 10 у конфігурації, аналогічній до замовленої ВПС Південної Кореї, будуть поставлені Польщі вже в другій половині 2023 року. Постачання 36 літаків у модифікації FA-50PL, яка буде створена відповідно до додаткових вимог, що пред'являються ВПС Польщі і буде близька до версії FA-50 Block 20, розпочнуться в 2025 році і буде завершено до кінця 2028 року.

Виступаючи на церемонії президент Польщі Анджей Дуда заявив: «Це надзвичайно важливий момент в історії польських збройних сил. Починається початок кінця присутності пострадянської авіації у складі ВПС. Реалізація програми впровадження літаків FA-50 у Військо Польське дозволить повністю відмовитися від літаків МіГ-29 та Су-22 у Війську Польському. Польська військова авіація використовуватиме лише літаки F-16, F-35 та FA-50» [2;5].

4 листопада 2022 року у Варшаві було підписано остаточний твердий контракт Агентства озброєнь міністерства національної оборони Польщі з південнокорейською компанією Hanwha Aerospace (у складі групи Hanwha) на поставку Війську Польському 218 модульних мультикаліберних реактивних систем залпового вогню K239 Chunmoo, а також ракет для них. Контракт вартістю 14,14 млрд. злотих (3,55 млрд. дол.) було укладено на виконання підписаної 19 жовтня міністерствами оборони Польщі та Південної Кореї рамкової угоди на закупівлю Польщею 288 реактивних систем залпового вогню K239 Chunmoo [6.]. За заявою міністра оборони країни, «Польська армія незабаром отримає реактивні установки K239 Chunmoo. Сьогодні я затвердив виконавчий контракт на закупівлю 218 пускових установок разом із комплектами матеріально-технічного забезпечення та навчання, а також на постачання боєприпасів. Численні та оснащені сучасним обладнанням Збройні Сили Польщі є гарантією безпеки»[7.].

Згідно з умовами контракту, Польща має отримати з 2023 по 2027 роки 218 бойових машин РСЗВ K239 виробництва Hanwha Aerospace. Контракт заявлений польським міністерством оборони як перший етап виконання рамкової угоди від 19

жовтня, і останні 70 бойових машин РСЗВ K239 із 288 обумовлених за цією угодою мають бути здійснені вже повністю у Польщі. На церемонії затвердження угоди на закупівлю K239 Маріуш Блащак заявив: "Аналіз війни в Україні, зокрема аналіз ефективної оборони українською стороною від російського вторгнення, показує значення і важливість артилерії. Тому ми вирішили посилити польську артилерію, особливо реактивну. Ми підписали контракт із США на постачання дивізіону HIMARS. Наступного року відбудеться постачання цієї техніки. Ми також надіслали запит на більші поставки, але, на жаль, через обмежені виробничі можливості ця техніка не буде поставлена нам у задовільні терміни. Тому ми розпочали переговори з одним із наших перевірених партнерів. Результатом є підписання рамкової угоди сьогодні. Chunmoo - дуже хороша зброя, схожа за характеристиками на HIMARS"[6.]. Таким чином, збройні сили Польщі у досить короткий термін отримують сучасні озброєння та військову техніку для компенсації поставлених озброєнь та військової техніки для України. Польська армія остаточно переходить на стандарти техніки НАТО. Це також показує, що США та країни альянсу не змогли швидко компенсувати Варшаві поставлену зброю, а військова промисловість Польщі втратила компетенції у випуску важкої бронетехніки та інших озброєнь.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Польша поставила Украине более 200 танков Т-72 и несколько десятков БМП // <https://www.polskieradio.pl/397/7835/Artykul/2948212,%d0%9f%d0%be%d0%bb%d1%8c%d1%88%d0%b0-%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%82%d0%b0%d0%b2%d0%b8%d0%bb%d0%b0-%d0%a3%d0%ba%d1%80%d0%b0%d0%b8%d0%bd%d0%b5-%d0%b1%d0%be%d0%bb%d0%b5%d0%b5-200-%d1%82%d0%b0%d0%bd%d0%ba%d0%be%d0%b2-%d0%a272-%d0%b8-%d0%bd%d0%b5%d1%81%d0%ba%d0%be%d0%bb%d1%8c%d0%ba%d0%be-%d0%b4%d0%b5%d1%81%d1%8f%d1%82%d0%ba%d0%be%d0%b2-%d0%91%d0%9c%d0%9f>(дата звернення: 18.06.2023).
2. Czołgi K2, haubice K9 i samoloty FA-50 - Wojsko Polskie otrzyma potężne uzbrojenie, a polski przemysł zbrojeniowy silny impuls do rozwoju.// <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/czolgi-k2-haubice-k9-i-samoloty-fa-50---wojsko-polskie-otrzyma-poteczne-uzbrojenie-a-polski-przemysl-zbrojeniowy-silny-impuls-do-rozwoju>(дата звернення: 18.06.2023).
3. Michael Shurkin Why the French Army Will Continue to Prioritize Quality Over Mass// <https://warontherocks.com/2023/04/why-the-french-army-will-continue-to-prioritize-quality-over-mass> (дата звернення: 18.06.2023).
4. Realne wzmocnienie polskiego potencjału odstraszenia i obrony// <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/realne-wzmocnienie-polskiego-potencjalu-odstraszenia-i-obrony>(дата звернення: 18.06.2023).
5. Samoloty FA-50 wzmocnią zdolności Sił Powietrznych// <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/samoloty-fa-50-wzmocnia-zdolnosci-sil-powietrznych>(дата звернення: 18.06.2023).
6. Wyrzutnie K239 Chunmoo zwiększą potencjał odstraszenia Wojska Polskiego// <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/wyrzutnie-k239-chunmoo-zwieksza-potencjal-odstraszenia-wojska-polskiego>(дата звернення: 18.06.2023).
7. <https://twitter.com/mblaszczak/status/1588436981373194242>(дата звернення: 18.06.2023).

Грабець Юлія,

*аспірантка Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

*Науковий керівник – Бистрицька Елла,
д.і.н., професор*

*Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА У КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ У 1918 – 1925 РР.

Одним із наслідків Першої світової війни був розпад Австро-Угорщини на низку самостійних національних держав. Через відсутність міжнародної підтримки українцям Східної Галичини не вдалося реалізувати ідею про власну незалежність. Польська окупаційна влада була зацікавлена в повній латинізації регіону, проте цьому перешкоджала Греко-Католицька Церква. Митрополит Андрей Шептицький виступив не лише як релігійний, але й як національний лідер, через що був розкритикований польською владою.

В період 1920 – 1923 рр. митрополит, уповноважений листом папи Бенедикта XV, згідно з рішенням Конгрегації Східних Церков, відвідав громади української діаспори в Західній Європі, Канаді, США, Бразилії, Аргентині. Головна мета його поїздки – це пастирська, гуманітарна та дипломатична місія. Польські структури розцінювали всі дії митрополита як акції проти Польської Республіки [1, с. 9, 20].

Наприкінці листопада 1920 р. у Відні митрополит мав зустрічі з членами уряду Західноукраїнської Народної Республіки, згодом переїхав до Ватикану, де мав аудієнції з папою Бенедиктом XV. Перш за все А. Шептицький надав йому інформацію про реальний стан справ у Східній Галичині, а також просив про матеріальну і дипломатичну допомогу для українців [4, с. 9-11]. Під час перебування митрополита в Італії місія Української Народної Республіки вже офіційно не працювала, проте місія ЗУНР на чолі з П. Карманським продовжувала роботу. Спочатку головою дипломатичної місії УНР був граф Михайло Тишкевич, згодом його на посаді замінив о. Франц Ксаверій Бонн – греко-католицький священник, уродженець Бельгії, який декілька років проживав на українських теренах [10].

Франц Бонн виокремлював два ключові завдання своєї місії: домогтися від Ватикану призначення Апостольського Візитатора на українські землі, отримати матеріальну допомогу та ліки для українців. Завдяки зустрічі із державним секретарем Ватикану кардиналом П'єтро Гаспаррі вдалося домогтися призначення Апостольським Візитатором на українські терени о. Джованні Дженоккі [11, с. 27-28].

Відвідуючи країни Західної Європи, А. Шептицький організовував благодійні заходи, ініціював утворення семінарій, релігійних інститутів, дискутував на конференціях із політиками, дипломатами щодо українського питання. Митрополит у своїх промовах, зверненнях, листуваннях інформував міжнародну спільноту, а також місцеве католицьке духовенство про матеріальні та національні проблеми Східної Галичини, які були спричинені наслідками Першої світової війни, а також радянсько-польської війни 1920 – 1921 рр. [1, с. 30].

Під час візиту в США восени 1921 р. митрополит мав зустрічі з президентом Ворреном Гардінгом, міністром торгівлі Джоном Едгардом Гувером, Державним секретарем Чарльзом Г'юсом. Особливі сподівання А. Шептицький мав щодо зустрічі з міністром Дж. Гувером. Під час спілкування з ним митрополит детально описав особливості нерівноцінного розподілу польською владою допомоги голодуючим, яку

надавала США в 1921 – 1923 рр. Для підтвердження факту обмеження українців щодо отримання допомоги він показав першу сторінку однієї з львівських газет, на якій було вказано, що лише 19 % від загальної кількості американської допомоги отримують українці, натомість потребуючих українців у відсотковому співвідношенні було більше, ніж інших національностей. Зустріч, яка тривала більше години, була для митрополита певним розчаруванням, оскільки йому так і не вдалося отримати політичні гарантії для свого народу [1, с. 91-92].

Під час перебування А. Шептицького у США відбувалися благодійні збори для українських сиріт під час Служб Божих, всі отриманні кошти священники надсилали на адресу, за якою проживав митрополит у Філадельфії [5, с. 19-27]. Наприклад, о. Петро Понятишин підрахував, що за кілька років митрополиту в США вдалося зібрати майже 15 тис. доларів допомоги [12, с. 356].

Для юридичного оформлення стосунків між ГКЦ та польською владою було вирішено укласти конкордат між Святим Престолом і Польською Республікою. Митрополит хотів активно брати участь у підготовці конкордату, тому в березні 1924 р. організував нараду за участю духовенства та світської інтелігенції, на якій було складено текст звернення в справі конкордату. Учасники зустрічі затвердили ряд обов'язкових положень, які мали б гарантувати права Церкви. Наприклад, це право без втручання державної влади затверджувати єпископів і крилошан, недоторканість власності монаших чинів, захист священників від каральних операцій польської влади, розширення прав Церкви в сфері освіти, культури тощо [8, с. 2; 6, с. 29-31].

Проте підготовка документу проводилась майже в таємних умовах, тому реальна участь ГКЦ підготовці тексту була мінімальна. Конкордат між Святим Престолом та Польською Республікою був підписаний 10 лютого 1925 р., затверджений від 25 квітня 1925 р., ратифікований шляхом обміну документів 2 червня 1925 р. за підписом апостольського нунція Лоренцо Лаурі та представників польського уряду й набув чинності 3 серпня 1925 р. [7, с. 154]. У вересня 1925 р. греко-католицькі єпископи склали присягу на вірність Польській Республіці, що свідчило про те, що вони будуть лояльними в стосунках з державою та будуть спонукати до такої ж позиції все духовенство [3, с. 4].

Згідно з IX артикулом конкордату ГКЦ могла функціонувати лише в межах Галичини. У XVIII артикулі зазначалось, що всі греко-католики, які жили поза Галичиною переходили під керівництво польських католицьких священників, передбачалося створення нових католицьких єпископств – Луцького, Пінського, Підляшського. В конкордаті зазначалось, що обрання та призначення єпископів мало відбуватися за згодою президента Польської Республіки, а парохі потрапляли в ще більшу залежність від адміністративних органів [9, с. 2; 2, с. 127].

Отже, українці Східної Галичини перебуваючи під владою Польської Республіки зазнавали латинізації з боку окупаційної влади. ГКЦ на чолі з митрополитом А. Шептицький виступала головним захисником національної та релігійної самобутності українців. Впродовж 1920 – 1923 рр. митрополит відвідав громади української діаспори в Західній Європі, Північній та Південній Америці. Під час зустрічей з політиками, дипломатами йому вдалося ознайомити суспільство з проблемами українців Східної Галичини, отримати часткову міжнародну підтримку, а також зібрати значну суму коштів для допомоги потребуючим.

Правовий та міжнародний статус ГКЦ у другій половині 1920-х рр. був

визначений конкордатом, укладеним між Святим Престолом та Польською Республікою. Зміст документу був неоднозначним, оскільки обмежував територію функціонування ГКЦ, права духовенства та їх фінансове становище.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Баб'як А. Подвиг Митрополита Андрея Шептицького як апостольського Візитатора для українців (1920 – 1923) і його взаємини з урядом Польщі. Тренто-Больцано, 2013. 239 с.
2. Гентош Л. Роль митрополита Андрея Шептицького в укладенні конкордату між Апостольським престолом і Польщею (1925). *Poznańskie Studia Slawistyczne*. № 10. Poznań, 2016. С. 115–128.
3. Листи ординаріату воєводському управлінню і парафіяльним урядам про ведення кореспонденції з державними установами польською мовою. *ЦДІАЛ* (Центр. держ. іст. архів м. Львів). Ф. 408. Оп. 1. Спр. 58.
4. Марунчак М. Митрополит Андрей Шептицький на Заході 1920 – 1923. Вінніпег-Едмонт, 1981. 47 с.
5. Мишуга Л., Драган А. Українці у Вільному Світі: ювілейна книга УНСоюзу з нагоди 60-річчя 1894 – 1954. / за ред. Л. Мишуга. Джерзі : «Свобода», 1954. 383 с.
6. Перевезій В. О. Служіння Богу і народу: Українська греко-католицька церква між двома світовими війнами. Київ, 2004. 203 с.
7. Пилипів І. Правовий статус Греко-католицької церкви в Другої Речі Посполитій (1925 – 1939 рр.) *Ефективність державного управління*. 2013. № 34. С. 153–162.
8. Пропозиції апостольського нунція до польського уряду і Ватикану про посилення ролі греко-католицької церкви в суспільно-політичному житті. *ЦДІАЛ* (Центр. держ. іст. архів м. Львів). Ф. 408. Оп. 1. Спр. 51.
9. Протест греко-католицького духовенства проти обмежень прав уніатської церкви. *ЦДІАЛ* (Центр. держ. іст. архів м. Львів). Ф. 408. Оп. 1. Спр. 57.
10. Трембіцький В. Дипломатичні взаємини української Держави з Вселенським Престолом у 1918 – 1920 роках. Патріархат. 1979. № 3. URL: <http://www.patriyarkhat.org.ua/nomery-zhurnalu/3-93-1979/>
11. Хома І. Апостольський Престіл і Україна 1919 – 1922. Рим, 1987. 134 с.
12. Magocsi P. R. *Morality and Reality: The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi*. / editor P. R. Magocsi. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies University of Alberta, 1989. 485 p.

Дмитренко Оксана,

к.і.н, доцент

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ОНЛАЙН-АКТИВІЗМ ЯК ПРОЯВ СУЧАСНИХ МЕДІАКОМУНІКАЦІЙ

Бурхливий розвиток сучасних медіакомунікацій призвів до появи нового типу соціальної і громадської активності – онлайн-активізму. У вітчизняній та зарубіжній науковій і публіцистичній літературі можна знайти значну кількість термінів, які використовуються як синоніми поняття онлайн-активізм. Це Інтернет-активізм, цифровий активізм, слактивізм, кліквізм, мікроактивізм. Усі ці поняття мають свої особливості щодо використання, але спільним для них є те, що для здійснення комунікації вони використовують Всесвітню мережу Інтернет та нові медіа.

З огляду на це, нашою метою є: дослідити особливості використання нових медіакомунікаційних технологій та їх вплив на можливості громадян брати участь і впливати на соціальні, політичні, правові, культурні, екологічні та інші суспільні

процеси.

Термін «онлайн-активізм» складається з двох понять: 1 – (англ. *Online*) – дослівно перекладається як «на лінії» чи «на зв'язку». Оксфордський словник визначає «онлайн» як той, що керується комп'ютером, або як підключений до нього, або як діяльність, яка доступна виключно через Інтернет; 2 – «активізм» (лат. *Activus*) – діяльний. Тож, спираючись на визначення поняття «активізму», що пропонує Вікіпедія можемо зазначити, що онлайн-активізм це – діяльність, спрямована на просування соціальних, політичних, економічних, екологічних, правових та інших змін з метою вирішення суспільних проблем, використовуючи Інтернет, соціальні мережі, різноманітні онлайн платформи тощо. Інтернет-активізм – це перенесення суспільної і громадської діяльності із реального світу у віртуальний і навпаки – із віртуального в реальній світ.

У 1990-х р. ХХ ст., на поч. ХХІ ст., коли Інтернет отримав масове використання, ряд авторів висловлювались про хоч і незначний, але негативний вплив Інтернету на політичну, соціальну чи громадську активність населення. Дослідники стверджували, що тоді Інтернет використовувався переважно для розваг або задоволення власних інформаційних потреб. Люди почали проводити в мережі значну частину вільного часу замикалися на собі, менше спілкувалися з родичами, друзями, колегами, членами різноманітних громадських організацій і, відповідно, менше брали участь у соціальній та громадській діяльності.

З розвитком нових комунікативних технологій і появою нових медіа, комунікація за допомогою Інтернету перейшла на якісно новий рівень. Це дало можливість значно розширити кількість зв'язків між учасниками комунікації та налагодити безпосереднє спілкування між виробником і споживачем інформації. Так, поява різноманітних соціальних мереж, цифрових платформ, форумів сприяло більш активному спілкуванню людей, обміну інформацією, відео, фотографіями, музикою, думками. Тепер кожен, хто має смартфон чи гаджет може стати медійною особою, він сам вирішує, яку і де розповсюджувати інформацію, як її підганяти під запити і інтереси своєї аудиторії. Сьогодні професійні журналісти, блогери, політичні і громадські діячі, волонтери, відомі люди і пересічні громадяни підіймають і обговорюють на своїх інтернет ресурсах нагальні суспільні, політичні, економічні, демографічні, екологічні та інші питання. Вони намагаються привернути увагу регіональних та світових медіа до важливих, на їх думку тем, та мобілізувати людські і фінансові ресурси для вирішення конкретних проблем. Кожен хто хоче і має технічні можливості, може прийняти участь в обговоренні важливих питань, висловити свою позицію, долучитися до прийняття рішення, розповсюдити тригерну інформацію, підписувати петиції, скоординувати вуличні акції тощо.

Науковці виокремлюють чотири типи онлайн-активізму:

- культурний, який зосереджує увагу на цінностях, моралі, способі життя та ідентичності;
- соціальний, у фокусі якого корупція, погіршення стану навколишнього середовища та права вразливих груп населення;
- політичний, опозиційний, протестний за своєю природою, метою якого є відстоювання прав людини та політичних реформ;

- націоналістичний, найбільш радикальний, який мобілізує щодо національних питань і впливає на прийняття рішень, у тому числі і через «хактивізм» (зламування сайтів, баз даних задля розкриття інформації, викриття чиновників тощо) [1, с. 41].

Слід зазначити, що ступінь суспільного значення онлайн-активізму різними дослідниками оцінюється досить неоднозначно. Так білоруським дослідником Є. Морозовим до наукового обігу був введений термін «слактивізм», що дослівно перекладається з англ. як «slacker» — лінивий, ледар, «activism» — активність тобто «лінивий активізм», або «диванний активізм». В своїй статті до журналу Foreign Policy учений зазначає, що «слактивізм» представляє ідеальний тип активності для лінивої людини. Ця форма участі є досить дешевою, абсолютно символічною і, насправді має досить низький рівень впливу на реальний світ. Дослідник звинувачує слактивізм у тому, що він відволікає людей від традиційних видів громадської активності. Лайки, коментарі, пости і репости у соціальних мережах підміняють класичні форми громадської участі, оскільки створюють у індивіда впевненість у тому що він або вона вже висловили свою позицію в Інтернеті. Все це створює у людей ілюзію про їх багатозначний вплив на вирішення тієї чи іншої проблеми [2].

Подібної точки зору дотримується і канадський соціолог М. Гладуелл. Він вважає, що використання Інтернету для висловлення власних ідей є лише слабкою заміною «живої» участі, відтак Інтернет-активізм не може здійснити відчутного впливу як офлайн-акції, протести чи виступи.

Дійсно, заміна реальних активних дій на кліки і репости в соцмережах навряд чи можуть провести акцію з озеленення парку, розвезення корму для бездомних тварин, бойкотування дій уряду чи повалення політичного режиму в країні. Однак, на підтримку онлайн-активізму маємо зазначити, що революції і страйки не єдині і, точно, не найефективніші способи зміни суспільних реалій. Так, наприклад, сьогодні одним із найсильніших аргументів на користь громадської участі в Інтернеті є пожертви і добротність. Під час війни в Україні, мільйони гривень на які були закуплені каски, бронезилети, дрони і, навіть супутник були зібрані під час онлайн акцій. Тисячі іноземних громадян через Інтернет-новини, соціальні мережі, блоги, сторіси дізнаються про жахливі наслідки війни і активно залучаються до фінансової і гуманітарної підтримки України. А хіба не є безкоштовна онлайн-консультація юриста, правозахисника чи медика виявом громадської активності, реальній допомозі тим, хто опинився у скрутній ситуації?

Таким чином, онлайн-активізм сприяє:

- інформуванню населення про соціально-політичні та інші нагальні проблеми; розширенню кругозору і зміні суспільно-політичної свідомості людей;

- об'єднанню, згуртуванню громадян, організації односторонніх, створенню онлайн-спільнот навколо невирішених чи суперечливих питань, а також порушення законодавства, захисту навколишнього середовища, довкілля, тощо;

- виявленню суспільно-політичних проблем і формуванню громадської думки відносно піднятих питань:

- більш ефективній комунікації, взаємодії між організаторами суспільних, політичних акцій і активними громадянами, що бажають долучитися до них;

- мобілізації необхідних засобів та сил для вирішення певної важливої проблеми;

- активізації соціально байдужих громадян шляхом аргументації, заохоченням ставити лайки, писати коментарі, поширювати інформацію;
- спонукає, закликає громадян до активної участі в реальних суспільно-політичних заходах.

Таким чином, підсумовуючи, слід зазначити, що розвиток інформаційного суспільства, впровадження в політичну практику принципів електронної демократії будуть сприяти розвитку альтернативних видів громадської і соціальної участі. Звичайно, що без традиційних форм громадської активності, навряд чи можна досягти реальних змін у суспільстві. Але можливо, з часом, комунікаційні технології досягнуть такого рівня, що з'являться онлайн-демонстрації, онлайн-стайки чи онлайн-повстання.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Євтушенко О. Онлайн-активізм: використання нових медіатехнологій для перетворення соціальної дійсності //XIII Всеукраїнська науково-практична конференція «Журналістська освіта в Україні: світові професійні стандарти». (Суми, 11-12 травня 2017р.) – Суми: СумДУ, 2017. – С. 39-42
2. Morozov E. The brave new world of slacktivism // Foreign Policy [Електронний ресурс]. URL: <http://foreignpolicy.com/2009/05/19/the-brave-new-world-of-slacktivism/>

Дмитренко Степан,

к.п.н., доцент

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

ЕТНОСОЦІАЛЬНІ РОЛІ ЕТНІЧНИХ СПІЛЬНОТ У СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ПРОЦЕСАХ

Політична практика та гуманітарна наука вже давно визначили, що для конкретного часу, у конкретній державі, суспільна практика визначає основні суб'єкти, які займаються формуванням і практичною реалізацією політики, дають нові імпульси для розвитку соціуму та змін у суспільстві, а також скеровують процеси реалізації етнічних інтересів всередині держави та на міжнародній арені. У цьому контексті, події спричинені війною росії проти України закладають підвалини для суттєвих змін сучасного світопорядку, проявляють нових суб'єктів міжнародних та міждержавних відносин, одним з яких є етнічна спільнота. “Спільнота етнічна – культурне утворення, яке склалося історично і усвідомлює себе як окреме єдине ціле. Термін “С. е.” походить від поняття “етнос” і вживається передусім для позначення етнічних одиниць (підрозділів) різного таксономічного рівня, які становлять етнічну структуру людства: основних одиниць етнічної класифікації – етносів, або народів, що характеризуються найбільшою інтенсивністю етнічних властивостей і виступають самостійними одиницями суспільного розвитку...” [1, с. 239].

З огляду на це мало б сенс визначити особливості впливу етнічних спільнот на характер формування сучасних міжнародних відносин та дослідити основні ролі етнічних спільнот у політичній культурі сучасної України.

Отже: “Роль (франц. role) – має декілька значень: 1) образ втілений актором; 2) частина тексту в п'єсі, що має виконуватись однією дієвою особою; 3) переносне – ступінь участі, міра впливу, значення у чомусь. У суспільствознавчій літературі поняття “роль” вживається здебільшого у переносному значенні” [2, с. 58-59]. Вона є

носієм як етнічних, так і соціальних та політичних особливостей, кожна з яких відображає частини спільної внутрішньої сутності етнічної спільноти.

Щодо розуміння політичного аспекту ролей етнічної спільноти, то можна стверджувати, що вони пов'язані з тим, що етнічна спільнота складає фундамент політики держави, а тому, прямо чи опосередковано визначає особливості її конкретних міжнародних пріоритетів. Вони можуть нести характер захисту прав представників свого етносу в іншій державі (як це робить Угорщина не тільки по відношенню до України, а й до інших європейських країн, де є угорські меншини); визначати напрям розвитку держави загалом (як рух України до європейської спільноти, де український соціум, у етносоціальному, культурному, ментальному, політичному та інших сенсах визначає себе як частину європейських народів); впливати та бути ґрунтом для багатьох міжнародних та міждержавних процесів та інше.

У західній соціальній науці термін “соціальна роль” почали широко вживати з 30-х рр. ХХ ст. Її змістовні та прикладні характеристики були запропоновані Р. Лінтоном у 1936 р. То є нормативним зразком поведінки індивіда, який займає певну соціальну позицію у суспільстві, групі, організації та виконує відповідні їй функції.

Взаємодія етнічного і соціального полягає у тому, що соціальна складова постійно відновлюється і є рухливою частиною цього явища, а етнічна (мова, культура, фольклор, традиції, звичаї, особливості свідомості, психології і т. ін.) є досить усталеною та консервативною позакласовою складовою суспільства. Відтак будь-яке суспільство створює своє соціальне середовище на основі розмаїття етнічних ознак, де соціальне впливає на етнічне часто корелюючи етнічний простір, але не змінюючи його внутрішнього змісту.

Тут етнічне часто виступає ґрунтом соціального, оскільки етнічна культура, її міфи, традиції, обов'язкове героїчне та трагічне минуле викликають ірраціональні, романтичні почуття, які ефективно солідаризують етнічну спільноту ніж не завжди однакові матеріальні статки чи соціальні статуси. Через ці процеси, на нашу думку, проявляється мобілізаційна роль етнічних спільнот.

Для етнічності як етнокультурної системи етноцентризм присутній як даність, тут важливо лише те, в якій формі та з якою метою його будуть використовувати чи стимулювати. На політичному, соціальному, побутовому та інших рівнях, маємо забезпечувати формування їх власних форм етносоціальних та етнокультурних уподобань та пріоритетів, аби реалізувалась базова формотворча роль етнічної спільноти. Паралельно із цими процесами, реалізується інтегративна роль етнічної спільноти. Вона проявляється у здатності до інтеграції в іноетнічний соціальний простір, виробляючи похідні від інтегративної ролі позиції та зразки своєї поведінки у суспільних, політичних чи інших процесах чи через культурну і політико-культурну асиміляцію, чи через збереження власної самобутності.

Під час різних типів конфліктів, чи війни, як сьогодні в Україні, яскраво вираженою стає захисна роль етнічної спільноти у внутрішньодержавній та міжнародній формах її прояву. У концентрованому вигляді ця особливість відображена у концепції “етнічності останньої надії”, Г. Ганса, який вказував, що етнічна спільнота завжди виконує функцію захисника від асиміляційних, уніфікаційних та інших впливів. “Триналежність до певного етносу може слугувати своєрідною психологічною нішею, яка забезпечує необхідне для кожної людини

відчуття власної безпеки перед загрозою критичних суспільних трансформацій. Тут етнос виступає як своєрідна група підтримки для окремої людини або групи людей. Ні соціальний статус, ні майновий ценз не відіграють вирішальної ролі, оскільки людина не звертає на це уваги, намагаючись улитися у певну етнічну та групову спільноту” [3, с. 31].

Тож підсумовуючи маємо зазначити, що особливості внутрішніх етносоціальних характеристик конкретної етнічної спільноти, народу, у більш звичному розумінні, значною мірою впливають на формування міжнародного середовища. Національна політика конкретної держави завжди опирається на етнічні особливості конкретних спільностей, які складають національно зорганізоване суспільство, що інститує себе посередництвом держави. Тому Президент України відверто говорить світу про неможливість закінчення цієї війни не на українських умовах, адже це умови українського народу, бо саме народ несе на собі всі жахи цієї війни і погоджується на жертви, які навряд чи можуть собі навіть уявити народи Західної Європи. Українське суспільство демонструє надвисокий рівень мобілізації, створення власної форми соціальної організації та взаємодії, інтегрованості у актуальні внутрішньодержавні та міжнародні процеси, захищаючи своє право на фізичне існування як окрема, унікальна частина європейської спільноти. Реалізація вказаних ролей, є однією з підвалин, яка допоможе нам перемогти у цій війні та вибороти свій проект сучасної української держави.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Головатий М. Ф. Спільнота етнічна / М. Ф. Головатий // Малий етнополітологічний словник / [О. В. Антонюк, В. І. Волобуєв, М. Ф. Головатий та ін.]. – К.: МАУП, 2005. – 288 с.
2. Дубінін В. В. Роль інтересів народу в становленні та розвитку політичної системи суспільства: [Монографія] / В. В. Дубінін. – Краматорськ, ДДМА, 2006. – 260с.
3. Дмитренко С. П. Народ-етнос: сутнісні та термінологічні особливості етнополітологічного визначення поняття / С. П. Дмитренко // Людина і політика. – 2004. – № 4. – С. 28-34.

Еміль Хруль,

магістр, докторант,

*дослідник в Центрі досліджень соціальних змін і людської мобільності
Варшавського Університету та Академії Леона Козьмінського*

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ НА ПРИКЛАДІ КУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ

Дане дослідження має на меті проаналізувати роль мігрантів та української діаспори в Польщі у процесі побудови позитивних міжнародних відносин через організацію культурних подій та інших заходів, що сприяють діалогу між культурами польською та українською.

Використовуючи соціологічний підхід, дослідження включає як кількісні, так і якісні методи для вивчення рівня обізнаності, уявлень та стереотипів щодо української культури серед поляків. За допомогою даних опитувань, інтерв'ю та аналізу медіа, стаття надає глибокий аналіз культурних уявлень, що формуються внаслідок війни. Крім того, для підтримки знайдених результатів використовуються статистичні дані та відповідні джерела. Дослідження розкриває складнощі міжкультурних відносин у часи

війни та сприяє глибшому розумінню впливу політичних подій на культурні уявлення.

Результати були доповнені кількісними даними, отриманими шляхом проведення опитування. Опитування, яке проводилося серед 440 випадково вибраних студентів різних факультетів Університету Варшави, виступило представницьким вибірковим зразком для дослідження. Зібрані дані опитування будуть порівнюватися з наявною статистикою, спостереженнями та даними, знайденими в польських статтях та ЗМІ, щоб збагатити аналіз і зміцнити отримані результати.

Згідно з даними з остаточного звіту Регіонального плану реагування на ситуацію з біженцями, пов'язану з Україною, від УВКБ ООН, Польща вийшла однією з провідних країн світу за кількістю прийому біженців з посиленням конфлікту в Україні минулого лютого. До кінця 2022 року понад 1,5 мільйона біженців з України зареєструвалися на Тимчасову Охорону або схожі національні схеми захисту, з жінками, які становлять 65 відсотків від загальної кількості. Польське суспільство мобілізувалося, щоб відповісти на невідкладні потреби українських біженців, надаючи необхідну підтримку, таку як харчування та проживання. Більшість осіб шукали притулок у Мазовецькому воєводстві, включаючи столицю Варшаву, загалом 323 307 осіб. [1]

Згідно зі статистичними даними, у лютому 2020 року Польщу населяло 2 213 594 іноземці, з яких 1 390 978 були українцями [2]. Це становило приблизно 62,8% від загальної кількості іноземців у Польщі. Однак, на основі даних реєстрації PESEL станом на 15 травня 2022 року зареєстровано 1,1 мільйона примусових військових мігрантів з України. Найбільша кількість з них була зафіксована в таких регіонах: Мазовія (20%), Сілезія (10%) та Нижня Сілезія (10%). [3]

На основі результатів дослідження Інтердисциплінарної дослідницької лабораторії щодо війни в Україні, Польща виступає основним напрямком міграції, обраним людьми, які втікають з України. Цей вибір впливають декілька факторів, включаючи наявність родини або знайомих у Польщі (44%), культурні схожості (42%) та географічну близькість (25%). [4]

Цитуючи дані досліджень відділу статистики Польського Банку, ми знаємо, що існують значні відмінності в демографічній структурі, умовах на ринку праці та намірах залишитися в Польщі між мігрантами, які прибули до вибуху повномасштабної війни, і тими, хто постраждав від конфлікту. Дорослі біженці в Польщі переважно жінки (80% у порівнянні з 54% серед мігрантів до війни). Мігранти до війни проявляють неохочість повертатися до України (75%), при цьому понад половина з них (55%) бажають залишитися в Польщі назавжди, а 11% планують перебувати на тривалий період. Значна частина (29%) не вказала своїх планів, тоді як 3% висловили намір повернутися до України в майбутньому. З іншого боку, половина мігрантів під час війни розглядає можливість повернення (56%), з яких 19% мають намір постійно залишитися в Польщі, 14% - на тривалий період, а 49% не вказали своїх планів. Крім того, 23% з них розглядають можливість повернення в майбутньому. [5]

Згідно з дослідженням EWL "Звіт про перетинну мобільність громадян України на польському ринку праці: нові виклики та перспективи", 62% опитаних мають намір повернутися до України незабаром або у далекому майбутньому, тоді як 50% планують подати заяву на постійне проживання. [6]

Альтернативні дані представлені дослідженням, проведеним компанією Deloitte:

лише 22% мають намір залишитися в Польщі; 8% вже планують виїхати; 48% повернуться, коли це стане можливим. [7]

Надані дані свідчать про кількість мігрантів передвоєнного періоду та кількість військових мігрантів, які прибули після 24 лютого 2022 року. Враховуючи також той факт, що найбільш часто обраним воєводством та містом є околиці Варшави, можна зазначити, що в найближчі роки важливими будуть заходи, спрямовані на зміцнення інтеграції мігрантів у польське суспільство з боку організацій української меншини в Польщі, а також заходи, спрямовані на покращення уявлень про українців у Польщі та на побудову позитивних взаємовідносин міжнародного характеру. Це також дає нам підставу вивчати цей регіон як репрезентативний. Крім того, за таким вибором також стоїть присутність найбільших організацій, які включили у своєму статуті та місії діяльність на користь діалогу між культурами та допомоги мігрантам з України.

З урахуванням того, що українці в Польщі розглядають можливість постійного проживання, вони відкривають свої бізнеси, купують квартири, важливо розуміти, як поляки сприймають їх, з ким вони щоденно зустрічаються.

Згідно зі статистичними даними Центру дослідження суспільного атитюду (CBOS), з 1993 по 2000 рік, співчуття до українців залишалося нижче 20%. З 2001 по 2018 рік воно зросло до 30-35%, а на даний момент, у 2022 році, становить 41%. Подібно до зростання співчуття, антипатія до українців зменшувалася протягом років: у 1993 році вона складала 65%, а до 2005 року знизилася нижче 50%, залишаючись на рівні приблизно 30% до 2020 року. У 2022 році вона становить 25%. Слід зауважити, що ці дані були зібрані до ескалації війни в Україні (дані за лютий 2022 рік). Нажаль, немає доступних даних після цього періоду. [8]

У Варшаві кілька організацій активно пропагують українську культуру через часті заходи, такі як зустрічі з українськими художниками та співаками, презентації книг українських письменників, супроводжувані дискусіями з авторами, регулярні покази українських фільмів, читацький клуб, а також дебати та обговорення на теми, пов'язані з культурою, історією та спільним польсько-українським минулим, спрямовані на покращення взаєморозуміння. Одним з таких місць є Український Дім у Варшаві. Його координаторка, Іванна Кілюшик, співпрацює з багатьма польськими та міжнародними організаціями, зокрема, для організації святкових зустрічей для понад двох тисяч військових мігрантів (на кожній зустрічі), таких як Різдво або Великдень (у 2022 та 2023). [9]

У дослідженні були проаналізовані дії цих організацій, їх вплив на інтеграцію мігрантів у польському суспільстві, а також сприйняття української культури польськими громадянами. У висновках були наведені докази того, як культурний діалог впливає не тільки на міжнародні відносини між двома країнами, але й на польське суспільство, в контексті їх підтримки для боротьби з братнім сусідом; а також підтримка контакту з мігрантами, які змушені залишити свою країну через українські організації в Польщі, з метою подальших дій щодо довгострокової підтримки відновлення країни в контексті різних соціальних та матеріальних капіталів.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. UNHCR, 2022 FINAL REPORT Regional Refugee Response Plan for the Ukraine Situation March – December 2022, 2023.

2. Główny Urząd Statystyczny (2020). Populacja cudzoziemców w Polsce w czasie COVID-19. Available online at: <https://stat.gov.pl/statystyki-eksperymentalne/kapital-ludzki/populacja-cudzoziemcow-w-polsce-w-czasie-covid-19,12,1.html>.

3. Duszczyk, M., and Kaczmarczyk, P. (2022). The War in Ukraine and migration to Poland: outlook and challenges. *Intereconomics* 57, 164–170. doi: 10.1007/s10272-022-1053-6.

4. Długosz, P. (2022). Problemy Ukraińskich Uchodźców Przebywających w Polsce. *Interdyscyplinarne Laboratorium Badań Wojny w Ukrainie*. Available online at: <https://psyarxiv.com/rj2hk/download?format=pdf>. as cited in: Ivanna Kyliushyk, Agata Jastrzebowska, Aid attitudes in short- and long-term perspectives among Ukrainian migrants and Poles during the Russian war in 2022, *Front. Sociol.*, 02 February 2023 Sec. Migration and Society Volume 8 – 2023, <https://doi.org/10.3389/fsoc.2023.1084725>.

5. Narodowy Bank Polski, Sytuacja życiowa i ekonomiczna migrantów z Ukrainy w Polsce – wpływ pandemii i wojny na charakter migracji w Polsce, Raport z badania ankietowego, Warszawa 2023.

6. EWL, Raport z IV edycji badania socjologicznego „Obywatele Ukrainy na polskim rynku pracy. Nowe wyzwania i perspektywy”, przeprowadzonego przez Platformę Migracyjną EWL, Fundację Na Rzecz Wspierania Migrantów Na Rynku Pracy „EWL” i Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2023.

7. Deloitte, Ukraine Refugee Pulse, 31 XII 2022.

8. CBOS, Stosunek do innych narodów, Nr 21/2022.

9. The Ukrainian House in Warsaw defines itself as a space that promotes Ukrainian culture among Poles. Their cultural events in 2022 attracted a total of 7,000 attendees. UD, Centrum Spotkań, Available online at: <https://ukrainskidom.pl/nasze-dzialania/centrum-spotkan-2>.

Еткіна Ірина,

к.і.н., доцент

Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

СТАВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДО РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 100 РОКІВ ТОМУ (1917-1921 РР.) ТА СЬОГОДНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Століття тому у 1917 – 1921 рр., українці зробили спробу створити власну державу, проте зазнали поразки. Вкрай важливо донести як до українського загалу, так і до західних партнерів, меседж про тривалість російської експансії щодо України. Лише вигравши боротьбу за умі, цінності та ідентифікацію, ми можемо запобігти майбутнім зазіханням .

На думку Ярослава Грицака, якби нації мали паспорти, то в українському під датою народження писалось би «1914», оскільки війна соціалізувала, націоналізувала і модернізувала селян [1, с.223]. Отже на момент 1917 р. нація тільки народжувалася внаслідок першої світової війни, фронтовики поверталися додому із усвідомленням своєї сили і зі зброєю в руках. Російська імперія внаслідок війни ослабла та захиталася, відкриваючи вікно можливостей для українців. Проте часу на усвідомлення національних цінностей, власної ідентифікації, на створення правової культури, на осмислення важливості демократії історія на тоді не відпустила. Сьогодні ситуація кардинально інша. На момент повномасштабного вторгнення Україна мала вже більш як 30 років незалежності і 8-річний досвід війни на сході України. За цей час виросло покоління , що не знало тоталітаризму, а отже, не мало рабської психології і тотального страху перед російськими окупантами. Натомість мало цінності національної держави та європейські ідеали, сформовані Помаранчевою революцією та Революцією Гідності.

Спільним моментом є те, що сто років тому і сьогодні в умовах війни суспільство гуртується навколо військових, які наполягли на першому універсалі з

ідеєю автономії, підписалися під актом проголошення незалежності у четвертому універсалі боєм під Крутами та іншими боями проти більшовиків наприкінці 1917 – на початку 1918 рр. Сьогодні саме добробати, що після Революції Гідності рушили на Схід та призупинили російську агресію у 2014 р., та реформовані ЗСУ об'єднали українців, підштовхнули розвиток громадянського суспільства, волонтерського руху.

Український письменник, культуролог-енциклопедист Євген Маланюк, що у часи визвольних змагань був військовим, вважав, що низовій, сільській частині українського суспільства бракувало «національного інтелекту при надмірі емоцій переважно примітивно-романтичної натури. У слухний час 1917 р. селяни «зі скринь повитягали не лише жупани козацькі, але й шаблі та мушкети.» Натомість верхівці суспільства, на думку Євгена Маланюка, бракувало національного інстинкту, бо вона залишалася носієм російського інтелектуалізму. Приспана Петербургом історична пам'ять еліти суспільства, що була на думку письменника, вирішальною якістю в такий період історії, була жалісно убогою і не сягала далі одного-двох поколінь [2, с.123]. Тому еліта у 1917 р. рухалася повільно, думала ще повільніше. При цьому всі партії були мавпуванням російських зразків, їх представники були загіпнотизовані диригентською паличкою північного сусіда, різниці між правими і лівими формальні, паперові або словесні, боротьба між ними уявна, свої фантазії ці політики продовжували розфарбовувати в еміграції. Євген Маланюк згадував, як доктора Луценка, який чітко називав у стінах Центральної Ради історичних ворогів України, називали «українським Пуришкевичем» [3, с.9-11, 16,19].

Перебуваючи у 20-х роках в еміграції, перший генеральний секретар міжнаціональних справ часів Центральної Ради Олександр Шульгін пояснював, що в ілюзію демократичної Росії вірили високопосадовці, політики, представники українських партій, що входили до складу Центральної Ради: «Треба було пережити боротьбу Центральної Ради з Тимчасовим правительством, треба було відчутти все те море недовір'я й ворожості до нас, яке бачили ми в Петрограді – щоб почали пориватися ті нитки, які морально ще зв'язували нас з Росією.» [5, с.5-6] Тодішня політична еліта почала поривати з Москвою лише після більшовицького перевороту та оголошеної Москвою війни.

Не вдаючись у перипетії відносин між сучасними політиками, все ж варто наголосити на тому, що практично всі наші президенти, не виключаючи двох останніх, мали ілюзії щодо можливостей компромісу з російською владою. Саме через ці компроміси ми віддали їм ядерну зброю, найкращі судна Чорноморського флоту, дозволили оренду баз в Криму, йшли на проросійські мовні закони, дозволяли відверто проросійські партії та ЗМІ тощо. І п'ятий, і шостий президенти України основним своїм виборчим гаслом оголошували швидке закінчення війни з агресором через дипломатичні зусилля. Принаймні один з них публічно вибачився за власні ілюзії.

Значні відмінності полягають в тому, що українські політики сторічної давнини на тлі постійного конфлікту з російським більшовиками і російськими білими, не припиняли збройної та політичної боротьби між собою. Чого вартий лише збройний виступ Директорії проти гетьмана П. Скоропадського, що завершився блискучою перемогою Директорії. Однак досягти настільки ж блискучої перемоги над більшовиками Директорія не спромоглася. З питань зовнішньополітичної орієнтації пересварилися діячі всередині тої таки Директорії, наддніпрянські та галицькі політики, що не сприяло набуттю незалежності держави.

Сучасні українські соціологи осмислюють стан українського суспільства часу повномасштабної російської агресії словами «хоробрість, стійкість, консолідація» і вкрай важливим висновком: «українці нарешті прийняли свою державу» [4, с. 27]. Соціологічні опитування засвідчили збільшення патріотичних почуттів, готовність йти на жертви заради територіальної цілісності власної держави та перемоги над ворогом, що є носієм протилежних цінностей: тоталітаризму, несвободи, руйнування. Більше того, саме під час війни українці відчули гордість за свою країну як переважаючу емоцію. Таким чином, війна, не зважаючи на всі її жахи, перетворює українське суспільство з пострадянського та постгеноцидного, де основними цінностями було досягнення виключно базового матеріального забезпечення, на сучасне європейське суспільство, в якому особистість зацікавлена у свободі самореалізації, демократії, національному самовизначенні тощо.

Політичні вподобання українців залишилися розмаїтими, в умовах сучасної війни частина суспільства ідеалізує діючого президента, інша частина має до нього та владної команди багато питань щодо готовності країни до війни на початку повномасштабного вторгнення. На щастя і влада, і опозиція мають здоровий глузд відкласти політичні баталії до перемоги, і зосередитися на боротьбі з ворогом. Вірогідно, це і є ознакою зрілої нації. Саме з цього приводу «колективний путін» прорахувався, розраховуючи, що українське суспільство за умов воєнної загрози почне розпадатися на окремі регіональні та політичні угруповання .

«Війна всіх проти всіх» тривала на українських землях наприкінці 1918 – 1919 рр. Ярослав Грицак нарахував вісім армій: німецьку, австрійську, французький воєнний десант, армії УНР та ЗУНР, Червоних і Білих та армію Махна, а ще щонайменше шістдесят загонів самозваних отаманів [1, с. 241-243], лише частина з яких формально підкорялася С. Петлюрі. Ця отаманщина перетворювала суспільство на самокерований натовп. Для переважної більшості селян десятина землі важила більше, ніж цінності національної держави. Погроми поміщицьких маєтків та й багатших селян ставали чимось буденним.

Сьогодні мародерством та погромами відрізняються саме наші вороги, що стало притчею во язицях та об'єктом мемів. У них нерідко трапляються випадки з'ясування стосунків між різними військовими угрупованнями. Натомість ЗСУ продемонстрували дисципліну та чітке підпорядкування керівництву. Якщо окремі епізоди анархії мали місце в перші дні повномасштабної агресії , то військове керівництво швидко дало їм раду, переформовувавши небоєздатні частини.

Те саме стосується антисемітизму, що доходив у період національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. до стану тяжкої психічної хвороби [1, 241-242]. Сьогодні головний рабин України підтримує державу та займається волонтерською діяльністю, засуджуючи антисемітські висловлювання верхівки ворожої держави, яка намагається маніпулювати цією темою. Антисемітизм можливий у Україні лише як маргінальне явище, а не хвороба основної частини населення. Більше того, в суспільстві немає ворожості до «своїх» росіян, які нерідко стають до лав ЗСУ. Тобто суспільство сприймає водорозділ не за національною ознакою, а за ментальними ціннісними орієнтаціями.

Врешті решт українське суспільство у 1921 р. почало примирятися з чужинською більшовицькою владою, яка дозволила вигнати поміщиків і за їх рахунок та за рахунок багатших селян отримати кожному невеликий додатковий клапчик землі та НЕП на

селі. Результат покори ворожій владі – колективізація, Голодомору-геноцид та Великий терор. Сьогодні українське суспільство готове боротися за власну незалежність та перемагати, поклавши край імперським амбіціям агресивного сусіда.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К: Портал, 2021. 432 с.
2. Еткіна І. Українське суспільство початку 1918 р. (на прикладі Чернігівської губернії). Крути: проблеми державотворення від доби Української революції (1917–1921 рр.) до сьогодення. Вип II. Українська військова звитяга. Крути – 100 років потому: міфи й історичні уроки. Київ–Ніжин, 2019. – С. 116-126.
3. Маланюк Є. Крути: Народина нового українця. Прага, 1941. С.10-21.
4. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / За ред.: Є. Головахи, С. Макеєва. НАН України. Інститут соціології. – Київ: Інститут соціології, 2022. – 410 с.
5. Шульгін О. Ідеали і дійсність // Тризуб. Париж, 1927. №4. С.4-6.

Козаков Геннадій,

к.і.н., провідний фахівець Вищої школи публічного управління

АМЕРИКАНО-НІМЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ У ПЕРШІ ТИЖНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ПОГЛЯД ПОСЛА США У НІМЕЦЬКІЙ ІМПЕРІЇ ДЖ. ДЖЕРАРДА

Перші дні будь-якої війни є одними з найбільш складних, адже незважаючи на певного роду локальність кожного конфлікту, у якому на початковому етапі зазвичай два учасника: держава-агресор, яка стала ініціатором війни та держава-жертва, у сучасному світі активних міжнародних відносин, союзницьких договорів та зобов'язань, повністю стояти осторонь не може жодна зі світових держав. Перед кожною з них постає питання вибору ролі у конкретному військовому конфлікті. Як результат, незважаючи на вибір сторони або нейтрального статусу, кожен суб'єкт зовнішньої політики у тому чи іншому випадку долучається до війни. Водночас сьогодні, завдяки технічному прогресу, уряди цих держав мають змогу отримати в динаміці різнопланову інформацію, яка впливає на вибір позиції, тоді як у роки Першої світової війни головним джерелом інформації поставали власні дипломатичні представництва в державах, сторонах конфлікту. Такою персоною був Дж. Джерард, який з 1913 р. очолював дипломатичну місію США у Німецькій імперії.

Постать Дж. Джерарда фігурує практично у всіх дослідженнях, присвячених участі США у Першій світовій війні. Проте, найбільшим сучасним дослідженням з його діяльності у Німецькій імперії є праця Т. Лохофа [0]. В українській історіографії, деякі аспекти діяльності американського посла розкрито в статті Б. Гончар та Ю. Гончар [2]. Проте, питання позиції ті діяльності Дж. Джерарда в контексті побудови нових американо-німецьких відносин з розрахунку на початок війни у Європі є малодослідженим.

Метою розвідки поставлено дослідити дипломатичну діяльність консула США у Німецькій імперії Дж. Джерарда у перші тижні Першої світової війни.

У перші дні війни перед американським послом постала низка проблем: допомога американцям у Німеччині; налагодження телеграфного зв'язку з Вашингтоном, але найголовнішим з них було не втягнути своїми діями США у війну та сприяти налагодженню конструктивних мирних переговорів між Німецькою імперією та Антантою. Сполучені Штати від самого початку війни наголосили про

готовність в будь-який момент стати посередником між воюючими державами. Перед Дж. Джерардом стояло ж завдання донести поданий факт до імператора.

У ході аудієнції у імператора, яка відбулася на початку серпня 1914 р., американський посол отримав відповідь щодо вимушеної участі Німецької імперії, а вступ у Бельгію превентивним заходом, адже Франція вже готувалась вступити до Бельгії з метою подальшого наступу на Німеччину. Додатково було вказано, що король Бельгії відхилив прохання Вільгельма II про вільний прохід німецьких військ територією держави під гарантії поваги до незалежності. Паралельно, у ході зустрічі, імператором було наголошено на тому, щоб надіслати відповідне повідомлення до Вашингтону та опублікувати його в американській пресі [5, с. 87-88]. Зважаючи на той факт, що лист опубліковано не було та спогади Дж. Джерарда, американський посол самовільно прийняв рішення обмежитися інформуванням Вашингтону про позицію кайзера, без вказівки на його прохання стосовно публікації тексту листа у пресі США. Такий крок, на наш погляд міг бути обумовлений оголошенням США нейтрального статусу, адже у випадку публікації відповідної відозви у пресі міг відбутися більш активний поділ американської нації на тих, хто повірив у позицію імператора та наполягав би на більш активній підтримці Німецької імперії та тих, кого б подані висловлювання обурили, що посилювало б до більш активних закликів щодо вступу США у війну.

Наголосимо також, що у листі Вільгельма II про причини вступу у війну, жодним чином не йшлося про напад Франції на регіон Рейхсланд (Ельзас-Лотарингія), про що як про причину війни наголосив у заяві перед Рейхстагом 4 серпня 1914 р. канцлер Німеччини Т. фон Бетман-Гольвег [3]. Таким чином, ми бачимо певну неузгодженість між різними колами влади в імперії, що дозволяє наголосити, що вступ Німеччини було заздалегідь сплановано, однак боротьба між політиками та військовими завадила розробити єдину «офіційну» позицію держави на самому початку війни.

Іншим варіантом є те, що кайзер забув про поданий аспект, адже ідея того, що війну почала Франція, німецькі закордонні відомства активно намагалися просували через американського посла від самого початку Великої війни. Так, з перших днів війни йому надавались нібито беззаперечні докази нападу французьких військ у вигляді куль французького виробництва, які, за словами німців, були знайдені у фортеці Лонгві. Уряд Німеччини прохав втручання президента США для вирішення питання та впливу на Антанту, але і в цьому випадку американський консул радив не вживати ніяких заходів, зважаючи на той факт, що відповідні докази надавала і друга сторона [4, с. 159-160].

Як би не було, в подальших бесідах між Дж. Джерардом та Т. фон Бетман-Гольвегом, останній вже відстоював позицію, запропоновану кайзером, стверджуючи, що Англія не бажає дружби з Німеччиною, а керується комерційною заздрістю та бажанням розчавити її; що зусилля, докладені для досягнення миру, провалилися, тому що Російська імперія за будь-яких обставин була налаштована на війну; і що Німеччина увійшла до Бельгії виключно для того, щоб запобігти запланованому наступу Франції [4, с. 163].

В цілому, можемо констатувати, що Дж. Джерард на початку війни був прихильником нейтральності США. Усі його дії були спрямовані на те, щоб не погіршити відносини між країнами, паралельно підтримуючи і німецького кайзера,

зокрема наголошуючи на його величі та неодмінній перемозі, і британців у Німеччині, які через закриття власного посольства, були вимушені звертатися за допомогою до американського представництва. Навіть у досить серйозних випадках, таких як рейд берлінської поліції на заклад, який знаходився під юрисдикцією американського посла, він обмежився лише вимаганням пояснень, не вдаючись ні до протестів, ні до більш активних дій.

Поряд з налагодженням взаємин з німецьким урядом, Дж. Джерард намагався налагодити відносини із впливовими колами (у тому числі військовими та флотом) Німеччини з питання евакуації американських громадян та фінансового забезпечення тих громадян, які вирішили залишитися у країні. У ході перемовин з А. фон Тірпіцем, було визначено, що найбільш безпечним варіантом є використання порту у м. Роттердам. Паралельно укладено домовленість щодо того, щоб англійські та німецькі кораблі отримали змогу до 14 серпня, вийти з портів ворожих держав, у яких знаходились на момент початку війни [4, с. 168]. Подібні рішення посол приймав хоча й з дозволу Вашингтону, але без ретельних попередніх обговорень з ним, тим самим доводячи особисті нейтральницькі позиції. Крім того, це робило ситуацію у морі на певний період більш стабільною, даючи змогу американцям, які мали бажання повернутися до США, з найменшим ризиком покинути Європу. Однак, якщо звернемо увагу на практику, то лише 13 серпня перший потяг з евакуйованими було направлено до Нідерландів. Спроби ж придбати німецький пасажирський флот, для використання в евакуації, ні до яких результатів не призвели.

Таким чином, досліджуючи діяльність посла США у Німецькій імперії у перші тижні Першої світової війни, можемо стверджувати, що головним його завданням було збереження нейтрального статусу США у цьому конфлікті. Дж. Джерард будучи головним постачальником інформації про стан справ з Берліну до Вашингтону, намагався надавати до кожного листа власні коментарі, головною тезою яких було не виконувати урядом США жодних активних дій, з тих, що вимагає Німеччина, обмежившись на поданому етапі роллю пасивного спостерігача, готового у будь-який момент стати медіатором у мирних переговорах. Подеколи, заради цього деякі елементи усних домовленостей ним опускались, про що сам посол визнав у своїх мемуарах. Окремою сферою діяльності Дж. Джерарда було укладання домовленостей з Німеччиною з підтримки американців та сприяння їх евакуації за межі держав, що перебувають у стані війни. Поданий вектор було повністю покладено на американського посла, завдяки роботі якого вдалося домовитися про гуманітарні коридори та недоторканість відповідних рейсів, проте отримати суттєву практичну допомогу з боку уряду та німецьких підприємств не вдалося.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Lohof T. L. Berlin embassy of James Watson Gerard: Reflections of a diplomatic paradigm shift 1913-1917. Missoula: The University of Montana, 1997. 179 p.
2. Гончар Б., Гончар Ю. Держдепартамент США і початок Першої світової війни. *Перша світова війна: історичні долі держав і народів (до 100-річчя від початку Першої світової війни)*: зб.н.пр. / за заг.ред. д.і.н., проф. Кудряченка А.І. // ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». К.: Вид-во «Фенікс», 2015. С. 63-71
3. Papers relating to the foreign relations of the United States with the annual message of the president transmitted to Congress. Supplement. The world war 1914. Washington : Government printing office, 1928. 862 p.
4. Gerard J My Four Years in Germany. New York : George H. Doran company, 1917. 364 p.
5. Gerard J. Face to Face with Kaiserism. New York : George H. Doran company, 1918. 380 p.

Kasatkina Kateryna,
*PhD, Institute of European Studies and International Relations,
Comenius University Bratislava,
Bratislava, Slovakia*

U.S.-CUBA RELATIONS IN THE CONTEXT OF RUSSIAN AGGRESSION AGAINST UKRAINE

Viewed through a geopolitical lens, the relations between the United States and Cuba exemplify a confrontational paradigm, underscored by a heightened perception of threat and a propensity for conflict. Following the overthrow of a regime supported by Washington, the Cuban Revolution of 1959 led to the establishment of a Cuban Republic that forged an alliance with the USSR, thereby signaling a geopolitical realignment in the region. In the following decades, successive American administrations pursued policies aimed at isolating Cuba both economically and diplomatically. However, under the Presidency of Barack Obama, there was a thaw in the relations, signaling a departure from the policy of hostility. The United States restored diplomatic relations with Cuba on July 20, 2015. President Donald Trump later undermined this progress and reversed many of the achievements by halting diplomatic relations with Havana and placing Cuba back on the U.S. State Sponsors of Terrorism list in 2021. Nevertheless, even during times of heightened conflict between two countries, specific stabilizing "back channels" were maintained. The balance of U.S.-Cuba relations has also been mediated by other countries and unions, particularly Canada, Mexico, the European Union, and some regional and international organizations. As a result of these efforts, a relative state of geostrategic stability has been achieved in the Caribbean and Latin America.

The Russian aggression against Ukraine has had significant implications for the global order, disrupting the international security framework. In light of these developments, it is crucial for the United States to preserve and strengthen stability in Europe, Asia, and Latin America, where Russian involvement has increased in recent years. The war in Ukraine has the potential to revive Cold War-era alliances, especially between an isolated Russia and a desperate Cuba, which is currently facing its deepest severe economic crisis. Therefore, this research paper aims to characterize U.S.-Cuba relations in the context of Russian aggression against Ukraine, while examining the changes, impacts, and consequences for the region.

Currently, Cuba finds itself in a notably more difficult international context than it did just a few years ago. Its relations with Latin American countries have cooled, and its interactions with Washington have reverted to a state of animosity. In such circumstances, the Cuban regime has developed an intricate and varied network of external relationships with countries that could be seen as potential balancing forces against the United States, including Russia, China and Venezuela.

Havana and Moscow share a history of confrontations with Washington and have maintained diplomatic relations since the fall of the Soviet Union in 1991. Their collaboration took on new significance in 2014 when Russia sought Cuba's diplomatic support for its annexation of Crimea. As part of the compromise, Havana recognized Crimea as part of Russia and, in turn, received forgiveness for 90% of its debts to Moscow. On January 2022, Russia postponed the remaining payments of Cuban debt until 2027 [4]. Thus,

in addition to historical solidarity, there is a clear economic incentive behind Cuba's support for Vladimir Putin's policy.

The war in Ukraine is a diplomatic challenge for Cuba, placing it in a difficult position. William M. LeoGrande, a Professor of Government at American University in Washington D.C. and a specialist in Latin American politics, highlights the challenging position of Cuba, which faces a dilemma in not being able to risk distancing itself from either the United States or Russia, given the emerging dynamics of a new Cold War [2]. However, in contrast to the Cuban Missile Crisis of 1962, Cuba's current predicament is rooted in its deepening energy crisis rather than nuclear weapons.

When Russian Armed Forces entered Ukraine, Cuba was quick to blame NATO and the United States for the situation. This wasn't surprising considering that a month before the full-scale invasion, Moscow had threatened military deployments to both Cuba and Venezuela as a clear attempt to dissuade Washington from interfering with its plans for Kyiv. Havana also argued that the war could have been prevented, stating that the U.S. efforts to expand NATO towards the Russian borders posed a threat to a Russia's national security as well as regional and international peace [3]. In response, Washington accused Havana of endorsing Russia's invasion of Ukraine.

It is worth noting that Cuba abstained from the vote at the United Nations on March 2, 2022, where 141 countries condemned the Russian aggression in Ukraine [5]. On the other hand, Havana refrained from explicitly mentioning or endorsing Moscow's actions in Ukraine. This decision could be attributed to concerns among Cubans about their island potentially becoming a new battleground for confrontations between Russia and NATO. Some politicians feared that the Kremlin might employ old tactics by placing nuclear weapons on the island. Consequently, if the United States were to offer genuine and sustained engagement with the Cuban government, it could potentially lead to Havana continuing to refrain from openly endorsing Russia on the international stage in the future.

Given the prevailing conditions, the Biden administration has initiated measures that could lead to shifts in the U.S.-Cuba relations. Starting from May 2022, President Joe Biden has reversed certain policies that were implemented during the Trump era. These include the resumption of flights, facilitation of family reunification, and the allowance of remittances [1]. Engagement on specific matters, notably migration, has been reinstated. However, Cuba's hesitation to openly condemn Russia on the global platform has posed challenges to the gradual improvement of its strained ties with the United States.

By the autumn, Havana had shifted to a more openly pro-Russian position. Cuba voted alongside Russia and its allies to prevent Ukrainian President Volodymyr Zelenskyy from addressing the UN General Assembly on September 21, 2022 [7]. They also supported Russia's annexation of Ukrainian regions and voted against a motion urging Moscow to pay reparations to Kyiv. The Kremlin continues to provide fuel to support the Cuba's current energy crisis. Since the full-scale invasion Havana has become one of the largest importers of Russian oil in Latin America.

On June 20, 2022, Cuba reaffirmed its alliance with Russia through a series of significant agreements, encompassing areas such as oil supply, wheat trade, and the resumption of flights between two countries, which had been suspended due to the war in Ukraine. These agreements, forged between two longstanding allies facing economic sanctions from the United States, emerged following a recent visit by Cuban Prime Minister Manuel Marrero to Russia [6]. The timing of this announcement coincides with heightened

tensions between Washington and Moscow.

In conclusion, while Cuba is in the midst of its deepest economic crisis, its government must navigate complicated diplomatic relations with two countries from which it requires support but remains at odds. However, Havana's reluctance to publicly denounce the Russian aggression against Ukraine on the international stage has complicated the gradual improvement of its strained relations with the United States.

LITERATURE AND SOURCES

1. Biden Administration Expands Support to the Cuban People. Press Statement. *U.S. Department of State*. 2022. May 16. URL: <https://www.state.gov/biden-administration-expands-support-to-the-cuban-people/> (date of access: 22.06.2023).
2. Cuba is in the Middle of an Escalating Tug-Of-War between Russia and the U.S. *Associated Press*. 2022. October 27. URL: <https://www.nbcnews.com/news/latino/cuba-middle-escalating-tug-war-russia-us-rcna54389> (date of access: 21.06.2023).
3. Declaración del MINREX: La Federación de Rusia Tiene Derecho a Defenderse. *Ministerio de Relaciones Exteriores de la República de Cuba*. 2022, 22 de febrero. URL: <http://misiones.cubaminrex.cu/es/articulo/declaracion-del-minrex-la-federacion-de-rusia-tiene-derecho-defenderse> (date of access: 22.06.2023).
4. Dyer E. Cornered in Ukraine and Isolated by the West, the Kremlin Returns to Cuba. 2023, Jun 03. URL: <https://www.cbc.ca/news/politics/russia-cuba-ukraine-putin-missiles-1.6863359> (date of access: 19.06.2023).
5. General Assembly Overwhelmingly Adopts Resolution Demanding Russian Federation Immediately End Illegal Use of Force in Ukraine, Withdraw All Troops. *General Assembly of the United Nations*. Eleventh Emergency Special Session, 5th & 6th Meetings. Ga/12407. 2022. March 2. URL: <https://press.un.org/en/2022/ga12407.doc.htm> (date of access: 19.06.2023).
6. Rodríguez A. Cuban Officials Conclude Russia Trip with Agreements on Oil, Wheat, and Renewed Tourism. *The Washington Post*. 2023. June 20. URL: https://www.washingtonpost.com/world/2023/06/20/cuba-russia-oil-agreements-tourism-flights/e20d1376-0fb4-11ee-8d22-5f65b2e2f6ad_story.html (date of access: 23.06.2023).
7. Ukrainian President Outlines Peace Formula that Punishes Aggression, Restores Security. *General Assembly of the United Nations*. 2022. September 21. URL: <https://news.un.org/en/story/2022/09/1127421> (date of access: 19.06.2023).

Килюшик Іванна,

магістр, аспірантка

Варшавського Університету, Академія Леона Козмінського

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У ВІДСТОЮВАННІ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

За прогнозами Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України зробленими в 2019 році, до 2031 року населення України скоротиться з 42,2 до 39,5 млн осіб [1]. На той час проблема передбачалась не тільки в тому, що в Україні є високий рівень смертності, але перш за все в тому, що українці продовжують залишати країну в пошуках кращого життя. Ці прогнози не передбачали повномасштабної війни в Україні, яка викликала масову та найбільшу хвилю міграції в історії нашої незалежності.

Українська еміграція є унікальним явищем, початок якого припадає на другу половину – кінець XIX століття і триває донині. За цей час Україна пережила вже п'ять масових хвиль еміграції.

Перша хвиля розпочалася наприкінці XIX століття і тривала до Першої світової війни, основними причинами якої були значне перенаселення і, як наслідок, високі

ціни на землю та інші економічні і політичні причини. Переважним напрямком був західний: США, Канада, Аргентина, Австралія, Нова Зеландія, але емігрували і на схід, до Російської імперії.

Друга хвиля української еміграції тривала протягом міжвоєнного періоду. Емігрували переважно з політичних причин: приєднання України до Радянського Союзу, колективізація, Голодомор 1932–1933 років, репресії. Емігрували переважно ті, хто боровся проти радянської влади і виступав за незалежну Україну, або ті, хто рятувався від репресій. Вони виїжджали переважно до країн Західної Європи: у Польщу, Чехословаччину, Францію, Австрію, Німеччину, а також США [2], [3].

Третя хвиля була викликана Другою світовою війною. Серед емігрантів були переважно військовополонені, яких у Москві вважали зрадниками, та люди, яких примусово вивезли на роботу до Німеччини. Вони емігрували до Канади, США, Бразилії, Австралії, Аргентини, Великобританії та Франції [4].

Четверта хвиля еміграції, яку називають «трудовою еміграцією», була викликана розпадом Радянського Союзу і відбулася в 1990-х роках. Основною причиною було безробіття. В результаті цієї хвилі близько 7 мільйонів людей виїхали до країн Західної Європи, Північної Америки та Росії [5], [6]. Трудова міграція українців посилилася внаслідок анексії Криму та початку війни на сході України та спричиненої нею економічної кризи. Події 2014–2015 років однозначно вплинули на збільшення кількості трудових мігрантів, але передусім на зміну основного напрямку української міграції зі сходу на захід. Внаслідок російської агресії багато українських мігрантів, особливо зі східних регіонів України, змінили напрямок своєї трудової міграції з Росії на Польщу. За даними Державної служби статистики України, у 2008 році 48,1% мігрантів виїжджали до Росії і лише 8% – до Польщі; у 2012 році – 43,2% і 14,3% відповідно. На противагу цьому, вже у 2017 році 26,3% трудових мігрантів поїхали до Росії, а 42,4% – до Польщі [7].

За оцінками Інституту досліджень діаспори в Києві, лише у 2001 році за межами України проживало до 13 мільйонів українців.

Наразі ми є свідками нової п'ятої хвилі еміграції українців викликаною повномасштабною російською агресією. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) на своєму сайті повідомило, що кількість біженців з України, зареєстрованих для тимчасового захисту в Європі, станом на 28 березня 2023 року досягла 5 млн 8,28 тис.

Україна має багаторічну історію міграції і як наслідок має значну діаспору, яка розселена по всьому світу. Ця українська діаспора відіграє важливу роль у відстоюванні інтересів України на міжнародній арені, є її амбасадором, лобіює її національні інтереси, мобілізується та чинить громадський тиск на світову спільноту та в загальному впливає на міжнародну політику.

Діаспора як амбасадори України

Українська діаспора є своєрідним послом України в країнах, де вона проживає. Через свою присутність та активну участь у політичних, культурних та громадських справах, українці в діаспорі виступають як амбасадори своєї батьківщини. Вони підтримують українські цінності, презентують українську культуру за кордоном, виступають за захист прав та інтересів українського народу, а також пропагують Україну на міжнародній арені.

Лобіювання інтересів України

Українська діаспора грає важливу роль у лобіюванні інтересів України на міжнародній арені. Завдяки своїм зв'язкам, знанням та впливу, українці за кордоном виступають як посередники між Україною та іншими країнами. Вони працюють на встановлення співробітництва, підтримку українських ініціатив, а також на залучення уваги міжнародної спільноти до війни, проблем та потреб України, що особливо важливо в контексті постачання зброї та фінансової підтримки задля наближення української перемоги.

Громадський тиск і мобілізація

Українська діаспора також відіграє важливу роль у громадському тиску та мобілізації на підтримку України, засудження російської агресії, введення санкцій. Вона активно співпрацює з міжнародними громадськими організаціями, правозахисними групами та медіа, щоб залучити увагу до війни в Україні, осудити російську агресію, порушення прав людини та сприяти належній реакції міжнародного співтовариства на підтримку України.

Вплив на міжнародну політику

Українська діаспора має значний вплив на міжнародну політику через свою активність, мобілізацію та лобіювання інтересів України. Вона може впливати на рішення політичних лідерів, формування міжнародних коаліцій та сприяти підтримці України у відсічі російської агресії.

Тому, українська діаспора відіграє важливу роль у відстоюванні інтересів України на міжнародній арені, особливо в контексті війни. Її активність, лобіювання та громадський тиск сприяють приверненню уваги до російської агресії, підтримці України, її національних ініціатив та формуванню позитивного іміджу. За допомогою свого впливу, українська діаспора сприяє розвитку міжнародних стосунків України та співпраці з іншими країнами задля наближення перемоги.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. *Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України*, <https://idss.org.ua/index>, 07.01.2020.
2. Олександр Колянчук, *Українська військова еміграція у Польщі: 1920-1939*, Львів 2000, 274 с.
3. Володимир Лозицький, *Українська політична еміграція 1919-1945: документи і матеріали*, Київ 2008, 925 с.
4. Володимир Маруняк, *Українська еміграція в Німеччині і Австрії по другій світовій війні Т. 1. Роки 1945-1951*, Мюнхен 1985, 405 с.
5. *Українська міграція до Європи та розв'язання пов'язаних із нею регіональних проблем: збірник матеріалів міжнародної наукової конференції*, Тернопіль 2018, 194 с.
6. Ігор Марков, *Українська трудова міграція у контексті змін сучасного світу*, Львів 2005, 186 с.
7. *Звіт щодо організації проведення, методології та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні*, Київ 2012, 96 с.; *Зовнішня трудова міграція (за результатами модульного вибіркового обстеження). Статистичний бюлетень*, Державна служба статистики України, Київ 2017, 36 с.

Krupenya Iryna,

PhD in Political Science,

Associate Professor of the Department of International

Relations and Tourism

Kyiv International University

REGARDING PUTIN'S WAR AGAINST UKRAINE

Russia's armed invasion into Ukraine on February 24, 2022, caused fair and unanimous international condemnation of all civilized democratic states. The reaction was clear and unambiguous: Russia grossly violated international law, undermines European and global security and stability. At the same time the reaction of most Asian countries to the war unleashed by the Russian political leadership in Europe was much more restrained than in the West and reminds the policy of «toothless tiger». Asian researchers grouped the reactions of Asian countries into three. Singapore, Indonesia, and Brunei condemned Russia's move immediately after it commenced the invasion, albeit using varying language. Singapore said it «strongly condemns any unprovoked invasion of a sovereign country under any pretext». In early March, it announced economic sanctions against Russia, banning exports of military-related goods and banking transactions. Indonesia was less direct and condemned «any action that constitutes a violation of the territory and sovereignty of a country»; and Brunei used a formulation similar to Indonesia's.

The second group consist of Vietnam, Malaysia, and the Philippines which evidenced less tough reactions. Vietnam referred to the United Nations Charter, emphasised the need for «self-restraint» and «dialogue», but stopped short of condemning Russia's actions. Malaysia said it hoped for «the best possible peaceful settlement» to the conflict. The Philippines said it was not for Manila to «meddle» in the events in Ukraine. In the last group, Myanmar's State Administration Council stood alone in supporting Russia's actions [1, 2].

ASEAN as institution which joined ten countries of Southeast Asia issued within two months after the beginning of opened Russian aggression three joint foreign ministerial statements on the situation in Ukraine. The first statement came on February 26, 2022, two days after the invasion. It was only two paragraphs long, expressing concern about the deteriorating situation in Ukraine and calling on all parties concerned to exercise maximum restraint and resolve the conflict peacefully. The statement also called on all parties to uphold the principles of sovereignty, territorial integrity, and equal state-to-state relations. The second statement came on March 3, 2022, after the fighting escalated. The statement expressing only concern about the growing humanitarian crisis and a willingness to mediate among the concerned parties. The third statement was issued on April 8, 2022, which only focused on the humanitarian crisis, expressing strong concern about the killing of civilians, including the massacre at Bucha, and stating support for the UN Secretary-General's call for the creation of an independent commission of inquiry on civilian casualties. An analysis of ASEAN's statements confirms that none of statements directly condemned Russia as an aggressor and violator of international law [3].

India's position regarding the war in Ukraine is based on its traditional principles of neutrality. India's neutrality consists in maintaining a strategic balance, balanced relations between major powers, which contributes to its stable development. This is the «strategic autonomy» that underpins Indian foreign policy. The country cannot allow the US or China to monopolize the global influence. Supporting one of the parties would mean undermining the balance of power.

India has a negative attitude towards Putin's policy of nuclear blackmail, as it adheres to a completely different nuclear doctrine, which is based on the principle of no first use of nuclear weapons and excludes the use of such weapons against a non-nuclear state. India also maintains a cautious approach to referenda in international affairs and avoids supporting

processes that lead to the redrawing of the political map. This is related to the Kashmir issue [4].

China's position regarding Russian military aggression against Ukraine is almost no different from the position of previous Asian countries. The country's political leadership took a position of neutrality. They call the war a «crisis», which consists of «regional security tensions in Europe that have been accumulating for years» [5].

The neutrality of the countries of Central Asia is explained by the deeply historical traditional, political, economic, and military dependence of the countries of the region on the Russian Federation. The vote on the Resolution of the UN General Assembly condemning Russia, «Aggression against Ukraine» on March 2, 2022 (141 countries – for, 5 – against, 35 – abstained) was indicative. The countries of the region were afraid to openly oppose Russia, although each of them does not hide their fears that after Ukraine, Russian aggression may reach them as well. Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Tajikistan abstained during the vote, and Turkmenistan and Uzbekistan did not take part in it [6].

Conclusions. The obvious fact is that Ukraine is a victim, and in the eyes of a non-engaged observer, the policy of Asian countries should not be the policy of a «toothless tiger», but pro-Ukrainian both de jure and de facto. Ukrainian politicians, diplomats, experts, business, and scientific circles should make a big effort in order to change the policy of «toothless tiger» of some Asian countries regarding Putin's war against Ukraine. The principle of justice and the supremacy of international law should no longer be debatable but should be understood equally by all states of the world. The military and political leadership of the Russian Federation must bear responsibility for the crime of aggression, and the creation of a full-fledged compensation mechanism must show the world that aggression is not worth even thinking about.

LITERATURE AND SOURCES

1. Premesha S. Understanding ASEAN's Non-Linear Approach to the Russia-Ukraine War. ORF Issue Brief No. 596. 2022. URL: <https://www.orfonline.org/research/aseans-non-linear-approach-to-the-russia-ukraine-war/> (date of access: 23.05.2023).

2. Joanne Lin Is ASEAN a toothless tiger in the face of Ukraine crisis? *Asialink*. 2022. URL: <https://asialink.unimelb.edu.au/insights/is-asean-a-toothless-tiger-in-the-face-of-ukraine-crisis> (date of access: 23.05.2023).

3. Shoji Tomotaka Southeast Asia and the Russian Invasion of Ukraine – Diverse Relations, Mixed Reactions. *International Information Network Analysis*. 2022. URL: https://www.spf.org/iina/en/articles/shoji_13.html (date of access: 23.05.2023).

4. Лукаш О.І. Про позицію Індії щодо російсько-української війни. *ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»*. 2022. URL: <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/pro-pozytsiia-indii-shchodo-rosiiskoukrainskoi-viiny.html> (дата звернення: 23.05.2023).

5. Олійник О.М. Позиція Китаю щодо російської воєнної агресії проти України. *ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»*. 2022. URL: <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/pozytsiia-kytaiu-shchodo-rosiiskoi-voiennoi-ahresii-proty-ukrainy.html> (дата звернення: 23.05.2023).

6. Ярмоленко В.В. Позиція Казахстану щодо повномасштабної воєнної агресії Росії проти України. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2022. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/kazakhstan_150422.pdf (дата звернення: 23.05.2023).

Лакішик Дмитро,

к.і.н., старший науковий співробітник

Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України»

АМЕРИКАНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

З обранням Дж. Байдена новим президентом США існували великі надії, що його десятиліття зовнішньополітичного досвіду, включно з його 12 роками на посаді голови та члена Комітету з міжнародних відносин Сенату, означатимуть набагато глибше сприйняття глобального партнерства країни. У зверненні до світових лідерів незабаром після вступу на посаду президента Дж. Байден заявив, що «Америка повернулася». У перші місяці свого президентства Дж. Байден швидко відновив тісні взаємини з ключовими союзниками, водночас прагнучи повернути роль глобального лідерства, на яку давно претендувала Америка. Багато в чому відстоювання «моральної сили» демократії стало центральним принципом зовнішньої політики Дж. Байдена або того, що можна описати як «доктрину Дж. Байдена» [1].

Одним із перших завдань Дж. Байдена на посаді президента було відновлення трансатлантичних відносин. Водночас його перші спроби зміцнити партнерство потерпали від очевидної розбіжності в геополітичних амбіціях, особливо, коли йшлося про формулювання колективного підходу до Китаю, вторгнення Росії в Україну стало каталізатором консенсусу та єдності в НАТО, яких не було з періоду закінчення холодної війни.

Після вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 р. США зробили управління альянсом своїм головним пріоритетом у Європі. Адміністрація Дж. Байдена вже присвятила багато часу та зусиль з моменту його вступу на посаду, щоб відновити шкоду, завдану роками президентства Д. Трампа. Війна в Україні показала, наскільки ці зусилля були необхідними і вчасними. Водночас після року війни керівництво США зіштовхнулося з парадоксом: зусилля стало надто успішним. Це дає чудові результати для України та альянсу НАТО. Але це спонукає європейців покладатися на зусилля США замість того, щоб взяти на себе роль лідера у своєму регіоні. Є «західна» політика щодо війни, але немає європейської політики.

Безсумнівно, потужне управління США було необхідне перед військовим вторгненням, коли мало хто вірив, що російський президент В. Путін справді розпочне свою оманливу неоімперську кампанію, ще на початку війни. Але через рік управління альянсом стало трудомістким тягарем для адміністрації Дж. Байдена. «Сотні годин», які держсекретар Е. Блінкен витратив на те, щоб зберегти коаліцію недоторканою, мають здаватися офіційним особам США дипломатичним еквівалентом «навчання дитини управлінню гелікоптером» [6]. Попри найкращі наміри, європейці не мають стимулів чи потреби змінювати цей статус-кво.

Дебати про те, постачати чи ні важкі танки в Україну, були показовим прикладом. У відповідь на заклики доставити танки Leopard німецького виробництва та дозволити своїм європейським партнерам, які ними володіють, зробити те ж саме, Німеччина наполягала, що вона не піде сама на крок, який, як вона побоювалася, є потенційно ескалаційним [9]. Натомість, коли Велика Британія пішла на постачання Києву своїх танків «Challenger II», сподіваючись забезпечити європейське лідерство, яке розблокує німецькі танки, це було проігноровано, адже Сполучене Королівство не могло забезпечити Німеччині політичне прикриття. Берліну потрібно було, щоб Вашингтон втрутився й коли США нарешті оголосили, що вони також нададуть

Україні власні танки «Abrams», Берлін вийшов із глухого кута. Це був пригнічуючий епізод для європейських амбіцій продемонструвати лідерство. Замість того, щоб покладатися один на одного, європейці знов поклалися на Вашингтон.

Ненавмисно, але управління альянсом та успішне керівництво адміністрації Дж. Байдена роблять європейців більш, а не менш, залежними від США. Це також поширюється на європейську оборону. Війна посилила оборонні зусилля НАТО, але не Європейського Союзу, сплячого ядра, яке фактично могло призвести до того, що європейці взяли б на себе більшу відповідальність за власну безпеку. Незважаючи на те, що президент Дж. Байден висловив свою підтримку сильнішій та ефективнішій обороні ЄС, що доповнює НАТО, війна призвела до подальшої фрагментації та більшої залежності від Вашингтона [10].

Сприяючим фактором цього є зростання недовіри серед європейців. Мешканці Центральної Європи розчаровані зусиллями Німеччини та Франції з початку війни. Вони вважають Берлін і Париж ненадійними партнерами, коли настає необхідність, і вони покладаються на США більше, ніж будь-коли раніше. Польща здається навіть відокремлюється від Німеччини щодо оборонних зв'язків, підписуючи угоду з Південною Кореєю на дорогі платформи, такі як бойові танки, які вона раніше купувала у Берліна [7]. Початкові коливання Берліна щодо видачі експортних ліцензій, щоб дозволити своїм європейським партнерам, які володіють танками німецького виробництва, поставляти їх в Україну, посилюють цей скептицизм.

Щодо французької концепції європейської стратегічної автономії, центральноєвропейці сприймають її як небезпечну спробу мінімізувати те, що вони вважають набагато надійнішою безпековою роллю США у Європі, і встановити гегемонію Франції над Європою. Президент Франції Е. Макрон у 2019 р. назвав НАТО «мертвим мозком», але для центральноєвропейців саме його часто повторювані заклики до європейської стратегічної автономії здається насправді і є тим «мертвим мозком» [4].

Натомість Франція та Німеччина також втратили довіру до своїх центральноєвропейських партнерів, особливо коли йдеться про те, що вони вважають ігноруванням ризиків ескалації, які можуть поставити під загрозу безпеку всього альянсу. Франція та Німеччина бажають, щоб США стримували Польщу та країни Балтії, які, натомість, хотіли б, щоб Вашингтон тиснув на Берлін та Париж, щоб вони зробили більше. Керівництву США наразі вдавалося приховати розбіжності та дотримуватися середнього курсу. Це створює зону комфорту для європейців, оскільки їм не потрібно миритися зі своїми розбіжностями, а натомість вони можуть покластися на Вашингтон, який виступить у ролі арбітра.

Це не короткострокова проблема, вона матиме серйозні наслідки для майбутнього. Керівництво США створює залежність: якщо безпека Європи та України зараз гарантується на основі домінуючої ролі США, будь-який післявоєнний європейський порядок безпеки, ймовірно, ґрунтуватиметься на такій же сильній ролі США. І це зобов'язання буде необхідним у доступному для огляду майбутньому. Можлива історична паралель з 1941 р., коли США вступили у Другу світову війну, щоб перемогти агресивний блок, але не маючи повного уявлення про величезну відповідальність глобального лідерства, яка потрібна для збереження миру.

Дебати щодо стратегічних пріоритетів і ресурсів США знову опиняться у центрі внутрішньої уваги напередодні виборів у США у 2024 р. [5]. Республіканці, особливо

ті, хто підтримує колишнього президента Д. Трампа, вже критикують те, що вони бачать як європейський фрідрайд щодо надання військової та фінансової підтримки Україні. Це не відповідає дійсності, оскільки Європа надала суттєву підтримку Україні. Але цей наратив вплине на прийняття рішення в Конгресі про те, чи продовжувати підтримку України, особливо, якщо поєднати його з ідеєю, що ресурси США обмежені, і їм варто приділяти пріоритетну увагу для вирішення проблеми Китаю.

США мали необхідність скерувати Європу, яка була не в змозі самостійно дати адекватну відповідь на війну в Україні, і як показала нещодавня катастрофа з відправленням танків, Вашингтон не може просто відмовитися від своєї ролі лідера з надією, що європейці втрутаються, принаймні не ризикуючи провалом поточних військових зусиль.

Водночас механізми координації, які діють протягом року, зокрема, Контактна група Рамштайн, яка об'єднує 51 країну для координації їх військової підтримки України, залежать від керівництва США. Ситуація в Україні надто серйозна, щоб експериментувати з новими й невикористаними механізмами, які б спиралися на європейське лідерство. Історичним прикладом є нормандський формат між Францією, Німеччиною, Росією та Україною, створений після анексії Росією Криму та початку війни на Донбасі у 2014 р., який не забезпечив тривалого миру в Україні. Водночас зусилля із захисту та стабілізації України, як нині, так і після закінчення війни, не можуть покладатися лише на лідерство США.

США можуть визнати реальність такої проблеми: Європа не має лідера і сприймає себе такою, і їй бракує стимулу взяти на себе провідну роль у вирішенні проблеми [8]. Адміністрація Дж. Байдена може провести чіткі червоні лінії щодо того, який тягар готові взяти на себе США. Наприклад, коли йдеться про відбудову України, першість в цьому питанні має бути на боці Європи [3]. У грудні 2022 р. G7 оголосила про багатодонорську платформу реконструкції. Керівництво цими зусиллями має залишатися в межах Європи, щоб узгодити реконструкцію з процесом вступу України до ЄС. Це не та сфера, де лідерство США у формі нового плану Маршалла для України [2] обов'язково потрібне – Європа має політичну волю, економічну та фінансову потужність, щоб самостійно керувати цією операцією. Європа також має інвестувати у свою оборонно-промислову базу, щоб забезпечити довгострокове озброєння України, яке має тривати після перемоги, а також для підтримки власної обороноздатності. Натомість, керівництво США не має дозволити Європі відкотитися в залежність як в період холодної війни.

Таким чином можна констатувати, що на відміну від системи міжнародних відносин ХХ ст., яка сформувалася на основі політичного протистояння, відкритої холодної війни та ядерного стримування, світ відносин ХХІ ст. позначений фактом дії глобалізації у якості структуруючого феномену міжнародних взаємозв'язків. Політичні, культурні і соціальні наслідки цього феномену залишаються, у значній мірі, невизначеними, як у масштабах країни, так й у світовому масштабі. Постання нових ризиків, масштабування загроз національним та міжнародній системам безпеки, робить необхідним оновлення стратегічних завдань, концептуальної фундації і практики стратегічної дії міжнародних акторів. Еволюція стратегічних підходів США до зовнішньополітичної сфери позначена фактом стратегічних переорієнтацій та реалістичною кореляцією між доступними ресурсами і вимогами безпеки, але

константою її змісту залишається курс на збереження стратегічного лідерства Вашингтона у всіх сферах політики безпеки та оборони, здатності діяти щодо широкого спектру загроз і потенційних ризиків.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Carafano J. Is there a Biden doctrine? *GIS Reports*. 2023, January 19. URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/biden-doctrine/>
2. Donors are already mulling a Marshall Plan for Ukraine *The Economist*. 2022, November 8. URL: <https://www.economist.com/international/2022/11/08/donors-are-already-mulling-a-marshall-plan-for-ukraine>
3. Fix L., Mankoff J. Europe Has to Step Up on Ukraine to Keep the U.S. From Stepping Back. *World Politics Review*. 2022. December 2. URL: <https://www.worldpoliticsreview.com/eu-us-ukraine-aid-russia-war/>
4. Grunstein J. Macron Is Right About NATO and the EU, but Will Europe Listen? *World Politics Review*. 2019, November 13. URL: <https://www.worldpoliticsreview.com/in-questioning-nato-purpose-macron-echoes-trump/>
5. Grunstein J. A Protectionist America Won't Be a Global America. *World Politics Review*. 2023, January 30. URL: <https://www.worldpoliticsreview.com/us-vs-china-trade-war-tensions-allies-liberal-international-order/>
6. Ignatius D. Blinken ponders the post-Ukraine-war order. *The Washington Post*. 2023, January 24. URL: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2023/01/24/blinken-ponders-post-ukraine-war-order/>
7. Kim M.J., Lee M., Lamothe D. South Korea ramps up arms exports in goal to become world supplier. *The Washington Post*. 2022, December 23. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/12/23/south-korea-defense-arms-exports/>
8. Liik K. The old is dying and the new cannot be born: A power audit of EU-Russia relations. *European Council on Foreign Relations*. 2022, December 14. URL: <https://ecfr.eu/publication/the-old-is-dying-and-the-new-cannot-be-born-a-power-audit-of-eu-russia-relations/>
9. Poast P. The 'Free the Leopards' Campaign Paid Off for the West and Ukraine. *World Politics Review*. 2023, January 27. URL: <https://www.worldpoliticsreview.com/ukraine-tanks-leopard-germany-war-russia-nato/>
10. Tocci N. Europe's defense efforts remain underwhelming. *Politico*. 2022, November 22. URL: <https://www.politico.eu/article/europe-defense-efforts-budget-underwhelming-war-ukraine-russia/>

Лановюк Людмила,
к.і.н., доцент

Національного університету біоресурсів і природокористування України

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА АФРИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Для Африканського регіону надзвичайно актуальними залишаються проблеми, пов'язані з глобальними екологічними викликами та змінами клімату. Причинами цього виступають як природні чинники, так і згубний антропогенний вплив: нераціональне природокористування, неконтрольована діяльності корпорацій, переважно видобувної промисловості, та відсутність законодавства й ефективного апарату примусу для того, щоб захистити довкілля. Серед природних факторів погіршення екології варто виокремити деградацію орних земель та ерозію ґрунтів, знеліснення, зникнення рідкісних видів флори й фауни (спричинена в тому числі і через браконьєрство), забруднення внутрішніх та океанічних вод тощо [3].

Через посушливі умови, що призводять до зниження врожайності сільського господарства, ряд країн в регіоні змушені покладатися на зовнішню допомогу, щоб прогодуватися, проте це не лише затратно, але й ненадійно. Відсутність стабільного постачання продовольства та обмежена здатність вести сільське господарство заважає країнам здійснювати ефективний фінансовий розвиток. Для прикладу, щонайменше 1200 жителів регіону Східної Африки у 2019р. загинуло через повені, циклони та зсуви, тоді як інші 33 мільйони населення перебували у надзвичайній ситуації через відсутність продовольчої безпеки. У 2020р. щонайменше 1,6 мільйона жителів Сомалі, Судану та Ефіопії були змушені покинути свої домівки через сильні повені. У серпні 2021р. повінь у Гамбії забрала життя щонайменше 12 людей, а понад 100 000 постраждали через відсутність продовольчої безпеки. У Нігерії щонайменше 158 000 осіб із понад 400 сіл постраждали від сильних повеней. Понад 60 людей загинули через те, що вони не змогли втекти від бурхливої повені або через уламки будівель, які обвалилися [1]. У Центральній Африці у 2021р. майже 300 тисяч жителів Демократичної Республіки Конго теж постраждали від сильної повені. Столиця Бангі, де проживає майже 1 мільйон жителів Центральноафриканської Республіки, зіткнулася із масштабною повінню, яка зруйнувала будинки та споруди, важливі для муніципалітету. Це було надзвичайно руйнівним для цієї країни, яка станом на 2019р. була визнана країною із найбільшою продовольчою безпекою у світі [2]. Країни Південної Африки переживають глобальне потепління із загрозливою швидкістю – вдвічі швидше, ніж це відбувається у решті світу. Це призводить у свою чергу до значного зростання кількості повеней. У 2022р. через рекордну кількість опадів уряди країн оголосили про національне лихо, щоб отримати допомогу за пошкоджену повінню інфраструктуру. Паводкові води також ускладнили роботу фермерів, в той час як Південна Африка є найбільшим експортером кукурудзи на континенті.

Також однією із найбільших екологічних проблем Африки на сьогодні є й опустелювання. Піски Сахари поширюються на інші території з неймовірною швидкістю, що складає у середньому 48 кілометрів щорічно. Впродовж останніх 100 років площа Сахари зростає на 10%. Причинами цього є як природні зміни, так й антропогенні впливи: насамперед неправильне впровадження іригаційних заходів у період інтенсифікації кочового скотарства. У кінцевому результаті це призводить до того, що території стають непридатними для життя населення й велика його кількість змушена переселятися у більш сприятливі регіони, або ж змінювати вид діяльності через неможливість отримати достатній прибуток від землеробства або скотарства. Опустелювання негативно впливає як на економічні показники африканського регіону, так і на політичну ситуацію в країнах. Оскільки між різними етнічними групами збільшується напруга через суперництво за контроль над придатною для життя територією з її природними ресурсами [3].

Ще однією проблемою є знищення лісів, оскільки збереження африканських тропічних лісів має вирішальне значення для пом'якшення наслідків стихійних лих. Ліси допомагають зменшити шкоду, яку можуть завдати паводкові води, діючи як природні губки. Вирубка дерев збільшує кількість вуглецю в атмосфері, що ще більше підвищує температуру і призводить до більш екстремальних природних умов.

Також екологічні лиха впливають і на фінансове становище країн Африканського регіону. Фінансовий розвиток Африки значною мірою залежить від надійних міцних доріг та мостів, розвиненої інфраструктури, а у свою чергу повинь

руйнує таку інфраструктуру, через що влада потім вимушена виділяти великі кошти на її відновлення. Від стихійних лих страждають і галузі промисловості в Африці. Оскільки люди не можуть зайнятися такими видами діяльності, як рибальство, туризм і сільське господарство через руйнування громадської інфраструктури.

Несприятливі екологічні та природні умови створюють ще один чинник, який негативно впливає на безпекову та продовольчу ситуацію Африканського регіону: голод. В Африці загалом 20 мільйонів людей, включаючи незліченну кількість дітей, знаходяться під загрозою голодної смерті. Однією із найгірших кризових ситуацій за останні три десятиліття став голод у Східній Африці у 2011-2012рр. Як наслідок, країни Африки вимушені звертатися по допомогу до міжнародної спільноти, брати позики та кредити. У свою чергу високий рівень заборгованості багатьох африканських країн, а також неефективна система управління та корупція блокують економічний розвиток країн і в подальшому породжують лише ще більш масову бідність населення та черговий голод. Голод є одним із найбільших ризиків для національної безпеки африканських держав. Також голод в Африці є проблемою для всього світу, оскільки він породжує численні потоки біженців, які змушені приймати інші країни. Боротьба з голодом залишається одним із найбільших викликів, що постають не лише перед країнами Африки, але й перед світовою спільнотою.

Негативним фактором, яким можемо охарактеризувати більшість африканських країн, є те, що вони радше готові перекласти свою відповідальність на інші країни міжнародної спільноти, аніж вирішувати свої проблеми власноруч. Яскравим прикладом для підтвердження є те, що у боротьбі з голодом в країнах Африки більша активність спостерігається зі сторони провідних країн світу та міжнародних організацій, аніж від самих африканських країн, хоча це напряму стосується їх самих. З початку вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022р. значно постраждав експорт зерна з України. Збій у постачанні ще більше підштовхнув зростання цін і сприяв глобальній продовольчій кризі в країнах Африки. Це сприяло стрибку цін на основні продукти харчування в усьому світі. У поєднанні зі збільшенням вартості африканські країни були підштовхнуті до межі боргового дефолту, а все більше людей опинилося на межі голоду. Показовим є те, що ініціативу у вирішенні цієї проблеми проявляли не країни Африканського регіону, а ООН та інші країни світової спільноти. Влітку 2022р. ООН, РФ, Туреччина та Україна погодили Чорноморську зернову ініціативу на церемонії підписання у Стамбулі. Відповідно до цієї угоди було створено морський гуманітарний коридор для забезпечення безпечного проходу суден з українською продукцією [4].

Доцільно також відмітити й позитивні аспекти у екологічній безпеці Африканського регіону. Оскільки незважаючи на ряд екологічних проблем, Африка також є одним із передових континентів у контексті боротьби за збереження екології. Прикладами можуть слугувати як масштабні проєкти з охорони біосфери та збереження природних екосистем, так і введення заборон на використання пластику та популяризація відновлювальних джерел енергії.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Гарбар Р. Енергетичні війни XXI ст. 70% світових покладів танталу прирекли жителів Конго... на смерть і голоди // День. – 2018 р., 22 листопада.
2. Голод в Африці загрожує життю понад 20 мільйонів людей. Аналітичний портал Слово і Діло [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2017/02/24/novyna/suspilstvo/holod-v-afryczzi-zahrozhuje-zhyttyu-ponad-20-miljoniv-lyudej>

3. Запорізька І. Енвайронменталізм в дії: як Африка бореться за чисте майбутнє? // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://adastra.org.ua/blog/envajronmentalizm-v-diyi-yak-afrika-boretsya-za-chiste-majbutnye>

4. Зернова угода зривається, хоча це не точно. Чи витримає Україна блокування портів? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/11/1/693291/>

Лі Цзінпінь,
доцент Технічного університету Цілу Академії наук провінції Шаньдун КНР
Мирончук Анатолій,
к.і.н., старший науковий співробітник
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ВИЩА ОСВІТА КНР У РЕЙТИНГАХ НАЦІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Наявність освічених і кваліфікованих кадрів та технологічних винаходів як визначальних чинників підвищення продуктивності праці визначають соціально-економічний розвиток будь-якої країни в умовах глобалізованого світу. Сектор вищої освіти якнайбільше сприяє задоволенню обох цих передумов інноваційного розвитку країни, оскільки, з одного боку, забезпечує надання послуг у галузі освіти і навчання, а з іншого, є зосередженням фундаментальних і прикладних наукових досліджень.

Розширення глобального ринку освітніх послуг зумовило зростання міжнародної конкуренції у сфері вищої освіти. Останнім часом особливої популярності та значного поширення набувають рейтинги закладів вищої освіти. До числа найбільш актуальних та найбільш впливових глобальних університетських рейтингів відносять Академічний рейтинг світових університетів ARWU (Academic Ranking of World Universities) та рейтинги найкращих університетів світу QS (QS World University Rankings) і THE (Times Higher Education World University Rankings).

Ранжування ж найбільш конкурентоспроможних та ефективних національних систем вищої освіти є порівняно новим явищем. Оскільки вища освіта за визначенням є складним багатосекторальним комплексом, то для оцінки її якості та визначення тенденцій удосконалення застосовується комплексний набір певних вимірників. Саме такий підхід обрали спеціалісти Мельбурнського університету для оцінки національних систем вищої освіти світу, розробивши у 2012 р. Рейтинг національних систем вищої освіти U21 (U21 Ranking of National Higher Education Systems) [1].

Цей рейтинг був підготовлений на замовлення глобальної мережі наукомістких університетів Universitas 21. Зараз він виходить щороку й охоплює 50 країн світу. Для порівняння та оцінки національних систем вищої освіти використовуються чотири групи показників – ресурси, середовище, включення та продуктивність.

Загальний рейтинг обчислюється шляхом зважування груп показників: ресурси – 25%, середовище – 25%; включення – 10%; продуктивність – 40% (їх відсоткова вага може змінюватись). Такі вагові коефіцієнти відображають судження експертів Universitas 21 про їх важливість, які є похідним від наявності та якості кількісних даних. На основі кожної групи показників формуються також окремі рейтинги. За методикою експертів Мельбурнського університету порівнюється ефективність системи вищої освіти країни порівняно з найкращим світовим результатом із кожного

показника.

За результатами рейтингу національних систем вищої освіти 2020 року Китай посідає 26 місце в загальному заліку, піднявшись на 13 позицій за останні вісім років. Загальний рейтинг КНР включає 40 місце за ресурсами, 18 – за середовищем, 43 – за включенням і 16 – за продуктивністю [2].

Так, критерій «Ресурси» (Resources), питома вага якого становить 25%, бере до уваги фінансування, отримане закладами вищої освіти з бюджетних та позабюджетних ресурсів для здійснення навчальної діяльності та проведення наукових досліджень. Загальний обсяг фінансування оцінюється як у відносному вираженні (у відсотках від ВВП), так і в абсолютному вираженні (фінансування на одного студента) з урахуванням відмінностей у купівельній спроможності населення в різних країнах.

У загальному підсумку за показниками рейтингу «Ресурси» Китай посідає 40 місце. За загальною сумою витрат на вищу освіту Китай знаходиться на 29 місці, що складає 50,7 % питомої ваги цього рейтингу. На сходинку нижче – 30 місце (42,5 %) місце за рівнем державних витрат. За показником витрат на дослідження і розробки Китай знаходиться на 37 місці (15,0 %) і 40 (4,4 %) за витратами на дослідження і розробки на душу населення. Щорічні витрати на одного студента складають 20,0 % питомої ваги цього показника – 39 місце.

Критерій «Середовище» (Environment), питома вага якого також становить 25%, поєднує якісні показники функціонування вищої освіти і дотримання соціальної рівності щодо можливості здобувати якісну вищу освіту. За сумарними показниками усіх складників цього критерію Китай посідає доволі високу позицію – 18 місце (81,3 %), а також абсолютну першість за часткою студенток у вищій освіті – 100,0 %. На жаль, відсутня інформація щодо частки жіночого наукового персоналу. Якісний показник нормативно-правового середовища системи вищої освіти складає 76,6 % (16 місце), оцінка якості даних – 88,6 % (46 місце). Високе місце за індексом конкурентоспроможності, що розрахований за методикою Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), і визначає наскільки система вищої освіти в країні задовольняє потреби конкурентоспроможної економіки – 20 позиція (73,0 %).

У рейтингу національних систем вищої освіти 2020 року за критерієм «Включення» (Connectivity) Китай розташувався на 43 щаблі рейтингу (34,3 %), випередивши своїх партнерів по ШОС – Росію (46 місце, 29,9 %) та Індію (49 місце, 25,5 %). За окремими параметрами цього критерію Китай також випередив своїх партнерів по ШОС, за винятком частки іноземних студентів в освітньому просторі вищої освіти. Тут його випередила Росія – 31 місце (15,0 %). Китай же посів 47 місце (1,3 %), обійшовши Індію 49 (0,5 %).

Прикметно, що останнім часом Китай демонструє стрімкий ріст і найшвидші темпи із впровадження магістерських та бакалаврських програм, які викладаються англійською мовою (English-taught programmes, ETP) поза межами «великої четвірки» (Великобританія, США, Австралія та Канада). Причому станом на 2021 р. кількість таких програм порівняно з 2017 р. подвоїлась і має тенденції до збільшення. [3].

Зростання програм, що викладаються англійською мовою в Китаї, залишається на передньому краї національного освітнього ландшафту. Тож така тенденція у найближчі роки може змінити глобальний ландшафт вищої освіти.

Ключовою частиною стратегії Китаю по залученню іноземних студентів є збільшення обсягів навчання англійською мовою, і зараз на Китай припадає 12% ETP

за межами «великої четвірки» англomовних країн. Ці сигнали вказують на перехід Китаю від ринків «відправлення» до ринків «приймання» іноземних студентів. У 2017 році кількість іноземних студентів у Китаї зросла на 10,5% [3; с. 7].

Китай має сильні амбіції в сфері міжнародної освіти і розвиває свою систему вищої освіти таким чином, щоб піднятися в світових рейтингах і покращити свої показники в них, надавати стипендії для майбутніх студентів, створювати глобальні партнерства та набирати і залучати міжнародний персонал [4]. До пандемії метою Китаю було набрати 500 000 іноземних студентів до 2020 року, а у 2018 році їх кількість досягнула 492 000 [3; с. 9]. Попри те, що кількість іноземних студентів дещо знизилася у 2021 р. і склала 476 743, Китай посів п'яте місце серед провідних світових напрямів для навчання після США, Великобританії, Австралії та Канади [5].

Тож за межами Європейського простору вищої освіти (European Higher Education Area, EHEA) китайські університети є особливо сильними за кількістю програм, що викладаються англійською мовою, чому частково сприяє їх постійне зростання у провідних рейтингах університетів.

За часткою наукових статей, опублікованих у співавторстві із закордонними колегами Китай знаходиться на 46 місці (34,1 %), за кількістю статей у відкритому доступі або показником видимості Webometrics (у розрахунку на душу населення) – на 38 місці (8,4 %). Показник трансферу знань між університетами і компаніями складає 65,9 % (24 місце), дещо нижчий відсоток університетських наукових публікацій, написаних у співавторстві з промисловістю – 32,0 % (38 місце).

За узагальненим рейтингом критерію «Продуктивність» (Output) Китай посів 16 місце (52,3 %). Що стосується окремих показників цього критерію, то за загальною кількістю наукових статей, опублікованих закладами вищої освіти Китай займає 2 місце (70,7 %), поступившись лише США. Щоправда, за загальною кількістю наукових публікацій на душу населення – лише 44 місце (6,8 %). Високий показник за показниками Шанхайського рейтингу для трьох кращих університетів країни – 8 місце (39,6 %). Однак за показниками Шанхайського рейтингу на душу населення Китай займає 34 позицію (7,5 %). Показник впливу наукових статей (імпакт-фактор) складає 59,3 % (31 місце). За кількістю дослідників у країні на душу населення Китай посів 38 місце (15,0 %), за рівнем охоплення вищою освітою – 42 (49,1 %), за відсотком дорослого населення віком 24-64 роки з вищою освітою – 49 (16,7 %). У рейтингу 2020 року відсутні дані Китаю щодо рівня безробіття серед осіб із вищою освітою у порівнянні з випускниками шкіл.

Восьме місце за показниками Шанхайського рейтингу (Академічний рейтинг університетів світу, ARWU) для трьох кращих університетів країни свідчить про високий рівень провідних китайських університетів. До топ-100 Академічного рейтингу університетів світу 2020 року ввійшли відразу п'ять китайських університетів: Університет Цінхуа (29 місце); Пекінський університет (49 місце); Чжецзянський університет (58 місце); Шанхайський університет Цзяотун (63 місце); Університет науки і технологій Китаю (73 місце); Університет Фудань (100 місце) [6]. Загалом показники рейтингу «Продуктивність» у 2020 р. покращилися на шість позицій порівняно з рейтингом 2019 р.

Таким чином, комплексний аналіз показників системи вищої освіти КНР в глобальних рейтингах національних систем вищої освіти свідчить, що Китай активно включився в міжнародну конкуренцію за «таланти» та ставить досить амбітні цілі у

сфері вищої освіти, які б дозволили забезпечити країні основні переваги в піднесенні її конкурентоспроможності на глобальному рівні. В сучасній освітній парадигмі Китаю фактори конкурентоспроможності набувають все більшої ваги та значення. Висунення китайської вищої освіти на лідерські позиції стає вагомим фактором геополітичного впливу КНР.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Williams R., de Rassenfosse G., Jensen P., Marginson S. U21 Ranking of National Higher Education Systems 2012. Melbourne. University of Melbourne. 2012. 27 p.
2. U21 Ranking of National Higher Education Systems 2020. URL: <https://universitas21.com/what-we-do/u21-rankings/u21-ranking-national-higher-education-systems-2020>
3. Agnew M., Neghina C. The changing landscape of English-Taught Programmes. 2021. British Council, Studyportals. 36 p. URL: https://studyportals.com/wp-content/uploads/2021/12/British-Council_Studyportals_The-changing-landscape-of-English-taught-programmes-in-2021.pdf
4. Лі Ц., Мирончук А. Внутрішні передумови глобальної конкурентоспроможності системи вищої освіти КНР. Старожитності Лукомор'я. 2023. № 2 (17). С. 75-85.
5. Number of Students in Higher Education Institutions. Educational Statistics in 2021. Ministry of Education of the People's Republic of China. URL: http://en.moe.gov.cn/documents/statistics/2021/national/202301/t20230104_1038055.html
6. 2020 Academic Ranking of World Universities. URL: <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2020>

Лісовська Мирослава,

к.п.н., доцент

Київського університету імені Бориса Грінченка

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

Міжнародний туризм є тією сферою, яка найбільше реагує та зазнає впливу від різного роду криз: економічних, екологічних, технологічних, суспільно-політичних та інших. Російсько-українська війна є прикладом руйнівного впливу на туризм як внутрішній так і міжнародний, який нещодавно почав відновлюватися після наслідків пандемії COVID-19.

Згідно зі статтею 3 Статуту Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), усі члени зобов'язуються розвивати туризм з метою «сприяння економічному розвитку, міжнародному взаєморозумінню, миру, процвітанню, універсальній перспективі та дотриманню прав людини» [4]. Керуючись цим, 27 квітня 2022 року у Мадриді на засіданні позачергової Генеральної Асамблеї UNWTO було обговорено питання призупинення участі Російської Федерації в організації.

За словами Генерального секретаря UNWTO Зураба Пололікашвілі: «Члени UNWTO надіслали чітке повідомлення: туризм є опорою миру та міжнародної дружби, і члени UNWTO повинні підтримувати ці цінності, інакше зіткнуться з наслідками без винятків. Ця надзвичайна Генеральна асамблея показує, що дії Росії є невинуватеними та суперечать самим принципам UNWTO та міжнародного управління» [5]. Втім, російська делегація відмовилася від захисту своєї позиції, а натомість оголосила про свій вихід з UNWTO.

Український та російський туристичні ринки є важливими для міжнародного туризму, особливо для Європейського туристичного регіону. У 2020 році закордонні витрати українських туристів склали приблизно 4,7 мільярдів доларів; російські

туристи забезпечили 9,1 мільярдів доларів доходу і склали 3% доходів від туризму в 2020 році. Як туристичні напрямки, на Україну та Росію припадає 4% міжнародних туристичних прибуттів до Європи та 1% надходжень від міжнародного туризму [3].

Європейський туристичний регіон є найбільш популярним серед українських туристів. Згідно з даними опитування, проведеного на замовлення Державного агентства розвитку туризму, 42% туристів відвідали європейські країни у 2021 році [1].

Як свідчить Державне агентство розвитку туризму загалом до Європейського Союзу з України протягом 2021 року здійснили подорожі 8 832 616 громадян. Польщу відвідали – 4,49 млн., Туреччину – 2,05 млн, Угорщину – 1,72 млн. українців. Серед країн Європейського Союзу популярними напрямками були Румунія, яку відвідали 825 тисяч українців, Словаччина – 343 тисячі громадян України, Німеччина – 267 тисяч, Греція – 199 тисяч українців, Італія – 194 тисячі [1].

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну перед туристичною галуззю постав ряд проблем та викликів: підвищення цін на пальне, ускладнення перевезень, порушення традиційних туристичних маршрутів та структури туристичних потоків.

Війна зупинила подорожі українців, оскільки у великої кількості громадян зросли витрати та зменшилися доходи; військовозобов'язані не мають змоги виїздити за кордон з сім'єю; існують складнощі, пов'язані з логістикою. Українських туристів замінили біженці, які рятуються від війни.

Через повномасштабне вторгнення РФ в Україну Євросоюз, США і безліч інших країн ввели санкції проти РФ, які прямо чи опосередковано стосуються міжнародного туризму: заборона на рейси для російських авіакомпаній, багато авіаперевізників світу припинили літати в Росію; конфіскація деяких об'єктів нерухомості і яхт, що належать російським громадянам. До того ж 12 вересня 2022 року набуло чинності рішення Ради Євросоюзу про повне призупинення угоди про спрощений візовий режим з Росією [2].

Латвія, Литва, Естонія, Польща, Чехія, Словаччина, Данія, Бельгія та Нідерланди припинили приймати від громадян Росії документи на оформлення туристичних віз, залишивши їм можливість отримувати тільки візи певних категорій, включаючи гуманітарні. Пізніше Естонія, Латвія, Литва та Польща закрили в'їзд для росіян із шенгенськими туристичними візами, пояснюючи це загрозою громадській безпеці всієї Шенгенської зони.

Російсько-українська війна впливає на рівень світових надходжень від туризму, особливо у європейському туристичному регіоні. Питання безпеки у цьому аспекті є ключовим. Для туристів з інших континентів подорожі до Європи є ризиковими. З огляду на це, вони все частіше обирають безпечніші альтернативні напрямки мандрівок.

Таким чином, російсько-українська війна створює значні перешкоди у відновленні туристичної галузі після пандемії. Обмеження використання повітряного простору, скорочення авіарейсів, втрата значної кількості туристів, питання безпеки спонукає туристів розглядати альтернативні туристичні напрямки до інших країн, провокує зростання вартості життя, витрат на подорожі.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Туристична статистика України. *ДАРТ* : веб-сайт. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/4-2-mln-inozemciv-ta-14-7-mln-ukrayinciv-dani-pro-peretin-derzhavnogo-kordonu-za-2021-rik> (дата звернення: 20.06.2023).

2. Council adopts full suspension of visa facilitation with Russia. *Council of the EU*. URL:

<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/09/09/council-adopts-full-suspension-of-visa-facilitation-with-russia/> (дата звернення: 17.06.2023).

3. Impact of the russian offensive in Ukraine on international tourism. *UNWTO*. URL: <https://www.unwto.org/impact-russian-offensive-in-ukraine-on-tourism> (дата звернення: 20.06.2023).

4. World Tourism Organization (2022), *UNWTO Basic Documents, Volume I – Statutes, Rules of Procedure, Agreements, seventh edition*, UNWTO, Madrid. *UNWTO*. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284423781> (дата звернення: 19.06.2023).

5. World Tourism Organization suspends Russia over war in Ukraine. *UNWTO*. URL: <https://www.onuitalia.com/2022/04/27/world-tourism-organization-suspends-russia-over-war-in-ukraine/> (дата звернення: 19.06.2023).

Мальшина Катерина,

д.і.н., доцент, науковий співробітник

*Інститут української археографії і джерелознавства ім. М.С. Грушевського
НАН України*

Волобуєв Владислав,

к.ф.н., доцент

Національного університету «Запорізька політехніка»

УКРАЇНСЬКИЙ СВЯЩЕННИК-ЕМІГРАНТ АЛЕКСІЙ ПЕЛИПЕНКО (1893-1983): БІОГРАФІЯ СУПЕРЕЧЛИВОЇ ОСОБИСТОСТІ

У Словенії у 1939-1940 рр. була видана книжка «Україна плаче» за авторства Пелипенка Алексія (ми використовуємо оригінальне тогочасне написання його імені, як його також знають у Європі, Північній та Латинській Америці). Пелипенко описує жахливу ситуацію в Україні після перемоги більшовиків, терор, катування, опір українського населення чекістам. Вона витримала 6 видань у 3-х мовах у 1937-2015 рр., але на жаль, ніколи не була видана в Україні. На останнє книга знову вийшла у 2015 році у Словенії. Це сталося не випадково, видавці хотіли провести паралелі між подіями в Україні, що рознесені у часі на сто років. Знову Росія напала на Україну, і знову чинить неймовірні звірства та грабує її багатства.

Шляхи цієї книги до своїх читачів по обидві сторони Атлантики пов'язані з біографією отця А. Пелипенка. Ця книга і ще декілька фактів його біографії говорять про дійсну жагу отця Алексія до волі та самостійності України. У Аргентині, куди його занесла доля наприкінці 1930-х років, він видав низку книг антикомуністичного спрямування у 1947-1972 рр., що зовсім викреслило його ім'я із будь-якої інформації у СРСР. Всього Пелипенко опублікував численні статті в американській та аргентинській пресі і написав 26 книг, серед яких багато присвячено Україні, але жодна з цих книг ніколи не була видана ані українською, ані в Україні.

У другій половині 1930-х років словенська преса приділяла багато уваги питанням комунізму (більшовизму), який в СРСР набирив усе більш звірячих рис. Серед книг про більшовиків, написаних на основі власного досвіду, була видана й книга українського протоієрея Олексія Пелипенка. Вперше вона була видана німецькою у Берліні у 1937 р.[4] У квітні-червні 1939 р. вона вийшла вже словенською в Люблянці, відривками у католицькому часописі «Словенець»[5, с.3, 19]. У той час події на Західній Україні, що у вересні 1939 р. підпала під більшовицьку владу, викликали ще більше запитань і вимог будь-яких відомостей і новин, яких було обмаль. Книжка набула неабиякої популярності серед словенців, її почали видавати

наприкінці 1939 р. у “Американському Словенці”, а у 1940 р. знов видали у Словенії, вже окремою брошурою. Видання 1940 року налічувало лише 500 примірників. Після 1945 року люди копіювали її на друкарських машинках.

Алексій Пелипенко – український священник, письменник, архієпископ Аргентинської Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ). Відомо, що він народився 1893 року в селі Ковалівка, біля міста Брацлава на Подолі (Західна Україна) в побожній українській селянській родині. У 1915 р. о. Алексій був призначений військовим капеланом 71-ї дивізії Російської Імператорської Армії. У січні 1918 р. о. Алексій вийшов із військового духовенства і кілька років займався душпастирством на Поділлі, де на власні очі бачив багато більшовицьких звірств.

У жовтні 1922 р. отець був заарештований чекістами за опір передачі церковного коштовного майна безбожній більшовицькій владі, катований 8 днів і засуджений до розстрілу, але перед виконанням вироку втік і перетнув польський кордон, на Західну Україну, де на момент закінчення війни перебувала його родина. Саме ці події він описав, трохи змінивши акторів, у своїй книзі.

Далі доля занесла його до Мюнхену, а потім до Буенос Айресу. Відомо, що у Аргентині Пелипенко зустрівся зі словенським парохом, який йому дуже помагав. У передньому слові до видання 1940 р. пишуть, що в Аргентині він «став духовним лідером українців-католиків за посередництвом словенського священника-емігранта Йозефа Кастельця».[2, с.5]

У своїй книзі Пелипенко описує жахливу ситуацію в Україні після перемоги більшовиків. Повість поділена на три основні розділи «Україна в сонці», «Апокаліптичні вершники» та «Зірка свого народу».

Голод в Україні був створений навмисно. Це був інструмент підпорядкування. З міста Одеси голодні громадяни ходили в села просити хліба, голодували і в Москві, а там, де ще щось було, начальство посиляло солдатів відбирати зерно.

Селян революціонери позбавили землі, але, тим не менш, вимагали від них хлібного податку. За несплату багатьох посадили, нарешті, і пастора. Тюрмами ставали підвали великих будівель, де, навіть не було вільного місця, щоб люди лягли на землю і спали; сидіти можна було тільки пліч-о-пліч. Для величезної кількості нових в'язнів чекісти почали рити ями в землі у стінах тих підвалів.

Новою хвилею насилля стали атеїстичні процесії, які висміювали релігійні таїнства та знищували святині. Справжньою метою була конфіскація церковної землі та цінностей. Парох сховав золотий і срібний церковний посуд, тому його посадили, поліція допитувала, а оскільки він відмовився відкрити схованку, не стали мучити його самого, а змусили спостерігати за страшними кривавими тортурами трьох ув'язнених білих офіцерів. Йому таємно допомагали віруючі, носили йому попоїсти.

Пастора віддали під суд і засудили до розстрілу. В якості останнього бажання він просив дозволити йому відвідати рідне село, де під час літургії він «свизнав би свої гріхи». Чекісти, чекаючи зізнання, де ж та схованка, привезли його на прощання у Воловодівку. На проповідь прийшли віруючі з інших сіл. Тоді він почав «каятися в своїх гріхах». Своім головним гріхом він вважав те, що ніколи не говорив своїм селянам про заповідь любові до батьків і до своєї Батьківщини – України, яка нині гнобиться чужинцями (росіянами). І що українці мають захищати Україну від чужинців і безбідників.

Один із присутніх, молодий Штефан Комар, під час церемонії організував своїх

земляків викрасти у чекістів автомати. Пастора повернули до ЧК. Комар підняв повстання і розгромив чекістів, але пароха та інших засуджених уже розстріляли.

У 1972 р. книгу «Україна плаче» він видав у Буенос-Айресі іспанською мовою.

У Словенії книга знову вийшла друком у 2015 р.[3] Видання було невинувинуваним, видавці хотіли провести паралелі між подіями в Україні, що рознесені у часі на сто років. Знову Росія напала на Україну, і знову чинить неймовірні звірства та грабує її багатства.

Цікаво, що у березні 2022 р., коли почалася російська навала на Україну, о. Томаж Маврич, генеральний настоятель конгрегації Кенійської місії Вікентіанців, за походженням словенець та родом з Аргентини, знов нагадав про книгу о. Пелипенка:

«Український православний священник Олексій Пелипенко, який згодом прийняв католицизм, перед Другою світовою війною написав книгу «Україна плаче», в якій описав сталінські розправи над народом на території сучасної України в період голоду початку 1920-х років. За цією жахливою людською трагедією послідував Голодомор, також за режиму Сталіна, штучно викликаний голод між Першою та Другою світовими війнами, коли на тій самій території загинуло кілька мільйонів людей. Сьогодні Україна плаче знов».[1]

Більшовицький терор та його зв'язок з національними проблемами був першою темою будь-яких публікацій у Словенії того часу. Тому найбільшого резонансу набула книга українського священнослужителя з Вінниччини Олексія Пелипенка (1893-1983) «Україна плаче», видана в Любляні 1940 року. У книзі він розповів про реальні події в селі Воловодівка під час голоду, штучно створеного більшовиками в Україні в 1921-1923 роках, і в дещо зміненому вигляді описав частину своєї біографії. Зміст книжки «Україна плаче» був настільки значний, що вона на своєму шляху до людей двічі пересікла океан: потрапила з Німеччини до Словенії, потім до США, і знов у Словенію, а звідти до Аргентини, і знов до Словенії. На жаль, поки не вдалося встановити її перекладача.

Інтерес до подій і більшовицького терору в Україні не слабшав у світі в період холодної війни і пізніше. Ця проблема набула особливої актуальності після початку російської агресії в Україні у 2014 році, яка у лютому 2022 року вилилася у повномасштабну війну. Книга Пелипенка показує, що політика Росії щодо України в ХХІ столітті не змінилася. У Словенії на це відповіли новим її виданням.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Letter of Fr. Tomaž Mavrič, Superior General of the Congregation of the Mission, on the situation in Ukraine. 2022 (Mar 9). URL: <https://famvin.org/en/2022/03/09/letter-of-fr-tomaz-mavric-superior-general-of-the-congregation-of-the-mission-on-the-situation-in-ukraine/>

2. *Pelipenko A. Ukrajina joka / Aleksij Pelipenko; ur. M. Vrtovec // Za resnico. № 6. V Ljubljani: Jugoslovanska tiskarna (Jože Kramarič), 1940. 80 s.*

3. *Pelipenko A. Ukrajina joka / Aleksij Pelipenko. Celje: Društvo Mohorjeva Družba, 2015. 166 s.*

4. *Pelipenko A. Die Ukraine weint. Erlebnisse des Pfarrers Nikander. München: Verlagsanstalt vorm. G.J. Manz, 1937. 288 S.*

5. *Ukrajina joka ... // Slovenec: političen list za slovenski narod. 1939. (Apr. 15-Jun. 14). Št.87a - 133a. S. 3,19.*

Мартинів Андрій,

д.і.н., професор,

провідний науковий співробітник

Інституту історії України НАН України

ТРАНСФОРМАЦІЯ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ НІМЕЧЧИНИ (2022-2023 рр.)

Впродовж майже століття східноєвропейська політика Німеччини була проросійськи ангажованою. До Першої світової війни євангельський теолог і ліберальний політик часі другого рейху Фрідріх Науман (1860-1918) ввів поняття Середина Європа (*Zwischeneuropa*). Тоді Білорусь і Україну вважали частиною «історичної» Росії. Навіть Брестський мир 1918 р. та тимчасова окупації території Білорусі та України радикально не змінили таке ставлення. Зрештою, у квітні 1922 р. було підписано Рапальський договір, який встановив «особливі відносини» між Веймарською Німеччиною і радянськими більшовиками. Своєрідним новим виданням рапальської політики можна розглядати «нову східну політику» ФРН, яка забезпечила мирне воз'єднання з НДР. Після 1990 р. були ілюзії щодо можливості орієнтації РФ не тільки на економічне співробітництво з ЄС і Німеччиною, а й адаптації до європейських ліберально-демократичних цінностей. Стратегічним завданням вважалося поєднання російських ресурсів і німецьких грошей та технологій як «передумови» автономії Євросоюзу. Це нібито надавало німецько-російським відносинам глобального стратегічного виміру. Причому це співробітництво спирається на багаторічний досвід, який у багатьох сферах нараховує не одну сотню років. Однак масштабування російської війни проти України після 24 лютого 2022 р. інспірувало оголошену канцлером О. Шольцем «зміну епох» у східноєвропейській політиці ФРН. Німеччина до 2022 р. залишалася провідним партнером РФ в Євросоюзі. Однак російський шантаж військовою силою Заходу та України влітку 2021 р. поставив під сумнів перспективи такої політики. Експерт берлінського «Фонду науки і політики» С. Стюарт проаналізувала наслідки агресивного зовнішньополітичного курсу Кремля для відносин з Євросоюзом і ФРН [6, с.4]. Продовження такої політики висуненням ультиматуму країнам НАТО ще більше загострило відносини ФРН і РФ. В. Ріхтер доводив необхідність послідовної підтримки Берліном українського суверенітету над Кримом [4, с.3]. Зазначений експерт також наголошував на необхідності прийняти України в НАТО [5, с.4]. А. Хертель констатував, що епоха після А. Меркель неодмінно трансформує політику ФРН щодо України та РФ [2, с.3]. Ще до 24 лютого 2022 р. правляча коаліція соціал-демократів, партії зелених і вільних демократів (за кольорами партійних прапорів «світлофорна коаліція») виступала проти превентивного надання Україні навіть оборонної зброї. Показово, що німецькі експерти закликали до негайної підтримки України [1, с.2]. Водночас німецька дипломатія до останнього намагалась переконати Кремль у недоречності різких військових дій проти України [3, с.2]. Посол України в ФРН А. Мельник закликав німців превентивно запровадити санкції проти РФ, аби стримати її агресію [7, с.3]. Крім того, німецькі політичні еліти були стурбовані російськими погрозами посилити військову інфраструктуру в Калінінградській області. Тобто російський ультиматум щодо «не розширення» НАТО на схід Європи становив безпосередню загрозу не тільки євроатлантичній безпеці загалом, а й є прямою військовою загрозою Берліну. Зважаючи на це, навіть лідер опозиційної Християнсько-демократичної партії Фрідріх Мерц висловлював стурбованість, що гіпотетичне відключення Росії від міжнародної

розрахункової системи «SWIFT» може мати не прогнозовані наслідки для міжнародної фінансової системи. Як бачимо, німецькі еліти до 24 лютого 2022 р. не закінчили дискусію з приводу проведення жорсткішої політики щодо Кремля. Німецьке суспільство і еліти були шоковані масштабною агресією РФ проти України, тим паче, що до 24 лютого 2022 р. канцлер Олаф Шольц і міністр закордонних справ Анна-Лена Бербок докладали максимум зусиль, аби запобігти такому розвитку подій. Але, попри «особливі» німецько-російські відносини, РФ не дослухалася до німецьких аргументів.

Опитування соціологічної служби тижневика «Шпігель» на початку листопада 2022 р. засвідчили, що німецьке суспільство поділене за регіональною ознакою в питанні оцінок російської агресії проти України. У східнонімецьких федеральних землях зберігається проросійська ностальгія. Східнонімецька економіка потерпає від режиму санкцій та від втрати вигоди від експлуатації зруйнованого у вересні 2022 р. «Північного потоку». Суспільно-політичні дискусії у ФРН також зважають на той факт, що за останні три десятиліття бундесвер не був перетворений на сучасну професійну армію. Більша частина конвенційних озброєнь йшла на світовий ринок зброї, а не на модернізацію бундесверу. З точки зору внутрішньої безпеки німці стурбовані ризиком сутичок російських мігрантів, які давно мешкають у ФРН із біженцями з України (попри те, що більшість серед них становлять жінки і діти).

Німеччина в 2022 р. головувала у «великій сімці» та анонсувала допомогу Україні у відновленні економіки. Але розпочати цей процес навряд чи можливо до завершення бойових дій, що стає додатковим аргументом на користь припинення війни. Відкритим є питання, чи готові німці забезпечити правові процедури заради направлення арештованих російських авуарів на користь Україні. Після 24 лютого 2022 р. Берлін і Париж погодили санкції ЄС проти РФ. Кремль розраховував на протиріччя між Францією і Німеччиною. Наприклад, Франція найбільший виробник атомної енергії в Європі. Німеччина донедавна згортала власну атомну енергетику. Франція домоглася визнання Євросоюзом атомної енергетики екологічно чистою, що викликало роздратування німецької партії зелених. Зрештою у квітні 2023 р. останні німецькі атомні станції були закриті.

19 січня 2023 р. замість К. Ламбрехт міністром оборони ФРН став Б. Пісторіус. Він відомий публічною політичною підтримкою України у війні з РФ, наголошував, що Росія у війні проти суверенної України має зазнати поразки. Це викликало обурення проросійської частини німецького істеблішменту, представленої партіями «Альтернатива для Німеччини» та «Лівої партії». Спираючись на їхню позицію, 2 лютого 2023 р. з нагоди 80-річчя перемоги у Сталінградській битві російський диктатор заявив, що німецькі танки на «російській землі» є повторенням сумних сторінок другої світової війни. Німецька преса обурювалась таким пересмикуванням історичних фактів, зазначаючи, що Путін не лише не вчив історію, але й нехтує уроками історії.

25 січня 2023 р. Бундестаг розглянув питання постачання роти танків «Леопард» для України. Того ж дня відбулася телефонна розмова президента України В. Зеленського і канцлера ФРН О. Шольца. Мова йшла про підтримку тренувальних місій. 1 лютого 2023 р. прем'єр-міністр України Д. Шмигаль провів переговори з головою фракції «Зелених» у бундестазі Катрін Герінг-Екардт щодо «танкової коаліції». 7 лютого 2023 р. президент України В. Зеленський провів переговори з міністром оборони ФРН Б. Пісторіусом. Німеччина надала Україні танки. 8 лютого

2023 р. у Парижі відбулися переговори канцлера ФРН О. Шольца, президента Франції Е. Макрона і президента України В. Зеленського, який закликав допомогти розбити РФ.

4 березня 2023 р. у Вашингтоні побував канцлер О. Шольц. Канцлер ФРН заявив, що виведення російських військ з території України є передумовою будь-яких переговорів. РФ намагалась мобілізувати свої мережі впливу, аби організувати у містах ФРН мітинги пацифістів, які вимагали припинити постачання зброї Україні. Але регулярні соціологічні опитування свідчили, що більшість громадян ФРН підтримувала всебічну допомогу Україні. 14 травня 2023 р. президент України В. Зеленський відвідав Берлін. Німеччина наголосила на продовженні підтримки процесу відбуття російської агресії. Президент В. Зеленський та український народ були нагороджені премією Карла Великого за внесок у процес європейської інтеграції.

Німецькі еліти переконують громадську думку у тому, що після перемоги у війні Україна стане членом Європейського Союзу і НАТО. Суспільна думка в Німеччині залишається розколотою щодо однозначних оцінок європейських та євроатлантичних перспектив України. У східнонімецьких землях залишається великим показник симпатій до РФ. Ностальгія поширена тут внаслідок інтенсивних економічних зв'язків з Кремлем та ре-сентименту колишньої інтелігенції НДР. Тому підтримання симпатії до України за умов російської агресії є важливим завданням вітчизняної дипломатії.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Deutsche - Russlandpolitik Korrektur forderung. <https://www.zeit.de/politik/ausland/2022-01/deutsche-russlandpolitik-korrektur-forderung-sicherheitspolitik>
2. Härtel A. Das deutsch-ukrainische Verhältnis am des Post-Märkel-Ära. Stiftung Wissenschaft und Politik. Nr.69. 2021.
3. Klein M. Ukraine – Konflikt: Eskalation in Grenzen. <https://www.swp-berlin.org/publikation/ukraine-konflikt-eskalation-in-grenzen>
4. Richter W. Moskau zieht Zusätzliche Truppen nahe der Ukraine und auf der Ukraine und auf der Krim wieder ab. Stiftung Wissenschaft und Politik. Nr.39. 2021.
5. Richter W. Ukraine im NATO-Russland Spannungsfeld. Stiftung Wissenschaft und Politik. Nr.11. 2022.
6. Stewart S. Eine Robustere Russlandpolitik für die EU. Stiftung Wissenschaft und Politik. Nr.96. 2020.
7. Ukrainischer Botschafter Melnyk: Sanktionen gegen Russland müssen auf den Tisch. <https://www.deutschlandfunk.de/sanctionen-gegen-russland-muessen-auf-den-tisch-102.html>

Мирончук Олена,
*магістр міжнародних відносин,
молодший науковий співробітник
ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»*

МІЖНАРОДНА ОСВІТА АВСТРАЛІЇ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Однією з тенденцій глобалізації вищої освіти є розширення географії збуту освітніх послуг в інші країни, що знаходить своє відображення у відкритті закордонних філій та створення спільних закладів вищої освіти. На світовому ринку освітніх послуг збільшується кількість міжнародних освітніх програм, напрямів підготовки та форм навчання. Розширення глобалізаційної компоненти в освітньому

процесі стимулює прискорений розвиток міжнародного наукового обміну, який стає важливим зовнішньополітичним інструментом країни.

Глобалізаційні процеси в освітній сфері, яким притаманні зростання інтенсивності поширення міжнародної освіти, уможливили доступ мобільних студентів до закордонних вишів [1; с. 293] та призвели до загострення конкуренції між національними системами вищої освіти.

Саме тому в умовах глобальної конкуренції лідерами є держави, які створюють сприятливі умови для розвитку освіти, наукових досліджень та інноваційних розробок. На глобальному ринку освітніх послуг сформувалися лідери: США, Велика Британія, Австралія, Німеччина та ін.

Під впливом глобалізації розвиток вищої освіти у світі перейшов у нову фазу міжнародної інтеграції, що є наслідком інтернаціоналізації освітньої сфери.

Міжнародна освіта та інтернаціоналізація в галузі вищої освіти стають невід'ємною частиною стратегії розвитку Австралії і відіграють важливу роль як у становленні національної системи освіти, так і в зміцненні економіки країни.

Австралія входить до десятки країн-лідерів у галузі міжнародної освіти. Сектор міжнародної освіти, навчання та досліджень Австралії робить значний внесок в соціально-економічний та культурний розвиток Австралії, а також сприяє реалізації інтересів зовнішньої політики країни.

Зростаюча в глобалізованому світовому просторі конкуренція за таланти призвела до перегляду державної політики Австралії у сфері міжнародної освіти та стимулювання академічної мобільності.

У 2014 р. австралійський уряд започаткував програму, спрямовану на інтенсифікацію обміну студентами австралійських університетів в Індо-Тихоокеанському регіоні – Новий план Коломбо (New Colombo Plan) [2].

Основною складовою програми є міжнародний обмін та мобільність студентів. Окрім того, він є частиною зусиль австралійського уряду, спрямованих на піднесення престижу міжнародної освіти в Австралії [3].

У 2014 р. в рамках освітнього Плану Коломбо 40 вчених та понад 1 300 студентів отримали підтримку для стажування та навчання за програмою мобільності у чотирьох країнах регіону – Індонезії, Сінгапурі, Японії та Гонконзі, а у 2015 р. понад 3 100 студентів скористалися програмою мобільності [2]. У 2017 р. в межах програми було профінансовано 105 стипендій, а 7 400 найкращих австралійських студентів із 30 провідних університетів країни отримали змогу навчатися за грантами мобільності у 17 країнах Індо-Тихоокеанського регіону.

У 2015 р. пріоритетними напрямками реалізації Нового плану Коломбо були Китай, Індонезія, Японія, Індія і Камбоджа [4].

У 2019 р. Новий план Коломбо підтримав 11 817 студентів з 40 університетів Австралії, які взяли участь в 792 проєктах мобільності в 36 місцях перебування Індо-Тихоокеанського регіону [5]. Це є свідченням того, що динаміка студентських потоків в рамках програми з кожним роком зростає.

Уряд Австралії реалізує не тільки політику зі стимулювання мобільності австралійських студентів, але і з залучення іноземних студентів. У 2020 р. в Австралії навчалось 684 600 іноземних студентів [6].

Щорічно уряд Австралії надає стипендії на навчання загальною сумою більше 200 млн доларів США. У зв'язку з цим чисельність іноземних студентів з 2009 р.

збільшилася приблизно на 52%, що свідчить про зростання привабливості австралійської освіти [7].

За останні роки Австралія разом з Великою Британією і США стала одним з трьох лідерів ринку міжнародної освіти. Попри це у 2016 р. уряд Австралії запустив Національну стратегію міжнародної освіти 2025, яка дозволить австралійській освіті закріпити, а можливо навіть поліпшити свої позиції. Вона містить низку цілей, реалізація яких дозволить забезпечити Австралії роль світового лідера в галузі освіти, навчання та досліджень, окреслює можливості та виклики і визначає напрямки для майбутньої діяльності [8].

Це перша національна стратегія Австралії з міжнародної освіти, яка має на меті закріпити позиції країни як міжнародного лідера в сфері надання освітніх послуг для іноземних студентів. Міжнародна освіта стала одним з провідних експортних товарів країни. В 2015 р. експорт освіти Австралії оцінювався в більш ніж 19 млрд австралійських доларів, окрім того сектор підтримував понад 130 тисяч робочих місць [9].

Австралія стабільно входить до числа найпопулярніших країн для здобуття освіти іноземними студентами. У 2015 р. в країні навчалось 498 155 іноземних студентів, що дозволило їй посісти третє місце в світі за залученням іноземних студентів до закладів вищої освіти [8].

Прогнозується, що міжнародна освіта стане одним із основних секторів Австралії на шляху швидкого зростання країни, і до 2025 р. кількість австралійських студентів, що навчаються закордоном, зросте приблизно на 45 %, а Австралія прийматиме у себе близько 720 тисяч студентів [9].

Станом на листопад 2017 р. в Австралії навчалось 621 192 іноземних студентів, а надходження від міжнародної освіти до австралійської економіки у склали майже 31 млрд доларів [8; с. 1].

Амбітний план розвитку міжнародної освіти до 2025 р. дозволить Австралії значно розширити свою освітню мережу по всьому світу. Стратегія складається з трьох ключових аспектів: зміцнення основ (в тому числі якості сервісу і освіти для студентів), започаткування нових партнерських відносин (як всередині країни, так і за її межами) і глобальної конкуренції. План також містить намір уряду Австралії посилено використовувати зарубіжних випускників австралійських вишів на ринку праці країни.

Згідно із статистичними даними Education at a Glance – авторитетного джерела інформації про стан освіти у всьому світі, дохід Австралії від експорту освіти у 2020 р. склав 12,5 млрд дол. США [10].

Розробка першої Австралійської національної стратегії міжнародної освіти на період до 2025 р. підкреслює важливість міжнародної освіти для Австралії.

У 2021 р. уряд Австралії оприлюднив Австралійську стратегію міжнародної освіти на 2021-2030 роки та оголосив про ключові ініціативи, що підтримують її реалізацію. Нова стратегія спрямована на більш стійке відновлення сектора та створення нових можливостей для його зростання, а також визначає шлях до сталого зростання міжнародної освіти Австралії з акцентом на диверсифікації, задоволенні національних потреб у навичках, студентах та глобальній конкурентоспроможності [11].

Нова національна стратегія в галузі міжнародної освіти передбачає 10-річний

план розвитку Австралії як світового лідера в галузі освіти, навчання та досліджень. Її цілі та дії були розроблені, з урахуванням трьох аспектів: переваги та можливості для студентів, Австралії та світу. Реалізація цієї стратегії дозволить австралійському міжнародному освітньому сектору бути більш адаптивним, інноваційним та глобальним.

Ця стратегія, разом із довгостроковою дорожньою картою розвитку австралійської міжнародної освіти до 2025 р., свідчить про прагнення сектору та уряду працювати разом для подальшого просування Австралії як провідного постачальника високоякісної міжнародної освіти.

Сьогодні австралійська міжнародна освіта є провідним світовим брендом та цінною складовою австралійської економіки. Згідно з рейтингом національних систем вищої освіти 2020 р. Австралія посідає друге місце за часткою іноземних студентів [12].

Широкий спектр численних урядових ініціатив, спрямованих на розвиток австралійської міжнародної освіти, передбачає діяльність спеціальних державних підрозділів, зокрема Австралійської торгівельної та інвестиційної комісії Austrade – урядового агентства Австралії з просування торгівлі, інвестиційного розвитку та освітніх послуг [13; с. 417].

Міжнародна освіта визнана одним із п'яти динамічно зростаючих секторів Австралії, що сприяє переходу країни від економіки, заснованої на ресурсах, до сучасної економіки знань та послуг, пропонує безпрецедентну можливість скористатися зростаючим глобальним попитом на освітні послуги.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Kováts G. “New” rankings on the scene: The U21 Ranking of National Higher Education Systems and U-Multirank. In: Curaj A., Matei L., Pricopie R., Salmi J., Scott P. (eds). The European Higher Education Area. Between critical reflections and future policies. 2015. Springer, Cham. P. 293-311.
2. Smith B. Australia expands New Colombo Plan. The PIE news. August 4, 2015. URL: <https://thepienews.com/news/australia-expands-new-colombo-plan/>
3. Мирончук О. А. План Коломбо як складова міжнародних наукових обмінів Австралії. Історія, культура, пам'ять у науковому вимірі: стан, перспективи: Матеріали II всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 21 травня 2021 р. К.: Арт Економі, 2021. С. 70-73.
4. Eley W. An analysis of Australia's First National Strategy for International Education. QS WOW News. April 4, 2018. URL: <https://qswownews.com/an-analysis-of-australias-first-nationalstrategy-for-international-education/>
5. New Colombo Plan. Australian Government. Financial plan. URL: <https://dfat.gov.au/people-to-people/new-colombo-plan/scholarship-program/Pages/scholarship-program-guidelines-2019.aspx>
6. Student numbers. Australian Government. Department of Education, Skills and Employment. URL: <https://internationaleducation.gov.au/research/datavisualisations/Pages/Student-number.aspx>
7. U-Cube. Australian Government. Department of Education and Training. URL: <http://highereducationstatistics.education.gov.au>
8. National Strategy for International Education 2025. Canberra: Australian Government, 2016. 32 p.
9. Deloitte Access Economics. Growth and opportunity in Australia international education. 2015. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/au/Documents/Economics/deloitte-au-economics-growth-opportunity-australian-international-education-011215.pdf>
10. Education at a Glance 2020: OECD Indicators. OECD. URL: <https://doi.org/10.1787/69096873-en>
11. Australian Strategy for International Education 2021-2030. Australian Government. Department of Education. URL: <https://www.education.gov.au/australian-strategy-international-education-2021-2030>
12. U21 Ranking of National Higher Education Systems 2020. URL: <https://universitas21.com/what-we-do/u21-rankings/u21-ranking-national-higher-education-systems-2020>
13. Mascitelli B., Chung M. Survival at the intersection of Government and Business: the unique case

Олійник Олег,

*к.е.н., старший науковий співробітник
ДУ «Інституту всесвітньої історії НАН України»*

ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КИТАЄМ В УМОВАХ АКТИВІЗАЦІЇ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН

В умовах затяжної війни важливим фактором перемоги над ворогом є посилення дипломатичної складової боротьби проти супротивника. В цьому контексті надзвичайно відповідальним напрямком роботи дипломатичного корпусу України є зміцнення відносин із стратегічними партнерами. До цієї групи партнерів також належить і КНР, з якою Україна також має відносини стратегічного партнерства. Китай є одним з найбільших торговельних партнерів України. За даними за 2021 р. Китай посідав перше місце серед зовнішніх торговельних партнерів України. Обсяг двосторонньої торгівлі між країнами за відповідний період становив 18,9 млрд дол. США, при цьому 36,7 % припадало на продукцію залізорудної промисловості, а 31,9 % на сільськогосподарську продукцію. Впродовж років Китай був найбільшим покупцем української кукурудзи, пшениці та сонячної олії. Однак через російську війну проти України обсяг двосторонньої торгівлі між країнами значно скоротився. За 8 місяців 2022 р. обсяг українського експорту до Піднебесної скоротився на 71 % з 5,7 млрд дол. США до 1,7 млрд дол. США. Через блокаду російськими ввф українських портів експорт зернових до КНР майже повністю припинився. Відповідно ділові відносини між країнами фактично були заморожені [1].

Однак Китай не залишився байдужим до подій в Україні. Ще на початку військової агресії рф проти України в 2014 р. пекінське керівництво запропонувало своє бачення щодо врегулювання військового конфлікту між росією та Україною, а також заявило готовність виступити посередником у його врегулюванні. Тоді бачення Пекіну виглядало таким чином: негайне припинення військових дій, вирішення спірних питань шляхом переговорів з врахуванням позицій сторін на основі статуту ООН та міжнародного права. Ця пропозиція не набула розвитку і військові дії на лінії розмежування тривали до 24 лютого 2022 р. коли росія розпочала широкомасштабну військову агресію проти України.

Варто зазначити, що позиція Китаю щодо війни росії проти України не змінилася, більше того Пекін більш чітко окреслив базові зовнішньополітичні концепти щодо цієї війни. Керівництво Піднебесної заявило, що воно виступає за дотримання принципів мирного співіснування без виключення для будь-якої сторони, основоположними серед яких є – повага до територіальної цілісності та державного суверенітету, не втручання у внутрішні справи іншої сторони та не застосування сили у вирішенні спірних питань. Хоча китайське керівництво відкрито не засудило агресію рф проти України, проте своїми наступними діями воно довело, що воно прислуховується до позиції ООН та міжнародного співтовариства щодо засудження агресії росії. Так китайські банки відмовилися здійснювати операції з російськими банками, щодо яких було запроваджені санкції про заборону співпраці. Китай, що є

надзвичайно важливим для України, відмовився надавати широкомасштабну технічну та військову допомогу рф. Росії було відмовлено в ремонті військової техніки та постачанні продукції подвійного призначення.

Важливу роль у формуванні позиції Пекіна щодо війни в Україні також відіграють західні партнери України, це зокрема – США та ЄС. Західні союзники здійснюють постійний моніторинг поведінки китайського керівництва і наполегливо попереджають про задіяння негайних трагічних для Китаю заходів у випадку надання будь-якої військової допомоги росії. На цьому фоні відносини між Китаєм та США переросли у відкрите протистояння між сторонами, тоді як ЄС та Китай намагаються віднайти формулу взаємодії та збереження відносин.

З метою продемонструвати відповідальну позицію Пекіна щодо врегулювання військового протистояння між Москвою та Києвом зовнішньополітичне відомство КНР оприлюднило ініціативу Сі Цзіньпіна з 12 пунктів щодо врегулювання російсько-українського конфлікту. Вже в першому пункті ініціативи повідомляється, що загальновизнане міжнародне право, включаючи цілі та принципи Статуту Організації Об'єднаних Націй, має суворо дотримуватися. Далі в документі зазначається, що необхідно ефективно підтримувати суверенітет, незалежність і територіальну цілісність усіх країн. Усі країни, великі чи малі, сильні чи слабкі, багаті чи бідні, є рівноправними членами міжнародного співтовариства. Усі сторони повинні спільно підтримувати основні норми, що регулюють міжнародні відносини, і захищати міжнародну чесність і справедливість. Автори документу також підкреслюють, що слід заохочувати рівне та однакове застосування міжнародного права, а подвійні стандарти слід відкидати [2].

Після оприлюднення ініціативи китайський лідер відвідав рф з метою отримання підтримки з боку злочинного очільника кремля, однак його очікування не виправдалися. Російський президент не поспішив підтримати свого візаві, повідомивши, що запропонований документ можна буде використати в майбутньому. Сі Цзіньпін повернувся до Пекіну дещо дезорієнтованим і відклав свій дзвінок президенту України Володимирі Зеленському до кращих часів [3].

В цьому контексті важливими видався візит президентів Франції Еммануеля Макрона та Єврокомісії Урсули фон дер Ляен до Пекіну у квітні 2023 р. Європейські лідери прибули до Китаю з метою наочного переконання в позиції невтручання Пекіна в російсько-українську війну та ненадання рф будь-якої матеріальної та військової допомоги з боку Китаю. Лідери ЄС офіційно попередили Сі Цзіньпіна, що у випадку надання Китаєм широкомасштабної військової допомоги росії, Китай очікують тяжкі часи. З свого боку голова КНР запевнив європейських гостей в відданості принципам верховенства міжнародного права та дотримання положень статуту ООН. Він ще раз оголосив позицію Китаю щодо російсько-української, яка полягає в тому, що Китай поважає суверенітет, незалежність і територіальну цілісність усіх країн, включаючи Україну, а воюючі сторони повинні припинити військові дії та розпочати перемовини задля врегулювання конфлікту. З свого боку європейські гості пообіцяли Пекіну посилювати економічну співпрацю [4]. Вже під час візиту Франція та Китай підписали рамкову угоду з запуску другої лінії кінцевої збірки літаків Airbus на суму 30 млрд дол. США. Своєю чергою Урсула фон дер Ляен пообіцяла Сі Цзіньпіну сприяти в ратифікації Всебічної інвестиційної угоди між ЄС та Китаєм [5].

Світова спільнота позитивно оцінила результати візиту європейських лідерів до

Пекіну. Зокрема світові засоби масової інформації повідомили, що участь Китаю у регулюванні військового протистояння між рф та Україною, закладає надію щодо повернення Україні окупованих земель та встановлення на її території довгоочікуваного миру.

Окрилений успіхом від перемовин з європейськими партнерами китайський керманіч не примусив себе довго очікувати і невдовзі китайська сторона повідомила про бажання лідера КНР провести телефонну розмову з президентом України Володимиром Зеленським. Годинна телефонна розмова між лідерами двох країн відбулася 26 квітня. Президент України оцінив переговори як «тривалі та змістовні». Він також подякував китайському партнеру за гуманітарну допомогу, яку надає Китай. Під час розмови Сі Цзіньпін підтвердив готовність Китаю виступити посередником у врегулюванні російсько-українського конфлікту, сприяти припиненню військових дій та початку переговорів з реалізації плану щодо встановлення миру в Україні [6]. Він також повідомив, що готовий направити спеціального представника з євразійських питань до України з метою початку запропонованої ініціативи. У якості кандидатури на посаду спецпредставника було запропоновано Лі Хуї. Відомо, що Лі Хуї є кадровим дипломатом і впродовж 10 років працював послом КНР в рф [7].

На думку міністра закордонних справ Китаю Цін Гана телефонна розмова між лідерами України та Китаю, є важливим кроком, з боку Китаю задля просування політичного врегулювання кризи в Україні [8].

Директор Інституту досліджень Росії, Східної Європи та Центральної Азії Академії суспільних наук Китаю Сунь Чжуанчжі, висловив застереження, що існує безпосередня небезпека та ризики того, що криза стане постійною та довгостроковою проблемою, а її побічні ефекти накопичуватимуться та загострюватимуться. На думку наукового співробітника Інституту міжнародних досліджень Су Сяохуей, телефонна розмова президента Сі Цзіньпіна допоможе більшій кількості країн, особливо європейських, краще зрозуміти наміри Пекіна та те, яку роль відіграє Китай [9].

Речник Білого дому з питань національної безпеки Джон Кірбі під час бесіди з журналістам позитивно оцінив результати телефонної розмови Сі Цзіньпіна з Зеленським. Ві також зауважив, що «мир не буде стійким або надійним, якщо українці та президент Зеленський особисто не будуть приймати участь у його встановленні та підтримувати цей процес».

Жозеп Боррель, верховний представник Європейського Союзу із закордонних справ і політики безпеки, заявив журналістам під час його перебування в столиці Колумбії Боготі, що «дуже важливо, щоб Китай вів переговори з Україною». Він також нагадав, що «ми всі хочемо миру».

Оцінюючи результати телефонної розмови лідерів України та Китаю, а також реакцію світової спільноти, можна зробити висновок, що ця розмова відкриває нову сторінку у відносинах між Китаєм та Україною, а також створює можливості для припинення російсько-української війни та відновлення територіальної цілісності України. Враховуючи зобов'язання голови КНР, які він фактично підтвердив під час візиту європейських лідерів до Пекіну, а також вплив Китаю на рф, Україна може розраховувати на конструктивний внесок китайських партнерів у справу перемоги над москвою. В цьому контексті важливим є рішення президента України про призначення послом України до КНР Павла Рябікіна [10].

Розмова президентів України та Китаю, призначення спеціального представника

Китаю в Україні, а також призначення нового посла України в Китаї є проявом бажання керівництва двох країн активізувати двосторонні відносини і вийти на новий рівень співробітництва. Історія відносин між двома країнами свідчить про успішний досвід співпраці між Києвом та Пекіном, а сторони мають значний потенціал співпраці в різних сферах.

Той факт, що Китай має серйозні наміри допомогти Україні наблизити мир підтвердився позицією Китаю під час прийняття 1 травня резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Про співпрацю між ООН і Радою Європи». Делегація Китаю в ООН уперше проголосувала за резолюцію Генасамблеї, у якій росію називають агресором у війні проти України. Раніше в таких ситуаціях КНР утримувалася або висловлювалася «проти» [11].

Враховуючи, що Україна та Китай вже мають низку укладених перспективних угод, які були підписані раніше, що дозволяє вже розпочати співпрацю зокрема у сфері сільськогосподарства, енергетики, житлового будівництва, промислової кооперації, науці та інших. Особливої уваги в сьогоденних умовах заслуговує співпраця з відновлення постачання Україною зернових в Китай. Традиційно Китай був найбільшим споживачем української кукурудзи, а також імпортував значні обсяги пшениці, ячменю та сонячної олії. В ситуації, що склалась навколо українських портів в наслідок їх блокади російськими військово-морськими силами, Пекін може сприяти розблокуванню портів і відновити постачання українських зернових до Китаю. Відновлення постачання українських зернових до Піднебесної може стати гарним початком активізації двосторонніх відносин та проявом доброї волі з боку китайської сторони щодо врегулюванні української кризи (саме так китайська сторона визначає російсько-українську війну).

Для виведення відносин на більш продуктивний рівень перспективними також виглядають такі напрямки співпраці:

- на регулярній основі (принаймні раз на рік) проводити засідання Комісії зі співробітництва між Урядом України та КНР. Під час проведення засідань потрібно провести аналіз стану торгово-економічного співробітництва, оцінити стан співпраці сторін в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях», виявити слабкі місця у відносинах сторін та вживати ефективні заходи щодо їх виправлення, а також визначати перспективні напрями співробітництва та спільні проекти;

- опрацювати пропозиції щодо активного залучення китайської сторони до післявоєнного відновлення України та ролі нашої держави у поглибленні масштабного економічного співробітництва у форматі Китай – Європа;

- активізувати інформаційну співпрацю між Україною та Китаєм задля забезпечення громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій публічно оголошеною інформацією про зовнішньополітичну діяльність обох країн, про події та явища в обох країнах, а також у цілеспрямованому поширенні за межами країн державними органами й об'єднаннями громадян, засобами масової інформації та громадянами всебічної інформації про Україну та Китай;

- разом з китайською стороною розробити та прийняти спільну декларацію України і Китайської Народної Республіки про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства в нових історичних умовах з урахуванням глобальних змін у світі, а також ситуації в Україні та Китаї.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу. *Держстат*. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
2. China's Position on the Political Settlement of the Ukraine Crisis. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. URL: https://www.fmprc.gov.cn/eng/wjb_663304/
3. Amy Hawkins. Xi's trip to Moscow didn't impress the west – but his most important audience is at home. *The Guardian*. March 23, 2023. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/23/xi-jinping-trip-moscow-didnt-impress-west-but-his-most-important-audience-is-at-home-china>
4. Macron and von der Leyen in China: A difficult but useful dialogue. *Le Monde*. April 8, 2023. URL: https://www.lemonde.fr/en/opinion/article/2023/04/08/macron-and-von-der-leyen-in-china-a-difficult-but-useful-dialogue_6022150_23.html
5. President Xi Jinping Holds China-France-EU Trilateral Meeting with French President Emmanuel Macron and European Commission President Ursula von der Leyen. URL: https://www.mfa.gov.cn/eng/zxxx_662805/202304/t20230406_11055498.html
6. Українська формула миру і не тільки. Зеленський розкрив нові подробиці розмови із Сі Цзіньпіном. *New Voice*. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/peregovori-zelenskogo-ta-si-prezident-ukrajini-rozpoviv-novi-detali-novini-ukrajini-50320974.html>
7. Xi: Special envoy will visit Ukraine. *China Daily*. April 27, 2023. URL: <https://www.chinadaily.com.cn/a/202304/27/WS644984cba310b6054facffa6.html>
8. China's Xi speaks with Zelensky for first time since Russia's invasion of Ukraine. *CNN*. April 26, 2023. URL: <https://edition.cnn.com/2023/04/26/europe/xi-jinping-zelensky-phone-call-intl/index.html>
9. Zhang Yunbi. Beijing's role as peacemaker gains stature. *China Daily*. April 28, 2023. URL: <https://www.chinadailyhk.com/article/328178#Beijing's-role-as-peacemaker-gains-stature>
10. Nishant Dahiya, Emily Feng, John Ruwitch, Joanna Kakissis. China's Xi calls Ukraine's Zelensky, after weeks of intensifying pressure to do so. *NPR*. April 26, 2023. URL: <https://www.npr.org/2023/04/26/1164668179/xi-putin-summit-zelensky-china-russia-ukraine>
11. Китай вперше підтримав резолюцію ООН, в якій Росію названо агресором. УНІАН. URL: <https://1news.com.ua/svit/vijna-v-ukrajini-chy-pochuly-v-kr-argumenty-yes-proty-rosiyi.html>

Оліцький Вячеслав

кандидат історичних наук,

в.о. завідувача кафедри історії України

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

МІСЦЕ ТА РОЛЬ РПЦ В ПРОПАГУВАННІ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРІ

Росія широко використовує усі наявні ресурси як для ведення війни проти України, так і для її пропагування в середині держави та на міжнародній арені. Одним із засобів пропагування виступає Руська православна церква, яка тісно співпрацює в даному напрямку з державою, а її предстоятель – Патріарх Кирило (Гундяєв) став одним із натхненників та ідеологів російсько-української війни. РПЦ використовується для пропагування війни, її обґрунтування та виправдання на міжнародній арені як у політичних колах так і в релігійних.

Біля витоків доктрини «русского міра» на початку 1990-х рр. стояв тодішній голова Відділу зовнішніх церковних зв'язків Московської патріархії митрополит Смоленський Кирило (Гундяєв), а однією із платформ її пропагування був «Всесвітній російський народний собор» (ВРНС), який діяв під егідою РПЦ. Головою ВРНС, відповідно до статуту був Патріарх РПЦ, а його заступником митрополит Кирило (Гундяєв), який із 2009 р. є предстоятелем РПЦ, а відповідно – головою ВРНС.

Саме під егідою даної організації та особисто Патріарха Кирила відбувалося удосконалення доктрини «русского міра», її пропагування, у тому числі у вищих політичних колах росії та перетворення на експансіоністську ідею. Зокрема, проголошення необхідним окупації частини України. З часом, дана ідеологія у середовищі РПЦ перетворилася фактично на релігійну доктрину не лише особисто предстоятеля Московської патріархії але й РПЦ в цілому, замінивши євангельські істини в її середовищі та утвердившись як одна із сучасних ересей в православ'ї¹.

Із початком російської військової агресії проти України у 2014 р. та повномасштабного вторгнення 2022 р. Патріарх Кирило в повній мірі та беззастережно підтримав дії вищого російського політичного та військового керівництва. Особливо це проявилось з кінця лютого 2022 р. Події російсько-української війни співпали із активними спробами зберегти домінуючі позиції РПЦ в Україні, протистоянні її з ПЦУ та світовим православ'ям і намаганням посісти першість у світовому православ'ї. Не виключено, що крім політичних завдань реалізації неоімперських планів, вище керівництво РПЦ розглядає російсько-українську війну як один із способів утримати свої позиції у православному світі, а можливо і реалізувати давні задуми про переміщення центру світового православ'я до Москви.

Подібні плани пов'язані не лише із необхідністю підтримки війни у середині росії, але й пропагуванні та виправданні російської військової агресії проти України на міжнародній арені, зокрема на європейському просторі. Саме в Європі РПЦ має давні зв'язки та впливи у частині Помісних православних церков, сформованих ще за радянських часів. Із початком російсько-української війни ці впливи активно використовуються, у тому числі з метою невизнання цими церквами ПЦУ задля збереження власної присутності в Україні.

Напередодні повномасштабного вторгнення в Україну, 23 лютого 2022 р., Патріарх РПЦ у привітаннях з нагоди святкування Дня захисника вітчизни в РФ благословив російські війська на початок воєнних дій, відзначивши співпрацю Церкви та держави з метою реалізації заходів направлених на збереження національної історичної пам'яті і утвердження традиційної моралі в житті сучасного суспільства. Подібні заклики за наступні півтора роки війни в Україні з його уст лунали регулярно. Крім того, особисто першоієрарх РПЦ та інші клірики приймають активну участь у пропагуванні російської військової агресії проти України в європейському середовищі. Лише за перші два місяці повномасштабного вторгнення російських військ в Україну очільник РПЦ мав ряд зустрічей в онлайн форматі із представниками християнських релігійних організацій, зокрема – Папою Римським Франциском, архієпископом Кентерберійським Джастіном Уелбі, Патріархом Сербським Порфирієм, надсилав послання до виконуючого обов'язки генерального секретаря Всесвітньої ради церков тощо². Усі подібні контакти були покликані донести до європейської спільноти позицію російської влади та переконати у її правоті. Крім того, важливим меседжем РПЦ на європейському просторі є відстоювання інтересів УПЦ МП в Україні,

¹ Шумило С. Як Московський патріархат став провідником фундаменталістської ідеології «русского міра»? *ПЕРЕЛОМ: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками* / відп. ред. В. Смолій. Кн. 3. К.: НАН України, 2023. С. 535–542.

² Оліцький В.О. «Неможна тримати чашу і пастирський жезл руками, на яких – кров»: реакція Руської православної церкви на військову агресію 2022 р. Росії проти України. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. 1421 с. С. 623–624, 628.

висвітлення сфальсифікованої інформації про релігійне життя та державно-церковні відносини в Україні, ніби то переслідування кліру та віруючих УПЦ МП. Захист прав віруючих даної Церкви було проголошено президентом РФ однією із причин початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну.

Можна стверджувати, що провідна роль в пропагуванні російської військової агресії проти України на європейському просторі належить у першу чергу Патріарху РПЦ Кирилу та митрополиту Іларіону (Алфееву), який у 2009–2022 рр. очолював Відділ зовнішніх церковних зв'язків РПЦ, а пізніше – очільника Будапештсько-Угорської кафедри. Предстоятель РПЦ зважаючи на санкції обмежений у можливості особисто відвідувати європейські держави, тому використовує для своєї діяльності засоби дистанційного зв'язку. На відміну від нього, митрополит Іларіон має можливість особисто проводити зустрічі та здійснювати візити. Крім того, в даній діяльності активну участь приймає нинішній голова Відділу зовнішніх церковних зв'язків Московського патріархату митрополит Волоколамський Антоній (Севрюк).

16 березня 2022 р. відбулася одна з перших міжцерковних зустрічей після повномасштабного вторгнення росії в Україну за участі Патріарха Кирила та митрополита Іларіона з Папою Римським Франциском та архієпископом Кентерберійським Джастіном Уелбі³. Протягом 2022 р. очільник РПЦ через засоби дистанційного зв'язку мав спілкування із Патріархом Сербським Порфирієм, кліриками Румунської православної церкви, очільником Всесвітньої ради церков Іваном Саукою⁴. Подібні зустрічі відбувалися і в 2023 р. Цьогоріч, серед іншого, робилися активні спроби донести позицію росії та РПЦ до міжнародних організацій, зокрема – ООН, ОБСЄ тощо⁵. В січні 2023 р. митрополит Антоній відвідав Ватикан, та Охридську архієпископію⁶. Під час цих та подібних зустрічей, у зверненнях та листах до міжнародних організацій РПЦ в особі предстоятеля чи інших ієрархів постійно акцентувала питання на Україні. Дані акценти робилися з метою виправдання російської військової агресії, зменшення підтримки України європейськими союзниками, дискредитації ПЦУ, української влади тощо. Крім того, завдяки подібній присутності у міжнародних контактах, РПЦ намагалася компенсувати відсутність росії на міжнародних майданчиках, доносячи її позицію.

Однією із провідних тем, які порушувала РПЦ крім війни в Україні було ніби то переслідування УПЦ МП та її прихильників. Яскравим прикладом таких дій виступає ініційоване 17 січня 2023 р. росією засідання Ради Безпеки ООН, присвячене подіям релігійного життя в Україні⁷. На цьому засіданні від РПЦ брав участь митрополит Антоній, який у своїй доповіді намагався переконати міжнародну спільноту, у тому числі європейську, в порушенні прав людини в Україні, дискримінації за релігійними ознаками, переслідування УПЦ МП. Проте, члени Ради Безпеки ООН не підтримали його позиції, наголосивши на військовій агресії росії та її відповідальності.

³ Журнали Священного Синода от 24 марта 2022 г. Журнал № 13. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/6010341.html> (дата звернення 25.03.2022 р.).

⁴ Доклад Святейшего Патриарха Кирилла на Епархиальном собрании г. Москвы (22 декабря 2022 г.). URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/5985883.html> (дата звернення 07.04.2023 р.).

⁵ Доклад Святейшего Патриарха Кирилла на Архиерейском Совещании 19 июля 2023 г. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/6043547.html> (дата звернення 20.07.2023 р.).

⁶ Журнали Священного Синода от 16 марта 2023 г. Журнал № 15. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/6010341.html> (дата звернення 07.04.2023 р.).

⁷ Журнали Священного Синода от 16 марта 2023 г. Журнал № 13. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/6010341.html> (дата звернення 07.04.2023 р.).

Таким чином, РПЦ виступає одним із інструментів виправдання російської військової агресії проти України на європейському просторі. Завдяки активній позиції, яку займає дана релігійна спільнота, діям та висловам її очільника та інших ієрархів, вона розділяє відповідальність за війну проти України.

Пістракевич Олена,
*кандидат наук з державного управління, доцент
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ІНСТРУМЕНТИ ЗАХИСТУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Вторгнення Росії в Україну повернуло питання безпеки та оборони на центральне місце у сучасній європейській політиці. Одним з важливих вимірів безпеки стало питання захисту інформаційного простору, який розглядається в ЄС як одна з важливих основ соціально-економічного, політичного та культурного розвитку. В умовах російсько-української війни європейський інформаційний простір опинився перед новими викликами та загрозами, які вимагають негайного вирішення. Однією з ключових загроз безпеці європейського інформаційного простору стало маніпулювання інформацією та дезінформація, що є зловживанням основними свободами (такими як свобода вираження поглядів та інформації, як викладено в статті 11 Хартії основних прав Європейського Союзу), та підривають демократичні процеси в ЄС та державах-членах [3].

Російська Федерація є ініціатором систематичної міжнародної кампанії дезінформації, інформаційних маніпуляцій та спотворення фактів з метою посилення своєї стратегії по дестабілізації сусідніх країн, ЄС та його держав-членів. Зокрема, дезінформація та інформаційні маніпуляції неодноразово та послідовно були спрямовані проти європейських політичних партій, особливо під час виборів, громадянського суспільства та гендерних та етнічних меншин, шукачів притулку та функціонування демократичних інститутів у ЄС та його державах-членах [4].

З метою протидії цій системній міжнародній кампанії з дезінформації та маніпулювання інформацією, що реалізується російською державою з метою дестабілізації, ЄС, його держав-членів та сусідніх країн ЄС запровадив низку заходів.

Так, першим кроком стало призупинення діяльності і ліцензій на мовлення підтримуваних Кремлем наступних засобів масової інформації: «Sputnik» і його дочірніх компаній із «Sputnik Arabic» включно; «Russia Today» та її дочірніх компаній, «Росія РТР»/«РТР Планета», «Росія 24», «Росія 1», «ТВЦ» («Міжнародний телецентр» (TV Centre International)), «НТВ»/ «НТВ Мир», «РЕН ТВ», «Перший канал», «New Eastern Outlook», «Oriental Review» Східний огляд, «Царьград ТВ», «Катехон». В рамках цієї заборони зупинені усі відповідні ліцензії, дозволи та домовленості щодо розповсюдження (через кабельні, супутникові або цифрові мережі, через платформи, вебсайти і мобільні додатки). Це також стосується трансляції у країни, що не входять до ЄС. Окрім того, заборонена реклама продукції або послуг у ЗМІ, що підпадають під санкції.

Іншим кроком стали санкції, які Європейський Союз наклав на 1473 фізичні особи і 207 компаній і організацій. Це стосується російського керівництва, високопоставлених посадовців, військовослужбовців, командирів групи «Вагнер», чільних бізнесменів і олігархів, прокремлівських і антиукраїнських пропагандистів [1].

Третім кроком можна назвати низку заборон ЄС російському уряду та російським особам, запроваджених подібно до обмежень США, пов'язаних із прямим чи опосередкованим наданням послуг з бухгалтерського обліку, аудиту, обов'язкового аудиту, ведення бухгалтерського обліку та податкового консультування, консультування з питань бізнесу та управління, а також послуг зі зв'язків з громадськістю.

Ще однією групою заходів в контексті боротьби із загрозами в сфері інформаційної безпеки стало створення платформ, хабів, проектів для кращого прогнозування та реагування на поточні кампанії дезінформації Російської Федерації, які впливають на Європейський Союз, його держав-членів та країни спільного сусідства. В якості такого проекту можна назвати діяльність робочої групи East StratCom Європейської служби зовнішніх дій (EEAS) в рамках *EUvsDisinfo*, що існує з 2015 р. Основна мета *EUvsDisinfo* полягає в тому, щоб підвищити обізнаність і розуміння громадськістю операцій Кремля з дезінформації, а також допомогти громадянам у Європі та за її межами виробити опір цифровій інформації та маніпуляціям ЗМІ. Використовуючи служби аналізу даних і медіамоніторингу 15 мовами, *EUvsDisinfo* виявляє, компілює та викриває випадки дезінформації, що походять від прокремлівських ЗМІ, які поширюються в ЄС і країнах Східного партнерства. Ці випадки (та їх спростування) зібрані в базі даних *EUvsDisinfo* – єдиному сховищі такого типу з відкритим вихідним кодом, яке наразі містить понад 15 000 зразків прокремлівської дезінформації. База даних оновлюється щотижня разом із коротким підсумком актуальних тенденцій [2].

Пріоритетним питанням у протистоянні загрозам на нинішньому порядку денному в ЄС є пошук дієвих інструментів задля захисту європейського інформаційного простору. У першому звіті підрозділу з дезінформації StratCom зазначено, що більшість іноземних інформаційних маніпуляцій у 2022 р. були зосереджені на нарративах, які підтримували російське вторгнення в Україну. Особливо були задіяні дипломатичні канали Росії та Китаю. Зараз триває робота на створення нової платформи для протидії кампаніям дезінформації з боку Росії та Китаю. Це буде децентралізована платформа для обміну інформацією в режимі реального часу з неурядовими організаціями, країнами та агентствами з кібербезпеки, що дозволить краще зрозуміти нові загрози дезінформації та нарративи, та швидше вживати заходів для вирішення таких проблем. Нова платформа спрямована на відстежування маніпуляцій інформацією з боку іноземних акторів і координуватиме роботу з 27 країнами ЄС і ширшою спільнотою неурядових організацій.

Щоб протистояти загрозі дезінформації та дезінформації та у відповідь на «План дій щодо європейської демократії» Європейської Комісії, був підписаний *Кодекс практики щодо дезінформації* – це перший у своєму роді інструмент, за допомогою якого відповідні гравці галузі вперше в 2018 році погодили стандарти саморегулювання для боротьби з дезінформацією. Його процес перегляду було розпочато в червні 2021 р. та завершилося його підписанням і презентацією 16 червня 2022 р. 34 підписантами. Він відповідає цілям Керівництва Комісії, представленого в

травні 2021 р.

Сторони, які підписали *Кодекс практики щодо дезінформації 2022 р.*, включно з усіма основними онлайн-платформами (Google, Meta, Microsoft, TikTok, Twitter), запустили новий *Центр прозорості* та вперше опублікували базові звіти про те, як вони втілюють зобов'язання з *Кодексу* на практиці. Новий *Центр прозорості* має забезпечити видимість і підзвітність зусиль підписантів щодо боротьби з дезінформацією та виконання зобов'язань, узятих згідно з Кодексом, маючи єдине сховище, де громадяни ЄС, дослідники та неурядові організації можуть отримати доступ до онлайн-інформації та завантажити її.

Вперше за допомогою цих базових звітів платформи надають розуміння та розширені вихідні дані, такі як: скільки доходів від реклами було попереджено надходженням до суб'єктів дезінформації; кількість або вартість політичних оголошень, прийнятих і позначених або відхилених; виявлені випадки маніпулятивної поведінки (тобто створення та використання підроблених облікових записів); та інформація про вплив перевірки фактів [5].

Пріоритети європейської спільноти в інформаційному просторі активно диктуються сучасною геополітичною ситуацією. Війна в Україні безумовно внесла корективи у питання захисту та розвитку європейського інформаційного простору. Основними кроками в умовах російсько-української війни стало запровадження обмежувальних заходів (санкції; призупинення ліцензій на мовлення російських ЗМІ; заборони на надання послуг з обліку та аудиту); а також створення платформ, хабів, проектів для кращого прогнозування та реагування на поточні кампанії дезінформації. Розробка, впровадження та аналіз ефективності інструментів для захисту інформаційного простору із залученням всіх суб'єктів є основним питанням в сфері забезпечення безпеки стабільного існування та розвитку сучасної Європи і всього світу.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. EU sanctions against Russia following the invasion of Ukraine/ European Commission URL: https://commission.europa.eu/index_en (дата звернення: 15.06.2023)
2. EUvsDisinfo URL: <https://euvsdisinfo.eu/> (дата звернення: 15.06.2023)
3. REPORT on foreign interference in all democratic processes in the European Union, including disinformation/ European Parliament URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0022_EN.html (дата звернення: 13.06.2023)
4. Russia's war on Ukraine/ European Council URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/> (дата звернення: 13.06.2023)
5. 2022 Strengthened Code of Practice on Disinformation/ European Commission URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2022-strengthened-code-practice-disinformation> (дата звернення: 15.06.2023)

Потехін Олександр,

д.і.н., доцент

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ЯДЕРНЕ СТРИМУВАННЯ ТА ЯДЕРНИЙ ШАНТАЖ

Питання про можливе застосування Москвою ядерної зброї – тактичної або стратегічної – постало з початком повномасштабної агресії РФ проти України і не

зникає з пов'язаного з нею дискурсу, час від часу загострюючись. На 16-му місяці вторгнення війни можна виділити декілька моментів активізації ядерного шантажу з боку Кремля: 1) безпосередньо після повномасштабної навали РФ на Україну 24 лютого 2022 року, коли Москва загрозувала ядерною помстою будь-якій державі, яка вступить у війну на боці Києва; 2) у вересні 2022 року, коли у відповідь на невдачі ЗС РФ, зокрема, багаторічний директор Московського центру Фонду Карнегі за міжнародний мир Дмитрій Тренін рекомендував нанести стратегічний ядерний удар по США; 3) у червні 2023 року Сергій Караганов запропонував застосувати ядерну зброю проти однієї з європейських країн НАТО, наприклад, Польщі. За його словами, «застосування ядерної зброї Росією може врятувати людство від загальної катастрофи»; 4) водночас підготовка росіянами ядерної катастрофи на ЗАЕС, гостроту якій надав підриг греблі Каховської ГЕС. Маніпулювання елементами ядерного шантажу складає повсякденний черговий елемент у лексиконі заступника секретаря Ради безпеки РФ Дмитрія Медведєва.

Різниця між політикою стримування агресії загрозою застосування ядерної зброї у відповідь та ядерним шантажем, який передбачає загрозу першими її використати під час так званої «спіралі ескалації» конфлікту, далеко не завжди є очевидною. Це виникає через деяку спорідненість цих двох політик, чією метою є «генерування жаху» в противника, та зміна його поведінки. Але відмінність шантажу полягає в тому, що він позбавлений суттєвих рис, необхідних для ефективного стримування.

Сенс стримування – вплинути на вибір другої сторони, тобто переконати її серйозно сприймати свої наміри діяти визначеним чином, й не мати помилкових очікувань стосовно вашої поведінки. Необхідним елементом стримування є надання противнику переконливих аргументів, що примусять його повірити: ваша поведінка визначатиметься його діями. Шантажисту, навпаки, треба довести власне «божевілля», повну відсутність будь-якої логіки, ігнорування справжнього значення дій опонентів, через що від нього «треба чекати чого завгодно».

Аксіомою стримування є продукування дозованих (співрозмірних) загроз. Не можна значно завищувати масштаби гіпотетичного покарання, оскільки це породжує сумніви, що сторона, яка загрожує, дійсно збирається вдатися до нього. «...Щоб бути ефективною, загроза має бути правдоподібною, а її правдоподібність може залежати від пов'язаних з її здійсненням витрат і ризиків для сторони, що загрожує», – писав нобелівський лауреат Томас Шеллінг.

Протилежним чином відбувається ядерний шантаж: жодним чином не піклуючись про співрозмірність покарання, шантажист намагається надати йому абсолютного апокаліптичного характеру, діючи так, боцім у нього є якісь міфічні гарантії власної недоторканості.

Стимування полягає у переконанні іншої сторони у тому, що саме її конкретні дії призведуть до реакції у відповідь – за такої обставини вона зазнає неприйнятних для себе втрат, які набагато перевищать отримані (заплановані) вигоди. Ядерний шантаж цілком відкидає розрахунки співвідношення втрати/вигоди.

Ядерний шантаж включає створення загрози підригу АЕС - об'єктів «мирного атому». Така загроза актом міжнародного тероризму відсутня серед засобів ядерного стримування.

Успішне стримування є продуктом чіткої неамбівалентної зовнішньої політики, твердих заяв про наміри, від яких не можна відмовлятися на догоду кон'юнктурним

міркуванням. Якщо ваші дії є неочікуваними для опонента або союзника – вважайте, що стримування провалилося. Створюючи загрозу, треба бути впевненим самому та переконати противника, що покарання за агресію буде невідворотним та рішучим. Тобто стримування вимагає належної комунікації та однозначності у формулюванні загрози. Технологія шантажу передбачає зовсім інші засоби: жодної однозначності, «залякувати має саме неоднозначність за максимальної рішучості завдати необмеженої шкоди за порушення власноруч обраних «червоних ліній».

Стимування вимагає адекватного розуміння логіки супротивної сторони – того, яким чином сприймає опонент заходи і засоби стримування. Кремль систематично й послідовно у своїй фальсифікації причин та перебігу російсько-української війни доводить, що для ядерного шантажу це абсолютно зайве.

Як зазначає Ендрю Лонг, «зменшуючи вигоду або збільшуючи ціну (або те й інше водночас), ви можете переконати противника утриматися від конкретних дій». Стимування набагато виходить за рамки простих розрахунків втрат чи надбань: є динамічним процесом, в якому мають братися до уваги не тільки безпосередні, але й віддалені наслідки удару з боку сторони, яка загрожує вдатися до нього. Ядерний шантаж за своєю сутністю вимагає повного ігнорування будь-яких наслідків власних дій.

Спусковим гачком нападу Росії на Грузію 2008 року, а згодом – Україну 2014 року, була відмова НАТО стримувати Росію від агресії, яка вочевидь проявилася у ненаданні двом країнам на саміті Альянсу в Бухаресті 2008 року Плану щодо членства (ПДЧ). Брюссель не виявив волі підтримувати європейську стабільність та непрямим чином погодився на порушення силою кордонів в Європі. Напередодні повномасштабного вторгнення Росії в Україну, у 2021- 2022 роках, коли західні розвідки стверджували про невідворотність агресії, лідери НАТО вперто повторювали, що забезпечать оборону по периметру країн-членів, відмовляючись від стримування Москви. Слабкість Заходу у стримуванні агресії Російської Федерації виявилася у тому, що загроза покарання «пекельними санкціями» за повномасштабне вторгнення до України, не була артикульована до зими 2021/2022 року. Але й згодом позиція полягала у тому, що НАТО за жодних обставин прямо не втручатиметься у російсько-українську війну, поклавши на себе виключно завдання оборони по периметру країн-членів Альянсу. Стабілізувати у такий спосіб Європу неможливо.

Оцінюючи ефективність ядерного шантажу Росією країн-членів коаліції Рамштайн, які різною мірою допомагають Україні у війні, маємо зазначити, що він частково вдався, оскільки, з мотивів «уникнути ескалації конфлікту», гальмує надання військової допомоги у масштабах, формах та строки, які б дозволили нанести рішучу поразку російським окупаційним військам. Досить довге існування формулювання «ми не можемо допустити поразки України» підтверджує цей факт, адже не йшлося про перемогу Києва у справедливій неспровокованій нами війні. Не менш шкідливим є формулювання про невизначеність сенсу такої перемоги, адже Київ однозначно неодноразово відкрито оголосив, що має розцінюватися як мета війни. Позиція Заходу щодо ядерного шантажу має такі основні риси: по-перше, обмін ударами стратегічних ядерних сил, скоріш за все, не відбудеться, РФ не зацікавлена у війні з НАТО. Зі свого боку, США/НАТО уникатимуть зіткнення з РФ, прямої участі збройних сил країн-членів НАТО у російсько-українській війні; по-друге, зберігається ймовірність застосування Росією тактичної ядерної зброї, насамперед в Україні. На початку осені

2022 року Вашингтон конфіденційно попередив Москву про рішучу відповідь на такі дії - конвенційними засобами, тобто пряме воєнне втручання. Зміст цієї відповіді залишається таємницею, відставний генерал Бен Ходжес вважав, що йдеться про знищення Чорноморського флоту та, можливо, удар по російським окупаційним військам в Україні. У червні 2023 р. президент Дж.Байден заявив про ймовірність застосування РФ тактичної ЯЗ, але жодної інформації про реакцію у відповідь США не надав. Нового імпульсу шантаж набуває з розміщенням російської ЯЗ в Білорусі, хоча воно не надає Москві якихось переваг; по-третє, створена підривом росіянами греблі Каховської ГЕС катастрофа з новою силою поставило питання про тероризм РФ на об'єктах «мирного атому», зокрема окупованій ЗАЕС. Досить кволу реакцію країн-партнерів України, МЕГАТЕ, ООН на цей акт міжнародного тероризму теж можна вважати результатом прагнення «не допустити зайвої ескалації конфлікту».

Результатом ядерного шантажу слід визнати позицію США, Німеччини, Франції та групи держав «старої» Європи з питання прийому України до НАТО.

Нарешті, слід зазначити, що наріжною засадою ядерного стримування є теза, що ядерну війну треба попередити. Тому воно категорично суперечить знаменитій аксіомі Карла Клаузевіца про те, що «війна є ні чим іншим ніж продовженням державної політики іншими засобами».

Поспелов Андрій,

к.і.н., доцент

Одеського міжнародного медичного університету

«КОНФЛІКТИ НОВОГО ТИПУ» В ПОСТРАДЯНСЬКІЙ АЗІЇ: ТРИ ТЕНДЕНЦІЇ В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Говорячи про міждержавні воєнні конфлікти на Азійському просторі в контексті міжнародних відносин першого етапу розвитку постбіполярного світу (1992-2003 рр.), необхідно звернути увагу і на конфлікти, що нами названі «конфлікти нового типу». Їх сутність полягає в тому, що виникають вони як внутрішньодержавні, але згодом перетворюються на міждержавні по результатах розпаду єдиної федеративної держави. Причому подібна еволюція являє собою єдиний процес.

Втім їх класифікація в значній ступені має умовний характер. Перш за все тому, що найбільша їх кількість пройшла на теренах Закавказзя. З географічної точки зору, саме три колишні радянські республіки даного регіону – Азербайджан, Вірменія та Грузія, відносяться до теренів Азії, оскільки саме по Великому Кавказькому хребтові, згідно міркувань радянських географів проходить кордон між Азією та Європою [3, с. 15]. Між тим, згідно Британської енциклопедії (електронної версії енциклопедії Британіка), яка в значній ступені представляє погляди вчених англо-саксонського світу, Великий Кавказький хребет є умовним кордоном між Азією та Європою лише по одній схемі розділення цих континентів. Втім вона (ця схема), на погляд західних фахівців не є єдиною чи остаточною: «Вододіл Великого Кавказу, основа системи, традиційно був частиною лінії, що розділяла Європу та Азію, але східний кордон Європи був предметом численних суперечок. Одна широко прийнята схема проводить розділову лінію вздовж гребеня хребта Великого Кавказу, поміщаючи частину регіону північ від лінії у Європі частину на південь від неї Азії. Згідно з іншим варіантом

західна частина Кавказького регіону відноситься до Європи, а східна частина (велика частина Азербайджану та невеликі ділянки Вірменії, Грузії та узбережжя Каспійського моря Росії) – до Азії. Ще одна схема ідентифікує річку Аракс. і турецький кордон як лінія континентальної демаркації, тим самим розташовуючи Вірменію, Азербайджан та Грузію в Європі» [11]. «Сухопутний кордон між Азією та Європою - це історична та культурна споруда, яка визначається по-різному; лише за домовленістю він прив'язаний до певного кордону. Найбільш зручний географічний кордон - той, який був прийнятий більшістю географів - це лінія, що йде на південь від Північного Льодовитого океану вздовж Уральських гір, а потім повертає на південний захід вздовж річки Емба до північного берега Каспійського моря; на захід від Каспію кордон проходить Кумо-Маничською западиною до Азовського моря і Керченської протоки Чорного моря. Таким чином, перешийок між Чорним і Каспійським морями, що досягає найвищої точки в Кавказькому хребті на півдні, є частиною Азії» [10].

Таким чином, три колишні радянські закавказькі республіки то відносяться до теренів Азії, то не відносяться, згідно різних концепцій межування сухопутного кордону цього континенту з Європою. Між тим, з політичної точки зору, щонайменше Європейський Союз, вважає обидві три колишні країни належними до Європейського континенту [14], а от керівництво США (згідно всесвітнього довідника ЦРУ) – до Азії [8, 9, 12]. Проте в Організації Об'єднаних Націй, згідно матеріалів своєї структури - Організації ООН по промислового розвитку, включає Грузію у склад Європи (разом з Кіпром), а от Вірменію та Азербайджан у склад західної Азії [13]. І це при тому, що в промислового відношенні, увесь час свого незалежного (тобто з 1992 р.) розвитку, всі три колишні радянські республіки були приблизно рівноцінними.

Взявши за основу останню концепцію, ми цілком можемо класифікувати вірмено-азербайджанський конфлікт за Нагірний Карабах, в його першій стадії 1988-1994 рр. як конфлікт нового типу, що відбувався на Азійському континенті (тоді як грузино-абхазький 1990-1993 рр. та грузино-південно-осетинський 1990-1992 рр., ми сміливо можемо віднести до конфліктів на європейських теренах пострадянського простору). Не вдаючись у подробиці причин виникнення цього конфлікту і особливо його воєнної стадії (1991-1994 рр.), й частково порівнявши його з іншим пострадянським воєнним конфліктом – інтернаціональною стадією громадянської війни в Таджикистані 1992-1993 рр., ми зможемо чітко помітити три оригінальні тенденції в системі розвитку регіональних міжнародних відносин.

По-перше, в обох цих конфліктах ми бачимо своєрідну зовнішньополітичну лінію Російської Федерації на часткове фізичне зазначення меж поширення своїх геополітичних інтересів. Це вкрай чітко проявлялося в самоорганізації і діях російських прикордонних військ, які на Північному Кавказі повністю закрили державний кордон між Туреччиною та Вірменією, дозволивши останній зосередити усі свої військово-політичні ресурси на воєнному конфлікті з Азербайджаном [5]. Аналогічні дії російських прикордонників в Таджикистані, які суттєво були підсилені бойовими підрозділами вже російської 201-ї мотострілецької дивізії, дозволили в значній ступені зберегти стабільність державного кордону новоствореної держави з Афганістаном, де в свою чергу відбувалася нова стадія тривалого з 1979 р. воєнного конфлікту. Забігаючи уперед, констатуємо, що така позиція Російської Федерації, яка до того ж була в серпні 1992 р. підкріплена політичним врегулюванням за участю Москви молдово-придністровського конфлікту, в тому числі шляхом введення свого

миротворчого контингенту, прямо свідчила про фіксацією урядом нової Росії своїх геополітичних інтересів на пострадянському просторі [7, с. 238]. А саме це різко контрастувало з фактичним усуненням Російської Федерації з зон геополітичного впливу Радянського Союзу в Азії та Африці, як в фактичному (ліквідація там своєї військової присутності) так, в подальшому і в економічному плані (скасування зовнішнього боргу колишнім партнерам СРСР).

По-друге, в новому локальному (Південний Кавказ та Центральна Азія) геополітичному просторі намагалися зіграти свою роль і абсолютно нові гравці. Так, Ісламська Республіка Іран шляхом організації співробітництва з тільки що створеним, як незалежна держава Азербайджаном, в тому числі і у військово-технічній сфері (у 1992 р. Тегеран продав Баку 8 винищувачів F-4E «Фантом II» [6, с. 38]), намагалася прорвати свою геополітичну ізоляцію. В свою чергу, Республіка Узбекистан, яка майже одночасно здобула свою незалежність, втім набагато швидше ніж сусідній Таджикистан інституалізувалася, намагалася шляхом дій спеціальних підрозділів власних збройних сил, які реально створювали на теренах Таджикистану суттєві і впливові політичні організації, спрямувати громадянську війну в цій країні по вигідному Ташкенту руслі. Одночасно, афганська ісламська опозиція, яка протягом 1992 р. здобула контроль над цілими підрозділами колишньої армії Демократичної Республіки Афганістан до дивізії включно, спробувала активізувати громадянську війну в Таджикистані по вигідному для себе сценарію, спираючись на таджикську ісламську опозицію [1, с. 173]. Інша річ, що ці дії в першу чергу натикалися на дислоковані в Таджикистані російські прикордонні та мотострілецькі війська, які ціною свого, без перебільшення героїчного супротиву дозволили офіційному Душамбе, в тому числі й за підтримці офіційного Ташкенту, зосередити всі свої наявні ресурси на здобуття військової і політичної перемоги у внутрішньодержавному конфлікті. Тобто інтернаціоналізація громадянської війни в Таджикистані була припинена на фактично початковій стадії. В подальшому, така позиція як Ташкента, так і Москви дозволила організуватися і вистояти у новій стадії війни в Афганістані силам Північного альянсу і не допустити наступ радикальної організації Талібан у 1996-1998 рр. на терени колишньої радянської Середньої Азії.

І нарешті по-третє. Динаміка розвитку конфліктів «нового типу», насамперед в їх радикальній військовій формі, робила саме міждержавне протистояння вкрай небезпечним для системи регіональної безпеки. Саме це заставило сусідні країни обирати сторону підтримки в них, не тільки в політичному (як це споглядалося на прикладах дій Росії, Узбекистану та ісламської опозиції Афганістану протягом 1992 - 1993 рр.), але і у військовому аспектові. І саме вірмено-азербайджанський конфлікт за Нагірний Карабах в своїй першій стадії – так звана Перша Карабахська війна, демонструє нам єдиний з моменту закінчення Другої світової війни випадок цього. Мова іде про інтернування на теренах ІРІ 5-го корпусу азербайджанської армії у 1993 р. Він перекидався з Нахічеванської автономної республіки через територію ІРІ на лінію протистояння з Вірменією і у самий важливий для військово-політичного керівництва Баку момент виявився політично ізольованим і розброєним, що в значній ступені дало військову перемогу над Азербайджаном саме вірменській стороні [4, с. 169].

Причини такого різкого повороту з боку офіційного Тегерану по відношенню до Азербайджану на сьогодні є предметом наукових суперечностей. Він відкривав вкрай

небезпечний прецедент, який через обмеженість і геополітичну новизну Першої карабаської війни мав лише локальні наслідки.

Втім, нажаль, саме ця подія опинилася абсолютно не проаналізованою істориками і міжнародниками. Інерція мислення наукової спільноти і розділення, особливо вченими колишнього СРСР та країн Заходу воєнних міждержавних конфліктів по територіальному і інституціональному типу (на пострадянському просторі конфлікти що в Придністров'ї, що в Карабаху, що в Таджикистані вивчали одні спеціалісти, а скажімо конфлікти за Кіпр чи в Південній Азії – інші) в подальшому зіграє злий жарт над аналітичною наукою – виявити початок і спрогнозувати результат вже Другої Карабахської війни 29 вересня – 10 листопада 2020 р. академічна наука жодним чином не змогла [2, с. 149].

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Арас Д. Четвёртая мировая война. Информационно-аналитический справочник по негосударственным военизированным структурам. – М., 2004. – 702 с.
2. Буря на Кавказе / под ред Р. Пухова. – М.: Центр анализа стратегий и технологий, 2021. – 128 с.
3. Географический энциклопедический словарь / под ред. А.Ф. Трешникова. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – 592 с.. – С. 15.
4. Жирохов М. Меч и огонь Карабаха. Хроника незначительной войны 1988-1994. - М.: Центрополиграф, 2012. – 285 с.
5. Минасян С.М. Военно-политическое сотрудничество России и Армении в контексте проблем региональной безопасности Южного Кавказа. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/human/2005/01/minasyan.pdf>
6. Морозов В. Легендарний Фантом // АвиО – Авиационное Обозрение. – 1994. - № 1. – С. 38.
7. Мяло К. Россия и последние войны XX века (1989-2000). К истории падения сверхдержавы. – М.: Вече, 2002. – 500 с.
8. Azerbaijan. Middle East. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/azerbaijan/>
9. Armenia. Middle East. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/armenia/>
10. Asia. Continent. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.britannica.com/place/Asia>
11. Caucasus. region and mountains, Eurasia. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.britannica.com/place/Caucasus>
12. Georgia. Middle East. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/georgia/>
13. International Yearbook of Industrial Statistics 2015. United Nations industrial development organization. Vienna, 2015. – P. 15.
14. Other European countries. [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en#other-european-countries

Розумюк Володимир,

к.п.н., старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Мудрієвська Ірина,

к.і.н., старший науковий співробітник

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

В сучасному політичному лексиконі термін «національний інтерес» є одним з найбільш уживаних та популярних. Разом із тим конкретний зміст цього поняття в інтерпретації різних авторів вирізняється надзвичайною туманністю і невизначеністю, що дозволяє відстоювати протилежні точки зору в ім'я того ж самого «національного інтересу». Подібна ситуація зумовила в межах теорії міжнародних відносин впродовж другої пол. ХХ ст. серйозну дискусію не лише з приводу правомірності застосування цього терміну в тій чи іншій ситуації, але й взагалі щодо можливості його наукового використання.

Сам термін «національний інтерес» вперше з'явився у ХVІІІ ст. в роботах французьких буржуазних публіцистів. Жорстко критикуючи внутрішню і зовнішню політику правлячої феодальної аристократії, ідеологи Просвітництва закидали абсолютним монархіям егоїзм та волюнтаризм, внаслідок чого міжнародна арена перетворюється на перманентний театр бойових дій в ході безкінечних династичних війн. Ідеям станового суспільства і божественної природи королівської влади представники «третього стану» протиставили ідеї нації та національного суверенітету, тож в зовнішньополітичному аспекті ця теоретична дискусія набула форми антагонізму між «династичними інтересами» аристократії та «національним інтересом» всього суспільства.

Концепція «національного інтересу» полягала у припущенні, що існує певне узагальнення інтересів і потреб усіх громадян національного суспільства, яке може бути реалізоване у відповідному зовнішньо- і внутрішньополітичному курсі. Конкретний політичний зміст цієї теоретичної доктрини полягав у протиставленні інтересів вузького кола дворянства інтересам верхівки буржуазії, яка в ході боротьби за політичну владу прирівняла й ототожнила свої потреби з інтересами усієї нації, намагаючись здобути якнайширшу підтримку в політичній боротьбі з абсолютизмом.

Протягом ХІХ-ХХ століть разом із поширенням ідей націоналізму термін «національний інтерес» став загальноживаним і постійно використовувався урядами різних країн в усьому світі для пояснення своїх дій на міжнародній арені. Як і будь-який привабливий штамп, концепт національного інтересу дуже швидко перетворився на стандартне виправдання агресивної та експансіоністської зовнішньої політики.

Починаючи з другої половини ХІХ ст. доктрина «національного інтересу» разом із концепцією нації потрапили під нищівну критику К. Маркса та його послідовників. Марксистичні стверджували, що кожна суспільна група має схильність тлумачити свої потреби як універсальні загальнонаціональні чи, навіть, загальнолюдські, тому не може бути ніякого загального «національного інтересу», а існують лише інтереси антагоністичних класів. Попри доволі скептичне ставлення до марксистського вчення на сучасному етапі розвитку політичної науки, ця критика і нині вважається політологами цілком обґрунтованою та справедливою. Оскільки кожна суспільна група має власні цілі, які часто суперечать інтересам інших, за межею досягнення мінімального рівня безпеки – забезпечення виживання та збереження ідентичності певної національної спільноти – дуже важко відшукати спільний «національний інтерес». Як був змушений визнати Б. Рассет: «Насправді у зовнішній політиці немає єдиного національного інтересу для усіх прошарків і елементів населення. Існують деякі інтереси – наприклад, звичайне виживання держави, які поділяються усіма, але

особливі цілі будуть займати різне місце у різних суспільних груп» [1, р.342].

В межах теорії міжнародних відносин провідне місце у розробці концепції «національного інтересу» належить школі «політичного реалізму». В своїх роботах провідні дослідники цього напрямку сформувавши класичне тлумачення терміну «національний інтерес», зазвичай ототожнювали його з інтересами держави та вживаючи ці поняття як синоніми. В інтерпретації «реалістів» діяльність держави на міжнародній арені постала послідовною і внутрішньо узгодженою лінією поведінки в різних географічних регіонах, на різних політичних рівнях і напрямках, в ході якої реалізуються національні інтереси. Під останніми вони мали на увазі усвідомлену правлячою елітою сукупність усіх потреб та інтересів країни, обумовлену конкретними історичними, політичними, економічними, геополітичними факторами та культурними традиціями, що становлять фундаментальні передумови її існування. Фактично в реалістському тлумаченні концепція «національного інтересу» виглядала значно ближчою до ідей *raison d'état* кардинала Ришельє, аніж початкового розуміння цього терміну публіцистами XVIII століття [2].

Постійна політична компрометація концепції «національного інтересу» сприяла поширенню доволі скептичного до неї ставлення. Деякі політологи почали уникати вживання цього вже усталеного терміну в своїх роботах, замінюючи його на «інтереси», «основні зовнішньополітичні завдання», «одвічні цілі» та інші синоніми. З 50-х років XX століття в теорії міжнародних відносин спостерігається тенденція поступової відмови від концепції «національного інтересу». З одного боку дослідники критикують її як надто широку, таку що відкриває простір для будь-яких тлумачень, а з іншого – закидають квазінаукову легітимацію суб'єктивних дій політиків, які часто переслідують цинічні і аморальні цілі.

Саме з морально-етичної точки зору розгортається критика реалістських теоретичних побудов «силової політики», в тому числі і такої їх складової як «національний інтерес», в межах ідеалістичного напрямку теорії міжнародних відносин. Наприклад, такий шанований представник цієї школи як Ф. Танненбаум називає цей термін «фразою, яка лише вводить в оману», докоряючи реалістам, що «доктрини „силової політики“, які проповідують такі красномовні вчені, як професор Г. Моргентгау... завжди вели до війни і часто – до національного самогубства» [3, р.47].

В межах модерністського напрямку реалістські концепції переважно критикувались за їх дескриптивний характер, відсутність термінологічної чіткості та методологічної послідовності. Так, професор політичних наук Вашингтонського університету Дж. Модельскі, намагаючись створити єдину систематизовану теорію зовнішньої політики, відкинув концепцію «національного інтересу» як «науково неспроможну». Розвиваючи свої доволі абстрактні теоретичні побудови він стверджував, що інтереси, які виражає політичний діяч – це інтереси не нації і навіть не держави, а певної «спільноти». Її межі водночас ширше і вужче державних кордонів, оскільки політик з одного боку захищає інтереси не всіх соціальних груп своєї країни, а з іншого – виражає інтереси інших дружніх йому держав, суспільних груп та індивідів. Узгоджуючи, координуючи і перетворюючи інтереси всіх членів «спільноти», політичний діяч формує загальний інтерес, який аж ніяк не являє собою звичайну суму всіх інтересів окремих членів «спільноти» [4].

Навіть серед «реалістів» критичні зауваження на адресу концепції «національного інтересу» стали доволі поширеним явищем. Наприклад, відомий французький

політолог Р. Арон глузуючи, «ніби достатньо до інтересу притулити прикметник національний, аби він став однозначним» [5, с.41], характеризував цей термін як надто розпливчатий, «такий, що не підлягає раціональному визначенню», внаслідок чого його неможливо застосувати в наукових цілях. Представники різних теоретичних напрямів вказували, що навіть якщо визнати існування об'єктивного «національного інтересу», внаслідок його суб'єктивного сприйняття він все одно означатиме різні речі для різних індивідуумів. Оскільки будь-які рішення після їх прийняття можна оголосити «раціональними», підшукавши необхідне обґрунтування, людський суб'єктивізм лише надаватиме привабливого вигляду помилковій політиці.

Доволі цікаве вирішення проблема «національного інтересу» дістала в межах вивчення процесу прийняття рішень (decision making theory). Представники цього напрямку критикували традиційне уявлення про зовнішню політику як результат свідомої і цілеспрямованої діяльності певного актору, який є внутрішньо єдиним, згуртованим і раціональним, доводячи ілюзорність заяв про надзвичайну продуманість зовнішньополітичної діяльності. В їх інтерпретації держава або її уряд поставали сукупністю великої кількості «гравців», які концентрують свою увагу не так на міжнародних питаннях, як на численних внутрішньополітичних проблемах. Виходячи з власного розуміння цих проблем і враховуючи свої інтереси, «гравці» шляхом конфліктів та співробітництва приймають рішення. Таким чином те, що зовні виглядає як політичний курс уряду, насправді являє собою стихійний результат боротьби і компромісу різних політичних сил.

Так, М. Хелперін не погоджувався ні з традиціоналістами, що розглядали зовнішню політику як раціональну реакцію на об'єктивну розстановку сил, ні з модерністами, які зводили її до розуміння відповідними політичними силами національних інтересів і цілей. Він розглядав зовнішню політику як «результат внутрішніх політичних процесів кожної держави... іншими словами, результат складних маневрів різних конфліктуючих угруповань всередині державного апарату». На його думку, такі ключові поняття як національна безпека або національний інтерес завжди витлумачувалися у залежності від конкретних цілей зацікавлених відомств, впливових груп і окремих лідерів, оскільки учасники процесу прийняття рішень завжди були схильні ототожнювати свої особисті інтереси з державними, розглядаючи усі проблеми з точки зору зміцнення впливу і добробуту тієї організації, до якої вони належать, а також сприяння власній політичній кар'єрі [6, р.312].

Своєрідним підсумком дискусії в західній політичній науці з приводу концепції «національного інтересу» стала робота американського політолога Дж. Розенау. Вказуючи на крайній суб'єктивізм і розпливчастість визначень конкретних національних інтересів, він з деяким жалем констатував, що ця концепція незважаючи на всі положення, які наводяться на її підтримку, так і не стала тим аналітичним інструментом, яким колись обіцяла бути. Перераховуючи причини її провалу він писав: «Одна з них – невизначена природа нації і проблема встановлення, чий інтерес вона представляє. Інша – невловимість критеріїв для встановлення існування інтересів і відслідковування їх присутності в самостійних проявах політики. Ускладнюючим фактором являється відсутність встановленої процедури для акумуляції інтересів, як тільки їх ідентифікують». На думку Дж. Розенау концепт «національного інтересу» лише здається корисним, створюючи ілюзію розуміння предмету дослідження, тож подальший розвиток теорії міжнародних відносин буде пов'язаний з відходом від

«грандіозних понять» – таких як національний характер, національний інтерес, націоналізм і т.д., переходом до чітко визначеної конкретизації термінів, категорій, концепцій [7, р.243-248].

Підбиваючи результати еволюції концепції «національного інтересу» можна відзначити, що як за своїм походженням, так і за своїм змістом вона належить, швидше, до світу політики, а не політичної науки. Тому хоча цей термін і досі широко використовується в політичній риторичі, як і раніше виступаючи в якості дороговказного маяку зовнішньої політики, сучасна теорія міжнародних відносин розглядає концепт «національного інтересу» швидше як блукаючі вогні.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Russett B. *Economic Theories of International Politics*, Boston: Markham Publishing Company, 1968. 542 p.
2. Morgenthau H.J. *Politics among nations. The struggle for power and peace*. New York: Alfred-A-Knopf, 1978. 612 p.
3. Tannenbaum F. *The American Tradition in Foreign Relations*, *Foreign Affairs*, Vol. 30, No. 1, October 1951, pp.31-50.
4. Modelsky G. *A Theory of Foreign Policy*. London: Princeton University, 1962. 152 p.
5. Арон Р. *Мир і війна між націями*. – К.: Юніверс, 2000. 688 с.
6. Halperin M. *Bureaucratic Politics and Foreign Policy*, Wash.: Brookings Institution Press, 1974. 400 p.
7. Rosenau J. *The Scientific Study of Foreign Policy*. N.Y.: Free Press 1971. 472 p.

Самофатов Михайло,

аспірант

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ПІВДНЯ ІТАЛІЇ: ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІД ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У 2 ПОЛ. ХХ СТ.

Проблема розвитку Півдня Італії постійно про себе нагадувала увесь час існування Італії як незалежної держави. Американський дослідник Нельсон Моє показав, що ще в листуванні Камілло Кавура можна побачити протиставлення Півночі та Півдня як власне Італії та Африки, як цивілізації проти варварів [7, р.512]. З часом настільки зверхнє ставлення до Півдня Італії зникло з публічної дискусії, однак проблема слабкої та архаїчної економіки Півдня так і не була вирішена до середини ХХ ст.

Після завершення Другої Світової війни італійський уряд зробив нову спробу вирішити економічні проблеми Півдня Італії. Існувало одразу декілька факторів, які зробили це питання невідкладним після завершення війни: по-перше, бойові дії переважно проходили саме на території Півдня; по-друге, економіка Півдня Італії особливо постраждав від інфляції через циркуляцію «американських лір», якими війська союзників розплачувались з місцевим населенням; по-третє, початок нової хвилі еміграції [1, р.344-346].

Про слабку розвиненість регіону свідчить той факт, що одним із перших заходів італійського уряду щодо півдня стала аграрна реформа 1950 р. «Аграрне питання» було вирішене тільки у середині ХХ ст. шляхом перерозподілу землі від великих землевласників до середніх і малих. Також було створено Асоціацію розвитку

промисловості Півдня (СВІМЕЦ) та «Касу Півдня» – спеціальний фонд для фінансування розбудови промисловості регіону [1, р.346-348; 4, р.7-19]. У великій мірі така політика намагалася повторити успіхи американських державних програм 30-х рр. за лекалами теорії економіста Джона Мейнарда Кейнса [2, р.89]. Статистичні дані [8], проте, свідчать, що ці реформи були нездатні змінити умови життя Півдня.

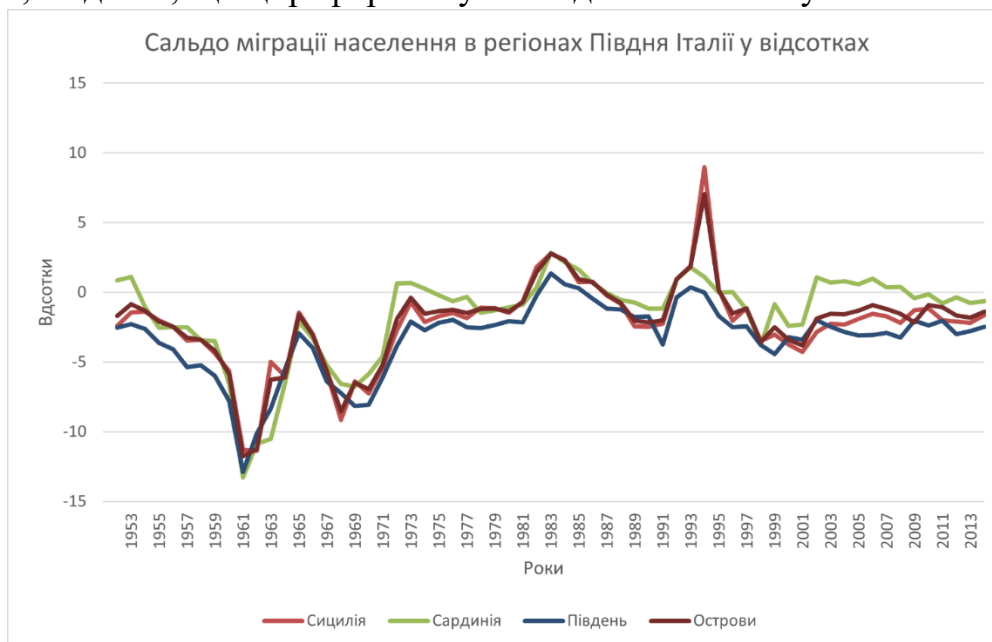

Рисунок 1

Графік (рис. 1) показує, що відтік населення Півдня після проведення вищезгаданих реформ не тільки не призупинився, а й навпаки, посилювався до максимальних значень у 2-й пол. XX ст. Проте, починаючи з 1961 р., крива графіку поступово йде вгору і показує, що відтік населення постійно зменшувався аж до початку 1980-х рр. Таким чином, статистичні дані демонструють певне підвищення рівня життя в регіоні на протязі двох десятиліть.

Саме в цей час Італія долучається до євроінтеграційних процесів. В 1957 р. у Римі був підписаний договір про утворення Європейської економічної спільноти (ЄЕК) між Італією, Францією, ФРН, Нідерландами, Бельгією та Люксембургом. З самого початку, ЄЕК поставило за мету досягнення «чотирьох свобод» для кожної з країн-учасниць [6, р.34]:

- вільне переміщення товарів;
- вільне переміщення послуг;
- вільне переміщення капіталу;
- вільне переміщення людей.

Кожного з цих пунктів Італії значною мірою бракувало в 50-х рр. XX ст. Поступове відкриття італійського ринку для інших ринків ЄЕС дозволило Італії здійснити «економічне диво» та значно підвищити рівень життя в країні в цілому, в тому числі і на Півдні. Принципи ЄЕС дозволили Італії не тільки інтегруватися до європейського ринку, але й значною мірою інтегрувати власний ринок – зокрема, з'явилася можливість створити бізнес в будь-якому регіоні або можливість вільно змінювати місце проживання, що до цього було проблематично [6, р.34].

Також ЄЕК звернула окрему увагу на розвиток слаборозвинених регіонів, до яких належав і Південь Італії. Багато років саме Італія була одним з основних отримувачів позик від Європейського Інвестиційного Банку [6, р.34]. За даними сайту Банку, з 1959

по 1992 рр. Італія отримала кредитування на суму, еквівалентну близько 43 з половиною мільярдів євро [3]. Значна частина цих коштів спрямовувалася саме на проекти, пов'язані з Півднем [3].

Втім, починаючи з 80-х рр., позитивна економічна динаміка на Півдні Італії змінюється на негативну, що відображається і в наведеній вище демографічній статистиці (рис.1). На це вплинуло декілька причин: стрімке зростання вартості енергоносіїв з 1973 р., початок загальної рецесії як світової, так і італійської економіки, а також процес поступової деіндустріалізації Півдня. Сьогодні можна констатувати, що економічні проблеми Півдня так і не були остаточно вирішені [5, р. 319-322]. Однак вдалий досвід відновлення та розвитку регіону за рахунок європейських інтеграційних структур та можливостей європейського ринку може бути використаний і іншими країнами, та Україною зокрема.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Barbagallo, F. Il Mezzogiorno e l'Italia (1861-2011). *Studi Storici* (2011). 52(2), 337–356. <http://www.jstor.org/stable/23078535>.
2. Fimmano F. Lo sviluppo del Mezzogiorno: dall'intervento straordinario alla strategia euromediterranea. *Corporate Governance and Research & Development Studies - Open Access*, (1). Pp.87-106. <https://journals.francoangeli.it/index.php/cgrds/article/view/8653/548>.
3. Financed Projects. *European Investment Bank*. URL: <https://www.eib.org/en/projects/loans/index.htm>.
4. Lepore, A. Italy and development policies from the golden age to the current crisis: the role of the “nuovo meridionalismo”. *Journal of Studies in Economics and Society, “Aleksander Moisiu” University, Durrës* (2012). URL: <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/36646/>
5. Giannola, A., Scalera, D. (1998). Mezzogiorno ed Unione Monetaria: il dualismo Nord-Sud e le prospettive dell'integrazione europea. *Rivista Internazionale Di Scienze Sociali* (1998), 106(2). Pp. 299–326. URL: <http://www.jstor.org/stable/41623984>
6. Padoa-Schioppa T. Italy and Europe: A Fruitful Interaction. *Daedalus*. Spring, 2001, Vol. 130, No. 2, Italy: Resilient and Vulnerable, Volume I: The European Challenge (Spring, 2001). Pp. 13-44. URL: <https://www.jstor.org/stable/20027695>.
7. Petraccone C. Nord e Sud: le due civiltà. *Studi Storici*. Anno 35, No. 2 (Apr. -Jun., 1994). Pp. 511-541. URL: <http://www.jstor.org/stable/20565624>.
8. Tasso migratorio interno per regione e ripartizione geografica – Anni 1952-2014. *Istituto nazionale di statistica (ISTAT)*. URL: https://seriestoriche.istat.it/fileadmin/documenti/Tavola_2.12.xls.

Сокирська Владилена,

д.і.н., професор

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (1991–2022): ВІД ГІБРИДНИХ ОПЕРАЦІЙ ДО ВІДКРИТОГО ВТОРГНЕННЯ

«Гібридні» або «безконтактні» війни мають давню історію і практично завжди супроводжували відносно мирні періоди існування людства. Вони характеризуються нетрадиційним типом воєнних дій, в основі яких лежать політичні, економічні, релігійні, культурні та інформаційні чинники. Людська цивілізація сьогодні опинилася перед загрозою гібридних війн, що спричиняє формування зовсім нового світопорядку та потребує адекватної реакції на ці виклики.

Сучасні дослідники визначають поняття «гібридна війна» як війна, основним

інструментом якої є створення державою-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які досягаються звичайною війною» [2, с. 312]. Під «гібридною війною» в НАТО розуміють тактику, яка складається з пропаганди, дезінформації, методів економічного тиску та шантажу, а також прихованого використання сил спеціального призначення [7, с. 29].

Метою нашої розвідки є намагання актуалізувати дослідження проблеми гібридної війни, яку використовувала Російська Федерація щодо України упродовж практично усіх років її незалежності та довести, що такий тип війн є підготовкою до відкритої військової агресії.

Тема російської гібридної війни в Україні на сучасному етапі набуває актуальності серед вітчизняних науковців, політологів та фахівців у галузі міжнародного права. Важливі та ґрунтовні публікації з цієї теми уже зроблені В. Горбуліним [7], Є. Магдою [5], В. Власюк і Я. Карман [3], М. Тараненко [8] та ін. У липні 2021 р. на базі Національної академії СБУ було створено комунікативний майданчик та проведено круглий стіл, учасники якого вчасно і досить конкретно зробили акценти на питанні сутності та змісту гібридної війни як елемента цивілізаційного протистояння Російської Федерації з демократичними суспільствами [4].

Останні три десятиліття один із фронтів цієї війни проходив в Україні, якого цивілізований демократичний світ намагався не помічати, щоб не «дратувати» Росію, залишаючи Україну один-на-один з агресором. За останні майже 370 років політика Московської держави, а потім і Російської Федерації щодо України, завжди носила агресивний характер і переходила з відкритих воєнних дій у їх гібридні форми. Практично всі інструменти гібридної війни: спроби закріплення свого впливу на українських теренах через підтримку лояльних українських політичних середовищ, внутрішньополітичний розкол українського суспільства засобами пропаганди, відкрите військове втручання, намагання представити агресію як внутрішній громадянський конфлікт російська влада випробовувала ще в XVII–XIX ст. Найбільш яскраво подібний сценарій застосували більшовики проти Української Народної Республіки під час Української революції 1917–1921 рр. [1, с. 366].

Після розпаду СРСР міжнародна спільнота вважала, що опинилася в якісно новій реальності завершення «холодної війни», формування багатопольсного світу, демократизації колись тоталітарних суб'єктів. Однак, імперські амбіції кремлівського істеблішменту останніх двадцять років руйнували встановлений після Другої світової війни світопорядок: розпалювали міжнаціональну та міжрелігійну ворожнечу, здійснювали анексії, застосовували економічний тиск, торгівельні війни та деструктивну пропаганду. Небажання політиків Заходу та міжнародних організацій бачити очевидного призвело до того, що сучасні міжнародні відносини зустрілися з новими викликами, які становлять загрозу не лише міжнародній безпеці, а й усьому світопорядку.

Здобуття Україною незалежності у 1991 р. у відносно мирний спосіб створило для українського суспільства та політичного істеблішменту ілюзію продовження «братніх відносин» між Російською Федерацією та Україною в нових геополітичних реаліях. Однак, таке самозаспокоєння для українців має трагічні наслідки. Усі три десятиліття своєї незалежності Україні доводилося боротися з розв'язаною Кремлем гібридною

війною, що мала перманентний характер. Ця війна була «гібридною» за формою та «асиметричною» за змістом. Сутність цієї війни полягала у нав'язуванні однією з суб'єктів колишніх СРСР – Російською Федерацією, свого політичного, економічного, культурного, навіть мовного та релігійного впливів. Не маючи нічого пред'явити власному народові, РФ вдавалася до різнопланової та довгострокової дестабілізації в Україні. При цьому агресор офіційно завжди заявляв про невтручання у справи незалежної України, спираючись у своїй політиці на чужій території на так звані проксі-сили – місцевих колаборантів та сепаратистів. Та вже з 2014 р. Російська Федерація перейшла до агресивних військових дій під прикриттям незаконних збройних формувань. Не маючи бажаного для себе успіху від такої повзучої агресії, 24 лютого 2022 р. путінська кліка розпочала повномасштабну війну проти незалежної України.

Вагомим інструментом гібридної війни Росії проти України упродовж усього цього періоду був економічний тиск (різноманітні торгівельні заборони, економічні санкції, припинення транзиту українських товарів російською територією, «газові», «сирні» та «шоколадні» війни тощо). Різке скорочення більше ніж утричі товарообігу між Україною та Росією стало однією з головних причин масштабної економічної кризи в Україні 2014–2015 рр. [4, с. 24].

У рамках гібридної агресії російські спецслужби на території України активно використовували пропагандистську та шпигунську діяльність, технології дискредитації українських державних структур, її політиків, підтримували популістські рухи, продукували антинаївські та антиамериканські настрої в суспільстві, використовували інструменти спецоперацій, формували проксі-сили, «захищали російськомовних» тощо. В інформаційному просторі системно і послідовно поширювалися історичні та політологічні міфи й вимоги, які були сформульовані на державному рівні в так званій доктрині «русского мира» Путіна [4, с. 6]. Пропагандистські операції Росії проти України в досліджуваній період характеризувалися дестабілізацією інформаційно-комунікаційного простору, застосуванням великої кількості джерел інформації з метою дискредитації та фейкового спростування правдивих повідомлень. Поширення і зміцнення позицій російської мови, «приватизація» історії, міфи про «руський Донбасс» – ось далеко не повний перелік складових кремлівської державної ідеології «добросусідства». За допомогою таких інформаційних диверсій російські агресори намагалися впливати на свідомість громадян, створити розуміння реальності та використовувати їх як безвольний ресурс гібридної війни [6, с. 20].

У країнах Європи в цей час Російська Федерація встигає сформувати мережі лояльних до себе політичних та громадських організацій, ЗМІ та навіть перетягнути на свій бік досить відомих і впливових політичних лідерів. Активно використовувалася і силова складова гібридного впливу – частими були випадки військових провокацій у повітряному та морському просторі Європи. Навіть у такий спосіб «гра на нервах» та «воєнне тестування» системи оборони країн НАТО з боку Російської Федерації не принесли країнам Заходу розуміння про витоки загрози всьому цивілізованому світу та вчасного пошуку адекватних і ефективних відповідей на них. Тому війна, яку РФ розв'язала у 2014 р. проти незалежної України, стала останнім, силовим компонентом гібридної війни – «гарячою» фазою кремлівського сценарію «керованого хаосу» [4, с. 4].

Таким чином, розгортання Російською Федерацією повномасштабної агресії проти України стало наслідком гібридної війни, як підготовчого етапу до здійснення такої агресії, що в різних формах здійснювалася Кремлем останніх тридцять років. Український політичний істеблішмент, що активно підігрував російській пропаганді, так і не зміг сформуванати потужної протидії доктрині «русского мира». Не зреагували вчасно на той факт, що основним викликом у так званій «безконтактній» війні стане саме економічна сфера. Економічні позиції України стали тими надзвичайно вразливими точками, по яких Російською Федерацією наносилися систематичні удари.

Західний же демократичний світ не зумів за цей час сформуванати адекватних і ефективних засобів та механізмів протистояння російській гібридній повзучій експансії в колишніх радянських республіках, які здобули незалежність після розпаду СРСР. Кремль постійно нарощував і вдосконалював тактику керованого хаосу, спрямованого проти міжнародного правопорядку загалом.

У сьогоднішніх реаліях Україна є форпостом Західної цивілізації. Тому, в умовах повномасштабної війни РФ проти України цивілізований світ не має часу на повільне прийняття рішень. Лише всеосяжна військова, економічна та політична підтримка України на міжнародній арені збережуть світ від повзучої російської агресії, хаосу, голоду та політичної нестабільності.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Барна О. С. Інформаційний простір України як чинник суспільної консолідації в умовах гібридної війни. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2019. Вип. 86. С. 365–376.
2. Війна «гібридна» // Політологічний енциклопедичний словник / Уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. / [За ред. М.П. Требіна]. Харків: Право, 2015. 816 с.
3. Власюк В.В., Карман Я.В. Деякі основні поняття «гібридна війна» в міжнародному праві. *Право і громадянське суспільство*. №2. 2015. URL : <http://lcslaw.knu.ua/index.php/item/207-deyakiosnovu-ponyattya-hibrydna-viyna-v-mizhnarodnomu-pravi-vlasiuk-v-v-karman-ya-v> (дата звернення: 05.06.2023).
4. «Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи [Електронний ресурс] / Укр. центр екон. і політ. дослідж. ім. Олександра Разумкова. Київ, 2016. 91 с.
5. Магда Є.В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків: Віват, 2015. 304 с.
6. Новакова О.В. Пропагандистські наративи як зброя Російської Федерації в гібридній війні проти України. *Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи* [Електронний ресурс] / Укр. центр екон. і політ. дослідж. ім. Олександра Разумкова. Київ, 2016. С. 20–24.
7. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
8. Тараненко М.М. Гібридна війна в Україні: історія та сучасність. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2016. Вип. 3–4 (31–32). С. 189–200.

Стрілець Василь,

д.і.н., професор

*Національного університету біоресурсів і
природокористування України*

НІМЕЦЬКИЙ ПОЛІТОЛОГ СТЕФАН МАЙСТЕР ПРО ЄВРОПЕЙСЬКУ ПОЛІТИКУ СУСІДСТВА В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

Німецький політолог доктор Стефан Майстер є керівником програми

«Міжнародний порядок та демократія» Німецького товариства зовнішньої політики (DGAP). З 2019 по 2021 рік працював директором Південнокавказького офісу Фонду імені Гайнріха Бьоля. Впродовж 2017-2019 рр. Майстер очолював Центр Центральної та Східної Європи, Росії та Центральної Азії імені Роберта Боша в DGAP. До цього він був старшим науковим співробітником з питань політики в Європейській раді з міжнародних відносин (ECFR). У 2015-2016 рр. Стефан Майстер був запрошеним науковим співробітником Трансатлантичної академії у Вашингтоні, де він писав про російську дезінформацію та пропаганду. Він кілька разів був спостерігачем від ОБСЄ на виборах в пострадянських країнах і працював над питаннями трансформації конфліктів та інституційного будівництва в пострадянських країнах.

На погляд Стефана Майстера агресивна війна Росії проти України не лише поклатала край існуючій системі колективної безпеки в Європі, що склалася після Холодної війни, але й створила нові реалії для Європейської політики сусідства (ЄПС) Європейського Союзу (ЄС) у Східній Європі, що передбачала створення та схід та південь від нових кордонів розширеного ЄС зону стабільності, миру та добробуту через налагодження дружніх відносин з сусідніми країнами.

Принаймні з моменту анексії Криму в 2014 р. та війни на Донбасі російське керівництво визначило ЄС як противника. Москва дала зрозуміти, що не погодиться на інтеграцію пострадянських держав до ЄС і НАТО і готова запобігти цьому військовими засобами. Війна проти України з лютого 2022 р. є спробою Росії використати військову силу для поділу Європи на сфери впливу та є частиною імперської політики. Скоріше за все, ця війна призведе до завершення російської гегемонії в регіоні та назавжди послабить глобальну роль Росії. Вирішальне значення має те, як ЄС адаптує свою політику сусідства та розширення до нової реальності, розглядаючи перспективу всього сусідства. Взаємодія між «Східним партнерством» (СП) в рамках ЄПС і політики розширення ЄС вимагає стратегічної переорієнтації та більшої уваги до інтегрованої безпеки в її різних вимірах, переконаний Стефан Майстер.

Як стверджує політолог, Росія стала найбільшою загрозою безпеці країн-членів ЄС та її східних сусідів. Попередня політика ЄС щодо поступових реформ і трансформації країн-східних сусідів ЄС без реалістичної перспективи приєднання поступилася місцем новій безпековій політиці, що включає військову та фінансову допомогу Україні. Попередня модель ЄПС без перспективи вступу нових країн в ЄС уже досягла своєї межі перед російським вторгненням в Україну та завдала значної шкоди довірі до ЄС. Майбутня ЄПС потребує структурних змін, щоб ЄС міг визначити курс на більшу безпеку, стійкість і демократичні зміни в східному сусідстві в середньостроковій і довгостроковій перспективі.

На погляд Стефана Майстера, ЄС, надавши статус країни-кандидата Україні та Молдові та потенційної країни-кандидата Грузії в 2022 р., визнає нові реалії у відносинах з Росією. Цим рішенням ЄС відмовляється від російської сфери впливу у спільному сусідстві та завершує політику компромісу з Москвою. Це змінює попереднє розмежування між політикою сусідства та розширення, а з огляду на війну в Україні прийняття нових членів для стабілізації Східної Європи несподівано видається не тільки можливим, але й необхідним з точки зору держав-членів ЄС. Стабілізація України як держави та суспільства, її перемога у війні проти Росії та інтеграція в ЄС стануть спільними зусиллями ЄС та його країн-членів. Відбудова України повинна

бути тісно пов'язана з її вступом до ЄС.

Чим слабшою буде Росія в економічному та військовому плані, тим меншою буде її здатність забезпечувати «авторитарну стабільність» у спільному сусідстві ЄС. Це також вплине на конфлікти в регіоні, які десятиліттями були заморожені, наприклад, навколо Придністров'я, Нагірного Карабаху, Абхазії та Південної Осетії, в яких Росія бере участь або як сторона конфлікту, або як учасник переговорів. Зміни в геополітичній політиці та політиці безпеки в пострадянських державах у результаті російської загарбницької війни означатимуть, що треті країни, такі як Туреччина, Китай та Іран, дедалі більше ставатимуть учасниками цього регіону за рахунок Москви та ЄС. Вони намагатимуться встановити власні норми та стандарти за допомогою своїх авторитарних моделей правління. Чи станеться це в умовах конкуренції з Москвою, чи на знак солідарності з нею, стане очевидним у різних контекстах. Тут можуть виникнути нові регіональні порядки з наслідками для самих держав, а також для ЄС. Навіть якщо США будуть більш активними в цьому регіоні за президента Байдена, Вашингтон більше не буде повною мірою задіяний у регіоні. Тому ЄС має додати компонент безпеки до своєї політики сусідства, у поєднанні з внутрішньою стійкістю, просуванням верховенства права та соціальних норм і стандартів. Це також стосується України, яка, незважаючи на війну, має прогресувати в реформах, щоб просунути в інтеграції з ЄС, переконаний Стефан Майстер.

ЄС має фінансові інструменти для підтримки реформ і перетворень у своїх східних і південних країнах-сусідах. Він продовжує залишатися привабливим завдяки внутрішньому ринку, верховенству права, високому рівню життя та свободі подорожей. Східне партнерство могло б відіграти важливу роль у наближенні країн, які зараз не прагнуть до членства в ЄС (Вірменія, Азербайджан), до норм і стандартів ЄС та протидії авторитарному правлінню, зокрема в Азербайджані та Білорусі.

Ідея Європейського політичного співтовариства, запропонована Францією, сформує рамки для розширеного сусідства, у якому буде посилено співпрацю з ЄС у певних сферах політики. Ця «кімната очікування вступу» була б новою інтерпретацією концепції «Ширшої Європи» під новою егідою та протистояла б попередній географічній диференціації. Водночас це створить відповідну структуру для країн, які не згодні з російською агресією, але не обов'язково хочуть стати частиною ЄС.

З прийняттям нових членів ЄС також має бути можливість виключення держав-членів, наприклад, якщо вони більше не дотримуються цінностей і принципів ЄС (наприклад, Угорщини). Внутрішню згуртованість ЄС, його здатність реформувати та діяти необхідно зміцнити, щоб стати відповідним геополітичним та нормативним актором у сусідстві. Це вимагає сильного лідерства та більшої відповідальності від держав-членів ЄС і, насамперед, від Німеччини як економічно найважливішого країни-члена, який зацікавлений у східному сусідстві. Відсутність у ЄС прагнення відновити політику сусідства та розширення призведе до того, що ЄС стане менш впливовим у цьому геополітичному середовищі, що швидко змінюється, підсумовує Стефан Майстер.

Татавський Ігор,

*аспірант Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

УКРАЇНОЮ ТА ТУРЕЧЧИНОЮ

Стаття присвячена аналізу міждержавних відносин України та Республіки Туреччина у сфері туризму. Історія українсько-турецьких міждержавних відносин є досить багатою на доленосні події.

Співпраця в сфері туризму допомогла Україні та Республіці Туреччина з новою силою поглибити добросусідські відносини, налагодити туристичний потік у дві сторони. Наші країни в процесі розвитку та закріплення нової віхи розбудови сфери послуг змогли наповнити бюджет валютою, привабити інвесторів, які вкладають кошти в туристичний бізнес, зберегти та розвинути курортну базу.

Серед чинників, які відіграють значну роль в колективній співпраці, є сфера туризму. В сучасному світі сфера обслуговування та туризму прийшла на зміну індустріальному суспільству. Не оминула ця віха в людській історії й Україну. Співпраця України й Туреччини у сфері туризму є хорошим індикатором як потрібно взаємодіяти для поглиблення обміну культурними та національними цінностями. Туреччина завжди проявляла бажання бути центром туризму в Чорноморському регіоні, адже вдале географічне розташування та середземноморський м'який клімат дозволяє притягувати велику кількість іноземних туристів, зокрема й з України.

З розпадом Радянського Союзу та здобуттям незалежності, Україна, як держава зі сприятливими природними та культурними багатствами, стала Меккою для туристів з Туреччини.

Метою дослідження передбачено аналіз функціонування сфери туризму в динаміці міждержавної співпраці України та Туреччини у період 1991–2021 рр.

Співпраця України та Туреччини розпочалась з договору про дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Туреччина, який був укладений 4 травня 1992 року. Ця угода між двома державами показала великі перспективи в спільному розвитку економіки. Завдяки цьому документу стартує кооперація в сфері туризму між Анкарою та Києвом. З відкриттям кордонів та налагодженням дружніх відносин розпочинається важлива віха в індустрії туризму. Туристи почали подорожувати по країнах і відкривати для себе мусульманську Туреччину та християнську Україну. Гості з іноземних країн пізнавали нові горизонти національного мистецтва та культури. При поверненні з мандрівки вони ділились позитивними враженнями про поїздку, що впливало на оптимістичну рекламу наших країн в сфері туризму [4].

Україна відкрита для міжнародного туристичного співробітництва, що є дзеркалом загальноєвропейської інтеграції, якої дотримується наша держава. Однією з таких демократичних держав, яка веде політику прозорості та легкості перетину кордону, як для своїх, так для іноземних громадян, є Республіка Туреччина. Пріоритетним напрямком у розвитку туристичного співробітництва є поглиблення взаємовідносин з Туреччиною по Чорному морю.

Основою для взаємодії між Україною та Республікою Туреччина у сфері туризму є угода між Урядом України та Урядом Турецької Республіки, яка була підписана 30 квітня 1994 року. В основу документа було закладено співпрацю в розвитку об'єктів відпочинку та вкладенню інвестицій в піднесення садиб зеленого туризму. Між сторонами постійно проводиться обмін інформацією та спеціалістами, які працюють у сфері обслуговування та туризму. Завдяки активній співпраці Анкари та Києва, де

Анкара ділилась досвідом в розбудові прибуткової галузі туризму та надання послуг, в перші роки незалежності Україна зробила великий успіх в розробці туристичних маршрутів для туристів з Туреччини. Проводиться участь у спільних тренінгах та навчаннях в організації готельно-ресторанного бізнесу й мобілізації турів та екскурсій по оздоровчо-культурних об'єктах [3, с. 72-73].

У вищезазначеному договорі передбачалось, що сторони домовились приділяти значну увагу покращенню співпраці у сфері туризму, розвивати туристичні об'єкти, розширити базу санаторно-курортних закладів, налагодити транспортне сполучення в країнах підписантах угоди між курортами та місцями паломництва, створити всі умови для комфортного перебування туристів. Також сторони повинні заохотити громадян, які займаються бізнесом в сфері туризму, розвивати свою справу за світовими нормами надання послуг. Для інтенсивного відвідування країн, сторони підписанти повинні налагодити систему стабільних туристичних турів, щоб притягнути масового туриста. Сторони повинні налаштувати систему інформування та реклами власних туристичних можливостей та курортних об'єктів, які можна відвідати під час мандрівки. Також має йти обмін досвідом організації та розвитку роботи рекреаційних, туристичних, культурних закладів. Кожні два роки українська та турецька сторони мусять проводити зустрічі та наради з приводу питань та проблем розвитку туристичної галузі.

В умовах перебудови туристичної галузі незалежної України основним фактором капіталонадходжень стає авіація. Щоб авіація була прибутковою та міжнародною, потрібно, в першу чергу, заключити договори про транспортні коридори для польотів.

7 лютого 1995 р. наша держава підписала Угоду між Урядом України та Урядом Республіки Туреччина щодо розмежування кордонів районів польотної інформації. В ноті Міністерства закордонних справ України йшлося про те, що Україна підтверджує лінію розмежування кордонів районів польотної інформації в міжнародному повітряному просторі над Чорним морем між двома країнами. Вона має пройти за домовленими географічними координатами: 42 43 пн. 36 30 сх. Також були внесені поправки до Європейських міжнародних авіаційних маршрутів, таких як Костанца–Трабзон–Ерзурун; Інгур–Стамбул; Одеса–Анкара. Наше міністерство планувало, що в разі прийнятності угоди для Уряду Республіки Туреччини, ця нота становитиме велику вагу між Урядами двох країн. Від Міністерства закордонних справ Республіки Туреччини надійшла відповідь для України, що наша сторона повністю згідна з вашою стороною та погоджує вказані маршрути кордонами авіаційних коридорів для авіасполучень.

Отже, дана угода допомогла здійснити та наростити частоту авіарейсів між Україною та Республікою Туреччина, що значною мірою підняло туристичну сферу [3].

Важливим питанням у зближенні та співпраці України та Туреччини в сфері туризму є кримсько-татарський фактор, який має великий вплив на розвиток та фінансування стратегічних галузей народного господарства зі сторони іноземних інвесторів. Оскільки Крим був частиною колишньої Османської імперії, то Туреччина має велику зацікавленість у його розвитку, зокрема, в сфері туризму.

Татари є в більшості мусульманами, так як і турки. Тому туристи, які є, як правило, мусульманами, потребують особливих умов для дотримання релігійних

традицій. Для мусульманських гостей та населення України турецькі інвестори створили в Криму чудові умови для перебування, лікування та відпочинку. Завдяки політиці відкритості до громадян різних віросповідань Україна до 2014 р. змогла привабити в Крим 0,5 мільйона туристів з Туреччини та інших країн Азії, які є мусульманами [5, с. 108-113].

З точки зору маркетингу, організований відпочинок та зелений туризм в Україні на початку ХХІ ст. є досить перспективним для закордонних інвесторів. Тобто, той, хто викупить та приватизує об'єкти оздоровлення громадян та модернізує їх до світового рівня, зможе отримувати великі прибутки в сфері туризму та готельно-ресторанного бізнесу. Таку нішу в туристичному бізнесі України спробували зайняти турецькі інвестори, які викупили та приватизували санаторії, курортні об'єкти та туристичні бази відпочинку. Зокрема, були виведені з фонду державного майна України та зроблені приватною власністю партнерів з Туреччини такі санаторії: санаторій «Орізонт» (Одеська обл., село Сергіївка), санаторій «Біла Акація» (Одеса), санаторій «Люсердорф» (Одеса), санаторій «Гілея» (Херсон), санаторій «Чайка» (Херсон), санаторій «Таврія» (Херсон), санаторій «Інгул» (Миколаїв), санаторій «Форос» (Крим), санаторій «Судак» (Крим). Турецькі інвестори вклали велику кількість коштів в реконструкцію, розвиток та розбудову туристичної галузі в Україні. В Криму, Одеській, Херсонській, Миколаївській та інших областях України почали розвиватись сфери послуг, спрямовані на туристів з Туреччини та Азії. З напливом іноземних туристів змінилась структура туристичного бізнесу та спеціалізація [1, с. 42].

Допомога та інвестиції з боку Туреччини до Криму надходила до 2014 року. З цього року Крим знаходиться в тимчасовій окупації, тому Республіка Туреччина наклала санкції на Російську Федерацію та окуповані нею території [6].

В Криму та півдні України за допомогою Туреччини та інших мусульманських країн зробили місця відпочинку для туристів з різних держав. За 30 років незалежності Україна оздоровила до 4 мільйонів турецьких громадян в санаторіях та туристичних об'єктах [6].

Отже, в сфері туризму Україна та Туреччина за роки тісної співпраці досягли вагомих результатів – було зроблено оновлення матеріально технічної туристичної бази, залучено велику кількість валюти від іноземних інвесторів, зроблено та оновлено діючі туристичні маршрути .

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Буднікевич І. М., Баранюк Д. С., Крупенна І. Л. Загрози та можливості розвитку туристичних дестинацій в сучасних умовах: маркетинговий аспект. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2020. Вип. 5. С. 42-48. URL://journals.khnu.km.ua/vestnik/?m=20210130
2. Буднікевич І. М. Муніципальний маркетинг: теорія, методологія, практика: монографія України - Чернівці. ун-т, 2012. 645 с. URL://www.academia.edu/36441395
3. Гошко А. Ю., Капаць К. М., Владимир О. М. Співробітництво в туристичній сфері: Україна-Туреччина: матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів. Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя 24 - 25 листопада 2021 року Тернопіль. С. 72-73. URL://tntu.edu.ua/?p=uk/news/4909
4. Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Турецькою Республікою. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_005#Text
5. Нетеса С. Кримсько-татарський фактор в контексті українсько-турецьких відносин.

Українсько-турецькі відносини: стан та перспективи розвитку. Матеріали міжнародної конференції. Одеса, 26 травня 2006. С. 108-113.

URL: library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/07861.pdf

6. Посольство України в Турецькій республіці. URL://turkey.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/567-turistichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-iturechchinoju

Тихоненко Ірина,

к.п.н., доцент

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

ДЕТЕРМІНАНТИ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З ПАКИСТАНОМ КРИЗЬ ПРИЗМУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення Росії на територію України у лютому 2022 р. певним чином активізувало українську дипломатію і безпосередньо вплинуло на двосторонній рівень контактів офіційного Києва з іншими державами. Винятком не став і регіон Південної Азії. Зокрема, варто охарактеризувати чинники, що детермінують динаміку українсько-пакистанського співробітництва, зважаючи на певні кроки до зближення між офіційним Києвом та Нью-Делі, реалізовані на початку 2023 р. у результаті візиту до Індії Першої заступниці міністра закордонних справ України – Еміне Джапарової. Адже, не можна не брати до уваги антагоністичну природу відносин між Пакистаном та Індією.

За роки незалежності, Україна розвиває відносини з Пакистаном на засадах дружби та співробітництва, проте, якщо порівнювати рівень їх активності з українсько-індійською взаємодією, то вони є дещо менш динамічними. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України у лютому 2022 р. продемонструвало дотримання як Пакистаном, так і Індією нейтральної позиції у форматі реакції світової спільноти на зазначену агресію. Мова йде про їх голосування у прийнятті відповідних Резолюції Генеральною Асамблеєю ООН, а саме, утримання при голосуванні. Така позиція офіційного Ісламабаду обґрунтовується питанням Кашміру у відносинах з Індією, яке є чинником конфліктогенності між двома державами. Відзначимо, що офіційний Київ дотримується позиції невтручання у справи Індії та Пакистану щодо Кашмірського питання та також тримає нейтралітет, не підтримуючи у цьому контексті жодну зі сторін.

Питання ефективності українсько-пакистанської взаємодії під час війни РФ проти нашої держави варто розглядати зважаючи на низку факторів та чинників.

По-перше, акцентуємо увагу на внутрішньополітичних змінах у Пакистані, які хоч і не безпосередньо, але у певній мірі відбулися і під впливом ситуації в Україні. Мова йде про зміну прем'єр-міністра. Адже, зближення колишнього прем'єр-міністра Пакистану Імрана Хана з Росією і візит до Москви незважаючи на початок повномасштабного вторгнення російських військ до України мало досить критичне сприйняття елітою Пакистану, а також США. На початку війни Імран Хан не критикував дії Москви, а також виступав за нейтральність позиції Пакистану у цьому питанні [1].

Влада у Пакистані має подвійне обличчя – хоч і легітимно обраним на виборах є прем'єр-міністр, але неабиякий вплив на прийняття важливих державних рішень має армійське керівництво. Саме позиція військових щодо війни в Україні відрізнялася від

позиції провладної цивільної верхівки. Тогочасний головнокомандувач збройних сил Пакистану генерал Камар Джвад Баджва розкритикував військовий напад Росії на Україну, закликавши до негайного припинення того, що він назвав «величезною трагедією», завданої меншій країні [6].

Офіційну позицію Пакистану щодо агресії Росії проти України було представлено і у заявах Надзвичайного і Повноваженого Посла Пакистану в Україні Ноеля Ізраеля Хохара, що Пакистан підтримує суверенітет та територіальну цілісність України [4].

По-друге, відносини між Пакистаном та Індією мають конфліктогенний, конкуруючий та антагоністичний характер зважаючи на питання Кашміру, ракетно-ядерну гонку озброєнь у Південній Азії. Двосторонні відносини України з Індією є більш активними та мають ґрунтовнішу нормативну базу, аніж з Пакистаном. За час російсько-української війни можна спостерігати кроки на зближення між Україною та Індією у дипломатичній сфері та політичному діалозі.

Хоча, у певному ракурсі використання Пакистаном механізмів щодо протидії Індії, можна помітити певну схожість у протидії Україна-Росія. Наприклад, заборона Пакистаном індійського телевізійного контенту (Україна заборонила після 2014 р. російський телевізійний контент), а також всеосяжну підтримку Пакистаном кашмірського народу (впровадження Дня солідарності з Кашміром), а Україна займає активну позицію підтримки кримсько-татарського народу [8, с. 595].

По-третє, тісне та взаємовигідне співробітництво між Пакистаном та Китаєм, відносини між державами визначені китайською стороною як «всепогодні» та «міцні як сталь». Адже, для Пакистану важливі китайські інвестиції у форматі ініціативи «Пояс і шлях», а для Китаю – це елемент «стримування» Індії та США у регіоні Південної Азії. Тому, позиція Пакистану щодо російсько-української війни не випадково певною мірою регламентована і співзвучна з позицією КНР.

По-четверте, окремі сфери – енергетичну та військово-оборонну – можна розглядати як елемент певного дистанціювання та відповідно зближення між Пакистаном та Україною. Мова йде про питання диверсифікації джерел енергопостачання та реалізація між Ісламабадом та Москвою відповідних угод щодо закупівлі російської нафти та розбудова нафтопроводу «Пакистанський потік». Зокрема, недотримання Пакистаном санкційного режиму щодо енергоресурсів з Росії (зазначимо, що Індія також його порушує). 11 червня 2023 р. Пакистан вперше отримав російську нафту за зниженими цінами [2].

У свою чергу, військово-промисловий сектор завжди посідав чільне місце в українсько-пакистанському двосторонньому співробітництві і виступає фактором зближення держав та обопільної зацікавленості одна в одній. Об'єктом співробітництва у військово-технічній сфері виступали замовлення щодо продажу пакистанській стороні танків, перспективи модернізації та спільного виробництва танку «Аль-Халід», низка проєктів технічного обслуговування. Незважаючи на нейтральність офіційного Ісламабаду щодо російсько-української війни, у засобах масової інформації з'явилася низка повідомлень щодо постачання Пакистаном 159 контейнерів артилерійських боєприпасів для ЗСУ [1]. Інформація публічно не підтвердилася відповідними офіційними відомствами обох держав. Низка індійських видань із посиленням на власні джерела, ще неодноразово повідомляла про можливі поставки озброєння для України, проте міністерство закордонних справ Пакистану

спростувало цю інформацію.

Незважаючи на певні деструктивні фактори, політичний та дипломатичний діалог між Україною та Пакистаном має динаміку. На рівні Президентів – у лютому 2023 р. відбулася телефонна розмова Володимира Зеленського з Президентом Пакистану Аріфом Алві у якій пакистанська сторона ще раз підтвердила повагу територіальної цілісності України та принципам Статуту ООН, а очільник України підтвердив стійкість України у підтримці продовольчої безпеки у світі [3].

Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба у лютому 2023 р. провів у рамках Мюнхенської конференції з безпеки зустріч з міністром закордонних справ Пакистану Білавалом Бхутто Зардарі під час якої українська сторона запросила Пакистан долучитися до втілення української Формули миру та співпраці в межах ООН [5]. У свою чергу, міністр закордонних справ Пакистану зазначив у Twitter, що у результаті зустрічі «було проведено поглиблений обмін думками з низки питань і вирішено і надалі посилювати двосторонню співпраці на благо своїх народів» [7]. Відзначимо, що наразі Пакистан не бере участь у «Кримській платформі» апелюючи до нейтральної позиції України щодо питання Кашміру.

Тобто, можна стверджувати, що українсько-пакистанське співробітництво детермінується низкою факторів як геополітичного спрямування, так і суто внутрішньополітичною ситуацією і окремими сферами. Незважаючи на нейтральну позицію Пакистану щодо російсько-української війни можна визначити прихильність Ісламабаду дотриманню принципу територіальної цілісності та наявний політико-дипломатичний діалог між державами, що безперечно є позитивним імпульсом до подальшого двостороннього співробітництва.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Ганоцький А. Ідеальний шторм для Пакистану: як країна переживає політичну й економічну кризи? // ADASTRA. 2023. May 1. URL: <https://adastra.org.ua/blog/idealnij-shtorm-dlya-pakistanu-yak-krayina-perezhyvaye-politichnu-j-ekonomichnu-krizi>
2. Ламбрехт Л. Росія вперше поставила нафту Пакистану // Deutsche Welle. 2023. 12 червня. URL: <https://www.dw.com/uk/rosia-vperse-postavila-naftu-pakistanu/a-65886899>
3. Зеленський обговорив із президентом Пакистану «зернову ініціативу» // Interfax-Україна. 2023. 22 лютого. URL: <https://interfax.com.ua/news/political/893147.html>
4. Amb Noel Israel Khokhar expresses support for Ukraine's sovereignty // The Pakistan Daily. 2022. February 22. URL: <https://thepakistandaily.com/tag/emine-dzheppar-noel-israel/>
5. Kuleba meets with his Pakistani counterpart, invites him to join Ukrainian Peace Formula implementation // Interfax-Ukraine. 2023. February 17. URL: <https://ru.interfax.com.ua/news/general/892129-amp.html>
6. Pakistan Army Chief Blasts Russia's Aggression Against Ukraine // Voice of America. 2022. April 2. URL: <https://www.voanews.com/a/pakistan-army-chief-blasts-russia-aggression-against-ukraine/6512372.html>
7. Pakistan emphasises early resolution of Russia-Ukraine conflict through diplomacy // The Express Tribune. 2023. February 18. URL: <https://tribune.com.pk/story/2401880/pakistan-emphasises-early-resolution-of-russia-ukraine-conflict-through-diplomacy>
8. Tykhonenko I., Trygub O., Bohdanova T., Shevchuk O. Ukraine's security and Pakistan's security: mechanisms to overcome threats // Cuestiones Políticas. 2022. Vol. 40(75). P. 581-602.

Тодоров Ігор,

д.і.н., професор Ужгородського національного університету

РОСІЙСЬКОЇ ІНВАЗІЇ В УКРАЇНУ

Політика Угорщини від початку російської агресії в Україну викликає багато запитань. Важливо з'ясувати нормативні засади сучасної безпекової політики Угорщини. Наприкінці 2021 р. було затверджено Національну військову стратегію. Наріжним каменем безпеки Угорщини було визначено колективну оборону, яка забезпечується в рамках Організації Північноатлантичного договору, але національна самостійність вказана головною умовою цієї союзницької співпраці. Було амбітно заявлено, що Угорщина, як одна з домінуючих сил у регіоні, здатна гарантувати безпеку країни, стримувати можливу агресію, підтримувати загальний захист уряду від військових та невійськових загроз та викликів, а також здатна виконувати свої обов'язки, що випливають з її членства в НАТО та Європейському Союзі. У великомасштабній та інтенсивній глобальній війні, як член НАТО, Угорщина може постраждати або навіть стати об'єктом атак як частина європейського театру війни. Збройні сили Угорщини повинні завжди бути в змозі стримувати збройний напад, навіть самостійно, до прибуття союзних сил, військово захищати незалежність країни, територіальну цілісність, кордони, громадян і матеріальні активи.

Поточна ситуація угорських сил оборони в основному визначається тим фактом, що після закінчення холодної війни та політичних змін у Центральній та Східній Європі цьому питанню приділялося менше уваги і ресурсів. Коли закінчився термін служби основних військово-технічних комплексів, як правило, радянського виробництва, їхня заміна могла здійснюватися лише на окремих ділянках, а повного озброєння майже не існувало. При цьому практично повністю були знищені існуючі раніше оборонно-промислові потужності, а можливість мобілізації національної економіки на оборонні потреби практично припинена [6]. Виникає питання, як така констатація корегується з понад 20-річним перебуванням Угорщини в Північноатлантичному альянсі.

Після російського вторгнення в Україну 2014 р. Угорщина взяла участь в розбудові нової форми регіональної безпекової співпраці - Бухарестського формату. Він був започаткований у 2015 р. на задля зміцнення стратегічної стійкості нашого регіону як східного флангу НАТО. Країни групи Б-9, що об'єднує країни східного флангу Альянсу (Румунія, Болгарія, Чехія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща та Словаччина) підкреслюють важливість подальшої присутності НАТО від Балтійського моря до Чорного моря. Показово, що група Б9 в спільній заяві в квітні 2023 р. підтримала членство України в Альянсі [7].

Ще в 2016 р. була започаткована урядом Програма ННР Zrínyi. Вона мала на меті створити всеосяжну національну оборонну спроможність, яка охоплює суспільство, економіку та державні організації в цілому. Найбільш помітним елементом цієї програми був розвиток військово-технічних систем та військової інфраструктури. Цю програму планувалося завершити до 2026 р., проте це вочевидь не вдасться, хоча у травні 2022 р. було ухвалено рішення про прискорення програми у зв'язку зі зміною безпекової ситуації в Європі. Відповідно до рекомендацій Вельського саміту НАТО 2014 р. Угорщина демонструє збільшення оборонних видатків.

Таблиця. Витрати на оборону (процентна частка ВВП) [8].

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
--	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Угорщина	0,89	0,90	1,00	1,19	1,01	1,34	1,76	1,68	1.74
----------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

В Національній військовій стратегії Угорщини зазначено, що Угорщина розташована на точці перетину східної та південної загроз, визначених НАТО, хоча Росія безпосередньо в якості загрози не згадується. Вказано також необхідність у сфері оборони, насамперед з Вишеградською четвіркою (V4), Центральноевропейським оборонним співробітництвом. Показово, що серед регіональних форматів безпекової співпраці не згадується Бухарестська дев'ятка. Показовий пункт Стратегії – відродження угорського патріотизму [5]. Одразу виникає запитання: невже він був втрачений? Симптоматично, що в документі йдеться про необхідність перевірки лояльності до режиму В.Орбана [9].

На початку повномасштабної агресії Росії в лютому 2022 р. Угорщина скупчила певні військові сили уздовж кордону України. Проте, на думку угорських експертів, ці сили не були наступальними. Мала місце координація з українською стороною як напередодні ескалації російської агресії, так і у перші дні повномасштабної війни. Декілька українських цивільних літаків вже після початку вторгнення і після закриття повітряного простору перелетіли до Угорщини і змогли сісти в угорських аеропортах. Водночас неможливо виправдати заяви Угорщини про «негайний мир» фактично на умовах Росії. Угорщина офіційно каже, що зброя не має йти через її територію до України. Але насправді західне постачання зброї часто проходить угорською територією або через угорський повітряний простір, а потім перетинає кордон України з боку Румунії, Словаччини або Польщі. Проте угорсько-українські суперечності, що мали місце до повномасштабної російської інвазії, продовжують зростати. Головна вимога Угорщини стосується освітніх прав угорської меншини у Закарпатській області, причому В.Орбан вимагає, щоб ці права були закріплені на умовах Угорщини. Втім, нереалістично чекати, що Україна погодиться на такі вимоги. Отже, з одного боку – мовне і освітнє питання для угорської меншини, а з іншого – угорська блокада співпраці високого рівня між Україною та ЄС і НАТО [4].

У травні 2023 р. Угорщина оголосила про намір заблокувати фінансову допомогу Євросоюзу Україні і не підтримувати подальших санкцій проти Росії. Міністр закордонних справ Угорщини П.Сійярто назвав причини такого рішення: внесення Україною ОTR Bank, найбільшої фінансової установи Угорщини, до переліку міжнародних спонсорів війни; обмеження права етнічних угорців на освіту в Україні рідною мовою; публікацію у Вашингтон Пост, згідно з якою президент Володимир Зеленський нібито збирався підірвати трубопровід «Дружба», яким Угорщина отримує російську нафту [3].

У цьому контексті Президент України вважає, що існує заплутаність серед політичних еліт в Угорщині і відповідно протиріччя, коли країна НАТО виступає за Росію й проти НАТО [2]. П.Сійярто у відповідь заявив, що його країна вже заплатила «надзвичайно високу ціну» за війну в Україні, бо на фронті загинуло кілька членів угорської громади із Закарпатської області [1]. Проте це ж плата не Угорщини, а України, бо загинули саме її громадяни.

Отже, Угорщина будує свої безпекові стратегії в умовах російської інвазії в Україну дуже суперечливо. З одного боку, членство в ЄС та НАТО зобов'язує до певних кроків у протидії російській агресії. В рамках Бухарестської дев'ятки Угорщина

не заперечує набуття Україною членства в НАТО. З іншого боку, лунають абсолютно протилежні позиції з боку очільників країни. Бажання всидіти на двох стільцях веде до помилкової стратегії на кшталт тієї, яку обрала Угорщина в XX столітті під час світових воєн.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Будапешт відповів Зеленському на критику: угорці заплатили надзвичайно високу ціну за цю війну. URL: <https://hromadske.ua/posts/budapesht-vidpoviv-zelenskomu-na-kritiku-ugorci-zaplatili-nadzvichajno-visoku-cinu-za-cyu>
2. За Росію і проти Альянсу. Угорщина перебуває в НАТО де-юре — Зеленський. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/zelenskiy-ugorshchina-perebuvaє-v-nato-tilki-de-yure-novini-ukrajini>
3. Назвав три причини. Угорщина блокуватиме європейську допомогу Україні та санкції проти Росії. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/nazval-tri-prichiny-vengriya-budet-blokirovat-evropeyskuypomoshch-ukraine-i-sankcii-protiv-rossii-siyarto-50325205.html>
4. Рік тому Угорщина стягнула війська до кордону України, але даю 100%, ми не готували напад. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2023/05/16/7161760/>
5. Emzeti Katonai Stratégia. URL: <https://honvedelem.hu/hirek/nemzeti-katonai-strategia.html> 56 Honvédelmi és haderőfejlesztési program kezdődik. URL: <https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/honvedelmi-es-haderofejlesztési-program-kezdodik.html>
6. Nemzeti Katonai Stratégia URL: <https://honvedelem.hu/hirek/nemzeti-katonai-strategia.html>
7. Szczyt grupy B9. URL: <http://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/27993?t=Szczyt-grupy-B9#>
8. The Secretary General's Annual Report 2022. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/3/pdf/sgar22-en.pdf
9. Törvény Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről. URL: <https://njt.hu/jogszabaly/2018-139-00-00>

Толстов Сергій,

к.і.н., доцент

ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України»

ФАКТОРИ КОНСОЛІДАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ

Пошук способів упередження неконтрольованої конфронтації між провідними державами багатопольярного світу посідав важливе місце в політичній дискусії останніх років. Домінуюча теза західної політичної думки полягала у тому, що держави з авторитарними формами правління становлять головний виклик ліберальним демократіям і ліберальному світовому порядку. Виходячи з цього, визначальний напрям у політико-академічних дебатах полягав у тому, чи можна зберегти, можливо, у скорегованій формі «ліберальний міжнародний порядок, заснований на правилах», або ж його руйнування видається неминучим і буде супроводжуватися проявом форм анархії, обумовлених відновленням суперництва і нерегульованої конкуренції провідних, або «великих» держав [1].

В новітніх розробках західних аналітиків простежуються різні підходи – від моделювання компромісних правил у відносинах з основними конкурентами західних спільнот до сподівань, що ліберальний міжнародний порядок все ж вдасться зберегти, хоча б у скорегованому вигляді. Висловлюючи стриманий оптимізм, автори тематичної доповіді, підготовленої Інститутом Тоні Блера за глобальні зміни (2018 р.), наголошували на тому, що демократії мають «конструктивно взаємодіяти з

суперниками з числа великих держав», однак вони також повинні «колективно й невідкладно реагувати, аби захищатися, стримувати й протистояти цим викликам їх цінностям». В цьому ракурсі було окреслено шість типів загроз з боку авторитарних режимів:

- воєнні загрози, такі як анексія територій, гібридна війна та агресивна поведінка;

- примус за допомогою політичних та економічних зусиль з метою залякування та підпорядкування;

- вплив через інформаційні канали з метою зміни інтелектуального клімату демократій;

- руйнівний вплив засобами пропаганди, кібератак і політичної підривної діяльності;

- поширення авторитарних норм, таких як необмежена влада, історичний ревізіонізм та особисте правління;

- загрози згуртованості демократичних блоків, які заохочують відступ демократичних сил [2].

Російсько-українська війна стала наочним втіленням загрози міжнародному миру та стабільності, спричиненої реваншистськими намірами владних кіл РФ. Політико-дипломатична підготовка війни з боку Росії включала декілька фаз, у тому числі демонстрацію військової загрози (концентрацію військ біля кордонів України, проведення військових маневрів у Білорусі) та масштабний політичний тиск на США та країни НАТО з вимогою відновлення геополітичного статус-кво станом на початок 1997 р.

Реваншистська стратегія Москви вказувала на прагнення російського керівництва прискорити руйнування структурних зв'язків і правил міжнародної системи, встановленої США та країнами євроатлантичної спільноти на початку 1990-х рр. Водночас до лютого 2022 р. агресія з боку Росії не сприймалася багатьма західними політиками, представниками академічних кіл та бізнесу як реальна загроза безпеці європейських країн поза межами радянського простору. Лише після повномасштабного вторгнення російських на територію України політика РФ почала тлумачитися політичними колами країн НАТО і ЄС як реальна загроза міжнародній стабільності та спроба нав'язати світу власне розуміння безпеки, згідно якого зникає межа між миром і війною, а наявність ядерної зброї забезпечує безкарність актів агресії та загарбання територій сусідніх країн.

Упродовж 2022 – 2023 рр. зміни у міжнародних відносинах засвідчили посилення розбіжностей у політичному позиціонуванні між країнами євроатлантичного співтовариства та низкою впливових держав так званого «Глобального Півдня». З точки зору теоретичного моделювання такі розбіжності можна розглядати як пряму ознаку встановлення поліцентричного міжнародного порядку, в якому існує декілька центрів, які обстоюють відмінні інтереси та мають власне специфічне сприйняття основних глобальних і регіональних проблем.

На практиці домінуюче становище США та спільна позиція країн НАТО і ЄС щодо російсько-української війни не заважає лідерам окремих впливових держав, навіть із числа європейських союзників США, шукати порозуміння і налагоджувати співпрацю з Китаєм, який адміністрація Дж. Байдена вважає головним суперником Америки. Зі свого боку Китай, Індія та ряд інших країн Азії, Близького Сходу та

Латинської Америки, враховуючи зосередженість США на зовнішніх кризах і внутрішніх проблемах, почали менше оглядатися на американську позицію чи взагалі ігнорувати відповідні вимоги й застереження, за винятком хіба що тих сфер, які можуть спричинити накладення «вторинних» економічних санкцій.

Ієрархія міжнародних відносин втрачає свою усталеність. В перебігу багатосторонньої взаємодії силові потенціали та економічні можливості окремих держав не забезпечують автоматичного закріплення їх місця в глобальній ієрархічній структурі. Спостерігається хаотичний на перший погляд пошук точок дотику та збігу інтересів та між різними гравцями, який утім дозволяє їм подекуди досягати спільних цілей і бажаних результатів. Зміцнення співпраці між США та країнами ЄС не відмінняє існуючі суперечності, адже взаємозалежність і союзницькі відносини у сфері безпеки не виключають конкуренції, так само як умовний розподіл витрат щодо допомоги Україні та стримування Росії не гарантує єдності позицій з інших питань світової та регіональної політики.

У випадку спільної зацікавленості у вирішенні певних проблем чи збільшення економічних можливостей приналежність тих чи інших країн до традиційних коаліцій не забороняє їм налагоджувати зв'язки з учасниками інших угруповань, які до останнього часу вважалися конкурентами чи опонентами. Мають місце непоодинокі спроби створення ситуативних союзів чи інших «інклюзивних» форматів взаємодії, які мають вигляд ситуативних балансів переважно на регіональному рівні. Такі альянси і регіональні групи виникають як у межах ЄС, так і в інших регіонах – насамперед у «сірих зонах», спричинених ослабленням впливу США, Франції, Росії, чи навіть в ареалах, на яких зосереджено суперництво провідних держав.

Російсько-українська війна послужила каталізатором багатьох міжнародних політичних та економічних процесів, включаючи дистанціювання великої групи країн Азії, Африки та Латинської Америки від позиції колективного Заходу. Узагальнення численних заяв представників різних незахідних країн свідчить, що їх переважна більшість розглядає російсько-українську війну як опосередкований гегемоністський конфлікт між США/НАТО і Росією. При цьому, на думку численних політичних оглядачів, однією з причин такого ставлення було використання Заходом подвійних стандартів у другій іракській війні 2003 р. [3].

З політико-економічної точки зору альтернативне позиціонування країн колишнього «третього світу» безумовно пов'язано з динамічним піднесенням «зростаючих економік» ('Emerging Markets', за термінологією МВФ), до яких відносять Китай, Індію, Індонезію, Бразилію, Мексику, ПАР та, часом, деякі інші країни «Глобального Півдня». Провідне значення безумовно мало стрімке «мирне зростання» КНР, яка стала цілком реальним індустріальним, фінансовим лідером та альтернативним США центром впливу і полюсом сили.

З ментальної точки зору та до певної міри з урахуванням ідеологічного контексту, протиставлення підходів впливових країн Півдня офіційній позиції адміністрації Дж. Байдена щодо війни Росії проти України пов'язано як з інерційними атрибутами антиімперіалістичної традиції, так і з неприйняттям американського гегемонізму 1990-х – 2000-х рр. Співставлення позицій країн умовного Півдня та учасників євроатлантичних структур допомагає зрозуміти, чому ініціатива Дж. Байдена про проведення глобальних «самітів демократій» (два таких саміти відбулися у грудні 2021 р та в березні 2023 р.) не стала механізмом консолідації більшості країн,

що розвиваються, довкола США та їх європейських та азійських союзників. На другому «саміті демократій», окрім заяв політичних лідерів і переважно теоретичних дискусій з приводу стандартів та критеріїв демократичного ладу, виявилися специфічні підходи окремих країн, побудовані на обстоюванні національної специфіки політичних систем. 12 учасників, зокрема Індія, Ізраїль та Філіппіни, висловили заперечення проти положень про притягнення до відповідальності порушників прав людини (включаючи питання, пов'язані з ЛГБТК+), або не погодилися визнати роль Міжнародного кримінального суду [4]. Окремі країни висловили застереження і щодо пункту підсумкової декларації про засудження російської агресії. Адже виходячи з прагматичних інтересів значна кількість країн Півдня – від Бразилії до ПАР та Індії, вважають за краще утримуватися від засудження розв'язаної РФ агресивної війни та приєднання до санкцій, які запровадили США та ЄС.

Російсько-українська війна вочевидь має ознаки наймасштабнішої міжнародної кризи, яка стимулювала процеси консолідації та диференціації, включаючи відновлення масштабного оборонного планування НАТО, посилення політичної згуртованості євроатлантичного співтовариства та пошук асиметричних угод і компромісів між країнами «Глобального Півдня» на неідеологічній та прагматичній основі.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Толстов С.В. Міжнародний порядок початку XXI ст.: критерії та концепції. *Research, challenges and development prospects in the area of social sciences*. Riga : Izdevnieciba Baltija Publishing, 2020. P. 253-278. DOI <https://doi.org/10.36059/978-9934-588-42-6/253-278>
2. Joshi S. Authoritarian Challenges to the Liberal Order. Tony Blair Institute for Global Change. 21st June 2018. URL: <https://institute.global/policy/authoritarian-challenges-liberal-order>
3. Хайн М. фон, Кропман В. Война в Ираке: ложь и нарушение международного права. *Deutsche Welle*. 20.03.2023. URL: <https://p.dw.com/p/4Or1T>
4. Лидеры 73 стран подписали итоговую декларацию Саммита за демократию. *Голос Америки*. 30.03.2023. URL: <https://www.golosameriki.com/a/democratic-leaders-gather-for-biden-virtual-summit-struggle-to-unite-behind-principles/7027847.html>

Tulai Oksana,

*Doctor of Economics, Professor, West Ukrainian National University,
Head of the Department of International Relations and Diplomacy*

Alekseyenko Lyudmyla,

*Doctor of Economics, Professor,
Ivano-Frankivsk Education and Research Institute of Management,
West Ukrainian National University,
Chief of the Department of Management and Administration*

THE "CONNECTING EUROPE" MECHANISM IN CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION: PARTNERSHIP TRENDS AND PRIORITIES FOR UKRAINE

In the conditions of complex geopolitical transformations and large-scale military aggression, the domestic scientific community was faced with the need to ensure the content and protection of the Ukrainian-European civilizational paradigm. In the fundamental monograph "Ukraine in the history of Europe of the 19th – early 21st century: historical essays" (2020), attention is focused on the role of Ukraine in the context of the world-

historical process and the integration of national history into the global, world context. In particular, the complex theoretical problem of the correlation of the civilizations of the "West" and "East" with the content of national spirituality is raised [1]. The Center for Security Studies of the National Institute of Strategic Studies in its analytical notes has repeatedly emphasized vulnerabilities in the sphere of coordination of activities in the spheres of national security of Ukraine, which may negatively affect the process of building national stability [2].

Since the start of Russia's war of aggression, the EU and its Member States and the European financial institutions, in a Team Europe approach, are making available up to 53 billion euro in financial, humanitarian, emergency, budget and military support 37.8 billion euro to support its overall economic, social and financial resilience. This includes an unprecedented financial support package of up to 18 billion euro for 2023 around 15 billion euro in military assistance has also been made available under the European Peace Facility and by Member States directly [3]. The EU is giving constant support to Member States in meeting the needs of those fleeing the invasion of Ukraine. It offers assistance at the border, reception and civil protection. It helps Member States ensure access to education, healthcare, accommodation and jobs for those arriving from Ukraine [4].

The agreement between Ukraine and the EU on Ukraine's participation in the European Union's "Connecting Europe Mechanism" program opens up the possibility of attracting EU funding to support the development of high-performance, sustainable and effectively interconnected trans-European networks in the fields of transport, energy and digital services. The total budget of the program until 2027 is almost 21 billion euros [5]. In practice, project financing assumes that half of the cost is compensated by the applicant country at the expense of its own sources or international financial organizations, and 50% of the financing is provided within the program.

The development of export logistics on the western borders of Ukraine in terms of increasing the capacity of road and railway checkpoints deserves special attention. In 2023, the Ministry of Community Development, Territories and Infrastructure, together with EU member states, submitted six proposals aimed at optimizing and modernizing traffic flows in terms of infrastructure capacity at international road and railway checkpoints.

From October 1, 2022, Ukraine joined the Convention on the Common Transit Procedure and began the international application of the New Computerized Transit System (NCTS). Accordingly: 1) Ukraine became the 36th country participating in the Convention; 2) The Convention on the Joint Transit Procedure became part of the national customs legislation; 3) Ukrainian entrepreneurs received advantages in the supply and transit of goods through the territory of 35 countries participating in the Conventions (27 EU states, Iceland, Norway, Liechtenstein, Switzerland, Great Britain, Turkey, North Macedonia, Serbia).

According to the Ministry of Finance of Ukraine, 7,500 transit declarations were issued in the New Computerized Transit System during the 8 months of the "customs visa-free" period [6]. In May 2023, 2,698 relocations started in Ukraine were completed in the countries participating in the Convention on the common transit procedure, which is almost twice as many as in April 2023; the total number of movements from Ukraine in 8 months was 5974. Also in May, guarantors who have the right to guarantee the movement of goods under the common transit procedure started actively using the web service for registration of electronic guarantees.

The Organization for Economic Cooperation and Development and the Government of Ukraine launched the OECD Program for Ukraine as part of the initial dialogue on joining the Organization, which was signed in Paris (2023) at the meeting of the OECD Council [7]. The program for Ukraine envisages strengthening the state's participation in 24 OECD bodies, as well as joining more than 70 legal instruments of the OECD within four years. The program is focused on supporting, firstly, Ukraine's goals of joining the OECD and the EU.

Secondly, on the priorities of the reconstruction and restoration of Ukraine. Therefore, attention is paid to the structural problems of tax policy and administration, environmental policy, corporate governance, public administration, competition, integrity and the fight against corruption. Third, the OECD Program for Ukraine covers key recovery issues such as infrastructure policy and support for displaced persons and returning refugees. Note that this program will be implemented in close cooperation with other international partners, in particular through the Interagency Platform for the Coordination of Donor Aid, in which the OECD participates.

In the conditions of full-scale military aggression, the Government's actions aimed at simplifying the movement of cargo of the Armed Forces of Ukraine and the armed forces of EU and NATO member states deserve special attention. To implement the Government's Priority Action Plan for 2023, the Cabinet of Ministers of Ukraine approved the draft Law of Ukraine "On Amendments to the Customs Code of Ukraine and other laws of Ukraine regarding the unification with European and North Atlantic standards of procedures for declaring military equipment and other goods" [8]. The purpose of the draft law is to simplify the procedure for moving through the customs border of Ukraine military equipment and other goods of the Armed Forces of Ukraine going abroad for military training or for another temporary purpose, as well as the armed forces of EU and NATO member states that are sent to Ukraine for a similar purpose.

Corresponding changes to the Customs Code provide for: introduction into national legislation of the appropriate declaration form (Form 302), which is widely used in EU and NATO member states and contains a minimum set of data; simplification of the procedure for declaring military equipment and other goods of units of the armed forces of EU and NATO member states; exemption from obtaining state export control permits for goods of military purpose and dual use using Form 302; improvement of interagency cooperation through the exchange of information during the movement of military equipment and other goods under Form 302.

Summarizing, we note that all efforts of Ukraine to implement the program "Mechanism "Connecting Europe"" are directed to the step-by-step implementation of the requirements of the EU Questionnaire and answers to it in order for Ukraine to acquire the status of a candidate for the EU [9]. The agreement between Ukraine and the EU on political association and economic integration requires cooperation between the state and the private sector, as well as the creation of a favorable business environment for unification to European and North Atlantic standards.

LITERATURE AND SOURCES

1. Україна в історії Європи XIX – початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К. : Інститут історії України, 2020. 814 с.
2. Резнікова О. О. Щодо координації діяльності з розбудови національної стійкості (стратегічний рівень). Аналітична записка. Серія «Національна безпека». Київ : НІСД, 2020. № 9. 14 с.
3. Recovery and reconstruction of Ukraine. Retrieved from: <https://eu-solidarity->

ukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine/recovery-and-reconstruction-ukraine_en (accessed: June 19, 2023).

4. EU countries welcoming those fleeing Ukraine. Retrieved from: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-countries-welcoming-those-fleeing-ukraine_en (accessed: June 19, 2023).

5. Україна долучилась до європейської програми «Механізм «Сполучення Європи». URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/ukrayina-doluchylas-do-yevropeyskoyi-programy-mehanizm-spoluchennya-yevropu> (дата звернення: 19.06.2023).

6. «Митний безвіз» у цифрах: оформлено 7,5 тис. декларацій за 8 місяців міжнародного застосування NCTS. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/mytnyy-bezviz-u-cyfrakh-oformleno-75-tys-deklaraciy-za-8-misyaciv-mizhnarodnogo-zastosuvannya> (дата звернення: 19.06.2023).

7. Організація економічного співробітництва та розвитку започаткувала Програму для України. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/organizaciya-ekonomichnogo-spivrobitnytstva-ta-rozvytku-zapochatkuvala-programu-dlya-ukrayiny> (дата звернення: 19.06.2023).

8. Уряд схвалив зміни до Митного кодексу та інших законів щодо спрощення переміщення вантажів ЗСУ та збройних сил держав – членів ЄС та НАТО. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/uryad-shvalyv-zminy-do-mytnogo-kodeksu-ta-inshyh-zakoniv-shchodo-sproshchennya> (дата звернення: 19.06.2023).

9. Опитувальник ЄС та відповіді на нього для набуття Україною статусу кандидата в ЄС. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/istorii-uspikhu/opytuvalnyk-yes-ta-vidpovidi-na-nogo-dlya-nabuttya-ukrayinoyu-statusu-kandydata-v> (дата звернення: 19.06.2023).

Федорів Ірина,

к.і.н., доцент

*Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

НОВІ ЗАГРОЗИ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ У ЗВ'ЯЗКУ З ПОСИЛЕННЯМ КНР

Події, що відбуваються у XXI ст. – демонструють людству посилення різноманітних загроз і небезпек, що свідчить про ослаблення системи міжнародної безпеки. Все частіше бачимо порушення лідерами окремих держав загальноприйнятих принципів і норм міжнародного права, намагання вирішити суперечливі питання за допомогою військової сили, чи із застосуванням інших видів зброї, що теж несуть загрозу життю і стабільності людства: тероризм, екологічні катастрофи, голод, інформаційні та економічні війни, тощо.

Частково ці процеси відбуваються у зв'язку із глобалізаційними трансформаціями сучасного світу. Водночас глобальні та регіональні системи безпеки виявилися неспроможними ефективно реагувати на низку нових загроз воєнного, і не лише, характеру [3, с. 104].

Питання світової безпеки з новою силою постало після подій повномасштабної російсько-української війни 2022 р., котра наочно продемонструвала, наскільки слабкими зараз є усі демократичні та дипломатичні механізми вирішення конфліктних ситуацій. Свою неефективність показала і глобальна міжнародна Організація Об'єднаних Націй, метою котрої власне проголошувалась підтримка миру і міжнародної безпеки.

Росія – не єдина на сьогодні країна, що несе світу глобальну небезпеку. В оприлюдненій нещодавно оборонній стратегії США, Пентагон назвав росію «гострою загрозою» для себе та своїх союзників, а Китай – найбільшим викликом безпеці

країни. За словами Ллойда Остіна, Китай «є єдиним конкурентом, який має намір змінити міжнародний порядок і має все більшу силу для цього». У документі зазначались побоювання США у зв'язку зі спільною розробкою Китаєм і росією гіперзвукових ракет, які Америці важче виявляти. Обидві країни також вдосконалюють свою здатність збивати, або виштовхувати супутники з орбіти [6]. У зв'язку з цим США планує створити кільце низькоорбітальних супутників, щоб пришвидшити виявлення гіперзвукових запусків.

Думку, що саме РФ та Китай сьогодні порушують міжнародний порядок, який встановився в світі після Другої світової війни, нещодавно висловив й речник Ради національної безпеки США Джон Кірбі [7].

Китай упевнено демонструє, що має вагоме світове політичне лобі, яке готував роками. КНР сьогодні – це не та країна, що десять років тому, без значного зовнішньополітичного впливу. Зараз вона має суттєві політичні важелі й може створювати зовнішньополітичні дискурси та використовувати їх як метод шантажу. Китай досяг переваги у Близькосхідному регіоні, провів нову хвилю експансії в Океанії та Африці, економічно зміг нав'язати юань як розрахункову одиницю за нафту в країнах ОПЕК, тощо [1].

Слід зазначити, що упродовж 2022 р. китайська політика щодо Москви була добре продумана. Незважаючи на запити Кремля про зброю, КНР надсилала лише нелетальну допомогу. У той же час країна скористалася перевагами міжнародної ізоляції Москви, купуючи дешеву російську нафту, збільшуючи двосторонню торгівлю з нею. Проте на даний момент з'явилися побоювання, що Пекін може відмовитися від політики «проросійського нейтралітету», і все таки надасть росії летальну зброю. Це не лише посилить ворожнечу зі Сполученими Штатами, але й змінить позицію Китаю із суперника США, на загрозливого супротивника [9]. Нова зброя та боєприпаси дозволять росії пролити ще більше крові, знищити цивільної інфраструктури, зруйнувати ще більше міст, збільшити жертви невинуватих дій російської агресії. Таке рішення справедливо зробило б Китай міжнародним злочинцем, розлютить Індію, Бразилію, інші країни, що досі зберігали нейтралітет [9]. Також це зіпсує комерційні відносини Китаю в усьому світі, спровокувавши низку каральних заходів з боку західних країн, що посилить і без того непрості економічні проблеми Пекіна.

Серед ймовірних причин, чому Сі Цзіньпін може наважитись на такий крок, – невдоволення політикою США щодо «стримування» КНР, у зв'язку з чим Пекін може прийняти рішення про відхід від стратегічної політики глобалізації та співпраці з Заходом. Китаю також вигідне продовження війни в Україні, бо це виснажує ресурси США, країн Європи та росії. Така ситуація може прискорити напад Китаю на Тайвань, і як наслідок – пряму військову конфронтацію зі США. Оснащення росії зброєю для вбивства українців стане кроком вперед на шляху досягнення цієї мети [9].

Китай створює найбільший виклик глобальній безпеці та процвітання нашої епохи, маючи «засоби та наміри змінити світовий порядок», – сказав Ріші Сунак 1 травня 2023 р., після завершення саміту G7 [8]. На ньому країнами-учасницями була зроблена спільна заява щодо політики Пекіну, у котрій зазначалося, що вони «рішуче виступають проти будь-яких односторонніх спроб змінити статус-кво Тайваню силою чи примусом», та погоджено створення нового органу для протидії «економічному примусу» з боку КНР стосовно інших країн світу. Однак, на думку деяких експертів, конкретних дій для боротьби зі зростаючою войовничістю Пекіна проти Тайваню, на

саміті погоджено не було.

Ріші Сунак також підкреслив, що проведені розмови щодо важливих технологій, котрі стосуються світової безпеки, які не повинні потрапити до Китаю [8]. Ситуація загострилась після появи технологій «п'ятого покоління» мобільного зв'язку. Провідними компаніями в ній стали саме компанії, розташовані в КНР, такі як Huawei та ZTE. Китай, продаючи дешеве обладнання для стандарту зв'язку 5G, отримує доступ до всієї інформації, що проходить через ці сервери, що й становить загрозу безпеці національним державам. Багато членів Альянсу занепокоїлись безпекою майбутнього внутрішнього комерційного і військового зв'язку в НАТО. Зміни в технології мають також серйозні політичні наслідки, оскільки китайські компанії безпосередньо зв'язані зі своїм урядом, у тому числі й з розвідувальними колами. Внутрішня китайська політика щодо великих обсягів даних – заснована на масовому спостереженні й обмеженості приватного життя, що суперечить системам цінностей, моралі та права в інших країнах [5].

На згадуваному вище саміті, країни G7 висловили стурбованість територіальними суперечками в Південно-Китайському морі [7]. Після російського вторгнення в Україну зросли також побоювання, що Пекін може виконати свої неодноразові погрози та завоювати Тайвань. США вже давно взяли на себе зобов'язання щодо підтримки обороноздатності острова і постачають йому зброю. Зазначимо, що Китай розглядає Тайвань виключно як частину КНР і рішуче відкидає офіційні контакти між своїми міжнародними партнерами та урядом у Тайбеї [2].

Тож, тривале поступове посилення Китаю на сьогоднішній день досягло такого рівня, коли можна говорити про його вплив на структурну трансформацію міжнародної політики. Розширення можливостей КНР відбувалось паралельно з поглибленням кризи лідерства США та звуженням силових можливостей Америки. Зрештою, це призвело до поступового перетворення системи слабкої гегемонії або монополярності без неї на дво- або принаймні півтораполярну структуру [4, с. 114]. Не забуваймо, що нині Китай має значну військову потугу. Упродовж останніх 26 років його оборонний бюджет постійно зростає і у 2020 р. складав 252 млрд дол. Крім того, Китай має найбільшу за чисельністю армію, володіє ядерною зброєю [4, с. 115].

Наближення Китаю до США за ключовими силовими характеристиками вже активувало дилему безпеки у стосунках між державами. Основна небезпека полягає в тому, що захоплені дилемою безпеки держави не можуть почувати себе захищеними. Сучасні США та Китай сприймають один одного як загрозу, що може призвести до глибокої кризи чи навіть відкритого протистояння. В умовах зменшення силового розриву між Китаєм та США старі механізми стримування працюватимуть менш ефективно: у США вже не буде вирішальної переваги, а Китай матиме більше спокус, щоб випробувати міцність американських безпекових гарантій [4, с. 116].

Перетворення структури міжнародної системи на біполярну, окрім загострення відносин між двома великими державами, активізує також боротьбу за союзників. Для міжнародної безпеки це означатиме поляризацію й загострення регіональних конфліктів, чи приведе до нових війн за непрямого, або й безпосереднього втручання двох глобальних гравців [4, с. 117].

У століття прискореної глобалізації локальні війни чи регіональні проблеми вже не можуть розглядатися як суто геополітичні. Знищення осередків тероризму та авторитарних режимів не створить нам мирного світу. Механічне, чи формальне

усунення загроз без викорінення їх реальних причин рано чи пізно призведе до їх появи з новою силою.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Блінкен Е. зустрівся з Сі Цзінпінгом під час поїздки до Китаю. URL: <https://suspilne.media/510427-blinken-zustrinetsa-z-si-czinpinom-pid-cas-poizdki-do-kitau-derzdep/>
2. Військові навчання біля Тайваню та нові загрози з Пекіну. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/novy-zagrozi-dlya-mizhnarodnoi-bezpeki-shho-nadxodyat-vid-kitayu/>
3. Загурська-Антонюк В. Міжнародна безпека у контексті глобалізації сучасного світу. *Інвестиції: практика та досвід*. № 13–14. 2020. С. 103–109. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/13-14_2020/18.pdf
4. Капітоненко М. Піднесення Китаю: вплив на міжнародну безпеку. *Стратегічна панорама*. № 1–2. 2021. С. 113–119. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/119-Article%20Text-231-1-10-20211208.pdf>
5. НАТО і завдання 5G. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2020/09/30/nato-zavdannya-5g/index.html>
6. Пентагон назвав РФ «гострою загрозою», а Китай – найбільшим викликом безпеці США. URL: <https://zaxid.net/news/>
7. РФ та Китай підривають світовий порядок. URL: <https://tsn.ua/politika/rf-i-kitay-pidrivayut-svitoviy-poryadok-kirbi-2289301.html>
8. China poses biggest threat to global security, says Sunak. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/may/21/china-poses-biggest-threat-to-global-security-says-sunak>
9. For China, arming Russia would be folly. *Washington Post*. URL: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2023/03/12/china-arm-russia-ukraine-mistake/>

Хвіст Вікторія,

к.і.н., доцент

Національного університету біоресурсів і природокористування України

ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ КРАЇН ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ

Розпад Радянського Союзу в 1991 році став значним переломом в історії пострадянського простору. Нові незалежні держави зіткнулися з численними викликами, коли вони вступили на шлях політичної трансформації.

Дослідити сенс і суть цих політичних трансформацій на пострадянському просторі, враховуючи унікальні історичні, культурні та геополітичні контексти регіону є метою даної роботи.

Політичні трансформації на пострадянському просторі неможливо зрозуміти без урахування історичного тла радянської доби. Радянський Союз характеризувався централізованим контролем, державним плануванням та ідеологічною політичною системою. Після його розпаду новим незалежним державам довелося боротися із завданням побудови власної політичної системи, часто спираючись на демократичні принципи та ринкові реформи.

Наведемо кілька прикладів політичних трансформацій пострадянських країн.

Естонія, зокрема, є прикладом однієї з найуспішніших політичних трансформацій на пострадянському просторі. Після здобуття незалежності в 1991 році Естонія здійснила комплексні реформи для встановлення демократичного правління, верховенства права та ринкової економіки. Вона прийняла ліберальну економічну політику, залучила іноземні інвестиції та вступила до Європейського Союзу та НАТО.

Політична стабільність, розвиток цифрових технологій і високий рівень життя зробили Естонію зразком для інших пострадянських країн. [4]

Політична трансформація в Україні була більш бурхливою та складною. З моменту здобуття незалежності Україна пройшла через численні політичні зміни та зіткнулася з проблемами консолідації демократичних інституцій. Вона пережила періоди демократичного прогресу, за якими слідували невдачі та політична нестабільність. Помаранчева революція 2004 року та протести Євромайдану 2013-2014 років стали визначними поворотними моментами в політичній трансформації України, відображаючи прагнення до демократичних реформ і тісніших зв'язків з Європейським Союзом. Наразі триває боротьба за існування, як демократичної, незалежної та суверенної держави, проти Росії, яка 24.02.2022 розпочала повномасштабне вторгнення в Україну. Наразі триває геноцид та екоцид Росією України. В майбутньому, по закінченню війни, буде зрозуміло, яка саме політична трансформація чекає Україну.

Політична трансформація Сакартвело відзначена значними реформами та викликами. Після розпаду Радянського Союзу Сакартвело пережила політичну нестабільність, конфлікти та сепаратистські рухи. На початку 2000-х років Революція троянд призвела до зміни керівництва та прихильності до демократичних реформ. Сакартвело запровадила антикорупційні заходи, покращила бізнес-середовище та прагне тісніших зв'язків із Заходом. Проте країна продовжує боротися з територіальними суперечками та геополітичними складнощами в процесі трансформації. Також відзначається напруженість всередині країни через розбіжності політичної позиції між владою країни та її народом. Існують прогнози щодо майбутніх змін політичного курсу народом. [2, с. 20-25]

На відміну від деяких інших пострадянських держав, Білорусь зазнала обмеженої політичної трансформації. З моменту здобуття незалежності країна перебувала під авторитарним правлінням президента Олександра Лукашенка, який зберігав жорсткий контроль над політичною системою та обмеженими політичними свободами. Проте події, такі як протести після спірних президентських виборів 2020 року, продемонстрували зростаючий попит на політичні зміни та демократичні реформи в Білорусі. Хоча на даний момент, перебуваючи під неофіційним управлінням Росії, шанси на зміни політичного курсу в бік Заходу є мізерними, доки народом не буде відсторонено президента Лукашенка. Наразі не спостерігається значного прагнення народу до змін. [3, с. 20-25]

Політична трансформація Казахстану характеризується поступовим переходом від структур управління радянської доби до більш централізованої та контрольованої системи за президента Нурсултана Назарбаєва. Незважаючи на те, що Казахстан докладав зусиль для модернізації своєї економіки та залучення іноземних інвестицій, політична влада залишається сконцентрованою, а демократичні інститути стикаються з обмеженнями. Країна наголосила на стабільності та економічному розвитку як ключових пріоритетах. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, Казахстан намагається поступово відсторонитися від тісного та подружнього зв'язку з Росією, орієнтуючись на реакцію Заходу в цій війні. [1, с. 52-55]

Ці приклади висвітлюють різноманітні шляхи та результати політичної трансформації на пострадянському просторі, відображаючи складності та виклики, з якими стикається кожна країна на своєму шляху до демократичного врядування та

ринково-орієнтованої економіки.

Отож, політичні трансформації на пострадянському просторі були багатограними та складними, сформованими історичними, культурними та геополітичними факторами. У той час як деякі держави успішно перейшли до демократичного управління та ринкової економіки, інші зіткнулися з проблемами та невдачами. Досягнення стійкої політичної стабільності, економічного процвітання та регіональної інтеграції залишається постійним процесом для пострадянських країн. Розуміння змісту та суті цих перетворень має вирішальне значення для розуміння динаміки регіону та формування ефективної політики його майбутнього розвитку.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Васильєв О. Вплив внутрішніх і зовнішніх чинників на суспільно-політичну трансформацію Казахстану. - Зовнішні справи. - 2016. - №1. - С. 52-55.
2. Дунаєва Л. М. Політична трансформація Грузії у постбіполярний період. Політичне життя. – 2021. - №1. – С. 20-25.
3. Порівняльний аналіз розвитку політичних систем України та Білорусі при переході до демократії. - Порівняння політичних систем України та Білорусі. - Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.kursak.com/porivniannia-politychnykh-system-ukrainy-ta-bilorusi/>
4. Шумілов А. Міжнародно-правове співробітництво пострадянських держав (на прикладі країн СНД): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 /А. Шумілов. – Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого., 2003. – 20 с.

Ходун Едуард,
аспірант

Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Ф. РУЗВЕЛЬТ, КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА ТА ЛЕНД-ЛІЗ ДЛЯ СРСР

11 березня 1941 р. Конгрес США прийняв «Закон про забезпечення захисту Сполучених Штатів», більш відомий як ленд-ліз. Він давав президенту США повноваження по спрощеній процедурі та без попередньої оплати передавати військово-економічну допомогу будь-якій країні світу, чия боротьба проти нацистської Німеччини вважалася важливою для Сполучених Штатів. Акт про ленд-ліз приймався задля військової підтримки країн Британської Співдружності, Китаю та Греції, але з початком німецько-радянської війни Франклін Делано Рузвельт озвучив намір включити також СРСР до числа країн-одержувачів американської допомоги.

Така ініціатива президента США викликала неоднозначну реакцію серед американського суспільства. Опитування громадської думки демонстрували, що більшість американців мали надію на перемогу СРСР, але до половини з них виступали проти надання американської фінансово-технічної допомоги Радянській країні [1, с. 324].

Найактивніше проти будь-якої співпраці та допомоги Радянському Союзу виступала Католицька церква, яка була найбільшою монолітною релігійною структурою на території США (до її складу входило близько 28% населення [6, р. 136]). Світоглядним фундаментом таких настроїв слугувала низка енциклік Римських пап, в яких вони, ще починаючи з XIX ст., піддавали комунізм нищівній критиці. У 1937 р. папа Пій XI в енцикліці «*Divini Redemptoris*» застерігав католиків

від будь-якої співпраці з комуністами і прямо вказував, що більшовики – «найбільш завзяті вороги Церкви, які з Москви ведуть боротьбу проти християнської цивілізації» [3]. Два десятиліття гонінь на християн, у тому числі і католицького сповідання, а також різноманітні утиски релігійної свободи в СРСР лише підтверджували слушність таких думок.

Тож тільки-но з'явилися натяки на можливе союзництво із СРСР після початку його збройної боротьби з нацистською Німеччиною, американські католики на всіх рівнях почали заявляти про свою незгоду. Так вже 26 червня 1941 р. у своїй промові у Палаті представників конгресмен із Нью-Йорка Гамільтон Фіш III, католик за сповіданням, відзначає вагомий авторитет Католицької церкви в Америці, яка в особі духовенства та вірян, навряд чи зголоситься висловити підтримку ленд-лізу на користь СРСР [4, р. 5552–5553].

Схильність думки американських католиків, особливо серед політичних діячів законодавчої гілки влади, Ф. Рузвельту була конче необхідна для вирішення питання допомоги СРСР по ленд-лізу. Поставки по ленд-лізу фактично представляли собою «подарунок» за рахунок американських платників податків і вимагали гігантських асигнувань із бюджету. Саме тому конгресмени не могли ігнорувати думки своїх виборців, а президенту потрібна була схильність парламентарів. В іншому випадку, конгресмени-католики, об'єднавшись із ізоляціоністами, унеможливили б прийняття рішення про надання допомоги СРСР.

Щоб уникнути такого сценарію, Ф. Рузвельт активізує дипломатичні зв'язки із Святим Престолом. 3 вересня 1941 р. Майрон Тейлор, особистий представник президента США у Ватикані, був відправлений з листом до Пія XII, в якому президент просив папу відокремити поняття «комунізму» та «російського народу», щоб американське суспільство не сприймало допомогу Радянському Союзу як підтримку власне більшовизму [2, р. 192-193]. Папа відмовився проголошувати окреме послання з цього приводу, але державний секретар Святого Престолу кардинал Луїджі Мальоне пообіцяв М. Тейлору, що дасть відповідні настанови архієпископу Амлето Чіконьяні. Той, зі свого боку, будучи апостольським делегатом в США, повинен пояснити американським єпископам, що «папа немає нічого проти російського народу. Папа засуджує комунізм і це засудження залишається в силі постійно. Щодо російського народу, то у папи було і залишаються лише батьківські почуття» [2, р. 195-196].

30 вересня 1941 р. президент Рузвельт провів прес-конференцію, у ході якої повідомив про існування та повноцінне застосування статті 124 радянської Конституції, що гарантувала свободу совісті та віросповідання. Не маючи доказів щодо фактичного використання цієї правової норми на території СРСР, президенту США довелось обійтись лише номінальною інформацією: «Росія дійсно має церкви та дозволяє звершення богослужінь згідно Конституції 1936 року» [5, р. 223]. Ці слова Рузвельта прозвучали як ствердження того, що начебто радянська влада цілком забезпечує право релігійної свободи, подібно до того, як це відбувається в США. Ця відверто невдала спроба Ф. Рузвельта бездоказово запевнити американців у наявності свободи віросповідання на теренах радянської держави, спричинила справжній інформаційний вибух, особливо в релігійних колах.

З цього часу католицька сторона починає особливо запевняти ідею неможливості будь-якої допомоги СРСР. З одного боку необережна фраза про релігійну свободу в СРСР давала можливість оголосити президента чи не

прихильником комунізму (зіпсована репутація очільника Білого дому, на думку опонентів, могла зашкодити реалізації його ідей), з іншого – серйозність намірів Ф. Рузвельта була настільки очевидною, що зволікати з публічною активністю – значило втратити останній шанс перешкодити наданню допомоги СРСР.

Втім, до кінця осені 1941 р. вся полеміка в католицькому середовищі США з приводу ленд-лізу для СРСР зійшла нанівець, адже фактичний початок військових поставань, а в особливості вступ США у Другу світову війну рішуче вплинув на позицію американського суспільства у ставленні до СРСР як союзника по антигітлерівській коаліції та позбавив сенсу словесні баталії про те, що й так вже відбулось.

Ініціатива президента Рузвельта щодо розповсюдження закону про ленд-ліз на СРСР, яке фактично розпочалось восени 1941 р., зіткнулася із опозицією в певних суспільних групах, особливо серед вірян Католицької церкви. Стійка антипатія до комунізму, яку зрощував учительний авторитет церкви протягом десятиліть, у свідомості американських католиків не могла поєднуватися з наданням військово-економічної допомоги СРСР. Спроба з боку адміністрації президента Рузвельта заручитися підтримкою Святого Престолу шляхом посилення дипломатичних зв'язків принесла лише обмежений результат. Знадобився час, щоб католики США, не відмовляючись від антикомуністичних поглядів, могли сприймати СРСР як союзника або, принаймні, призвичаїлись до нового статусу Радянської країни. До того моменту ленд-ліз для СРСР став вже невід'ємною складовою участі США у Другій світовій війні.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Одинцов М. Патриарх Сергей. Москва: Молодая гвардия, 2013. 396 с.
2. Blet P. Pius XII i druga wojna światowa w tajnych archiwach watykańskich. Katowice, 2000. 452 p.
3. Divini Redemptoris: Encyclica of 19.03.1937. URL: <http://surl.li/ifuqg>.
4. Extension of Remarks. *Congressional Records. House pages. 79th Congress, 1st session.* 1941, 26 June. URL: <http://surl.li/fnmgi>.
5. Miner S. Stalin's Holy War: Religion, Nationalism, and Alliance Politics, 1941–1945. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2003. 448 p.
6. Year Book of American Churches. 1941 Edition / ed. by B. Y. Landis. New York: Yearbook of American Churches Press, 1941. 214 p.

Цвятий Вячеслав,

к.і.н., доцент,

Заслужений працівник освіти України,

член правління Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОДЕЛЮВАННЯ, АНАЛІЗ І ПРОГНОЗУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ДИПЛОМАТІЇ ДЕРЖАВИ ХХІ СТОЛІТТЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ, МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ, ІМІДЖЕВИЙ І БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТИ

В умовах сьогодення особливо актуалізується питання дослідження особливостей теорії та практики зовнішньої політики і дипломатії, зокрема – практичної дипломатії у сфері національної безпеки, міжнародно-політичних переговорів, політичної комунікації, зовнішньополітичної іміджелогії в

поліцентричному світі XXI століття [4, с. 274–278].

Моделювання, аналіз і прогнозування зовнішньої політики і дипломатії – це один із пріоритетних напрямів досліджень у сфері міжнародних відносин XXI століття. Моделі та інструментарій цього напрямку надають можливість поєднати теорію з практикою в пошуках відповідей на актуальні питання практичної дипломатії та зовнішньополітичних стратегій держав, у т.ч – й у сфері національної безпеки та політичної іміджології.

Одним із нових напрямів у теорії дипломатії, теорії зовнішньої політики та теорії міжнародних відносин на сьогодні є – кризова дипломатія (*disaster diplomacy*), модель кризової дипломатії та інституціональна політична безпека. Інституціональні й мондіалізаційні (глобалізаційні) політичні процеси, глобальна дипломатія XXI століття – це тренд сучасної моделі поліцентричного світоустрою [9]. У цьому напрямі одним із об'єднавчих інституціональних векторів у світовій політиці є дипломатія, кризова дипломатія (*disaster diplomacy*) і міжнародно-політичні переговори як засіб нейтралізації конфліктогенних чинників та інструментарій урегулювання політичних, воєнних і політико-дипломатичних конфліктів XXI століття [1; 3, с. 74-80].

Кризова ситуація в умовах професійної діяльності дипломата, політика, державного службовця – це ситуація емоційного та інтелектуального стресу, що вимагає значної зміни уявлень про світ і про себе за короткий проміжок часу під час виконання своїх професійних функціональних обов'язків. Індивід, який потрапив у кризову ситуацію, не може залишатися таким же, яким був. Йому не вдасться осмислити свій психотравмуючий досвід, оперуючи знайомими, шаблонними категоріями і використовуючи звичні моделі вирішення проблем. Для цього необхідна спеціальна професійна підготовка. Так, наприклад для професійної підготовки фахівців у сфері міжнародних відносин, а також підвищення кваліфікації дипломатів-практиків необхідно обов'язково впроваджувати і оновлювати навчальні курси: «Психологічний тренінг дипломата», «Модель поведінки фахівця з міжнародних відносин у кризових ситуаціях», «Інструментарій і практичні моделі політичної іміджології та комунікативістики» та ін. [2, с. 11–31].

Поняття гібридної війни виявилось теоретично й практично найбільш придатним для визначення характеру російсько-української війни 2022 року. Для опору й стримування агресора Україна разом з її міжнародними партнерами демонструє модель кризової дипломатії та модель політичної безпеки / національної безпеки, чітке розуміння природи й характеру цієї війни. Перетворення на зброю (*weaponization*) відбувається не тільки в медійній та інформаційно-комунікативній сфері. Так само в прямому сенсі в ролі зброї, яка наносить ураження різного рівня системам противника, застосовуються всі інші невійськові засоби ведення гібридної війни і моделі політичної безпеки, інструментарій кризової дипломатії. Таке функціональне поєднання в межах гібридних конфліктів гетерогенних явищ і засобів вимагає комплексного аналітичного підходу з боку представників різних галузей знань [2, с. 30–31; 5].

У сучасному поліцентричному світі інституціонально оформилися й трансформувалися як історично традиційні, так і нові політичні конфлікти, гібридні війни у всьому різноманітті їх конкретного прояву [7]. Теорія дипломатії та теорія міжнародних відносин XXI століття активно досліджує їх базову аксіоматику, здійснює типологічний аналіз воєн і конфліктів, причинно-наслідкову обумовленість

воєн і міжнародно-політичних конфліктів, технології їх урегулювання, зокрема – моделі переговорного процесу, їх динаміку та управління конфліктами в умовах глобалізованого світоустрою та історичній ретроспективі (інституціональна політична конфліктологія) [11, р. 16–26].

Гібридні конфлікти і гібридні загрози на сьогодні розглядають як важливу характеристику національної безпеки, міжнародного безпекового довкілля, що перебуває в стані системної кризи. Новими теоретико-методологічними пріоритетами для моделювання конфліктів у сфері теорії дипломатії, зовнішньої політики і міжнародних відносин повинні стати – концепції теорії систем і системного аналізу, загальної теорії управління і кібернетики, синергетики, інформаційних технологій і логіколінгвістики, теорії хаосу й активних систем, діаспоральна аксіоматика і т.д. [6].

Нові тенденції в розвитку сучасних політичних і політико-дипломатичних конфліктів вимагають і нових ефективних методів вивчення цих конфліктів на основі математичних, структурно-логічних, кібернетичних і імітаційно-комп'ютерних, історико-компаративних підходів. Політичні конфлікти сучасності – це клас (інституційний кластер) соціальних конфліктів. Політичні конфлікти відбуваються в соціальній сфері [10, р. 181–190].

У нових геополітичних умовах ХХІ століття, в умовах багатополлярної (поліцентричної) моделі світоустрою, теорія і практика глобальної дипломатії, теорія зовнішньої політики, теорія дипломатії та теорія міжнародних відносин акцентують свою дослідницьку парадигму на нових підходах у дослідженні національної безпеки, політичних конфліктів та воєн – на основі використання сучасних методів математичного та комп'ютерного моделювання. Поряд з традиційними підходами до вивчення, моделювання та аналізу зовнішньої політики, міждержавних відносин, політичних конфліктів слід залучати і нові підходи: використовувати останні досягнення в області природознавства, математики, інформатизації та комп'ютеризації тощо. Публічна дипломатія та політика «м'якої сили» є одним із засобів реалізації зовнішньополітичної стратегії для будь-якої держави, що претендує на вагомую роль у системі міжнародних відносин ХХІ ст. і реаліях підвищеної світової політичної конфліктогенності міждержавних відносин. З наданням міжнародної допомоги пов'язаний і особливий спосіб просування «м'якої сили» держави – кризова дипломатія (*disaster diplomacy*) [8].

Проблема воєн і міжнародно-політичних конфліктів вже тривалий період часу залишається однією із найактуальніших політико-дипломатичних проблем ХХІ століття. Україна сьогодні посідає чільне місце в геополітичних інтересах та архітектоніці безпеки сучасних наддержав, мужньо відстоює свою незалежність, суверенітет і політичну безпеку в російсько-українській війні, яку розпочала росія 24 лютого 2022 року проти нашої держави. Конфліктогенні чинники, тренди хаотизації та упорядкування мають свій вияв у всіх сферах міжнародних відносин, зовнішньої політики та дипломатії, домінують у теорії та практиці сучасної дипломатії та зовнішньої політики, а саме: безпековій, воєнно-політичній, економічній, діаспоральній, інституціональній, іміджевій, комунікативній і соціально-гуманітарній [13].

Закінчення епохи холодної війни і біполярного світу поставило перед державами питання обґрунтованості існування системи міжнародних відносин та її інституціональну трансформацію, з'являється новий дипломатичний інструментарій та

моделі дипломатії [12, р. 02–13].

Новим напрямом дипломатії XXI століття стала діаспоральна дипломатія, зокрема – діаспоральна аксіоматика. Політична безпека має одним із своїх інституціональних елементів – інституціональну діаспорологію (інституції діаспори в міжнародно-політичному і публічному просторі) [3, с. 74–80].

Отже, феномен гібридної війни має два головні модуси існування – матеріальний (фізичний) і дискурсивний. Ці два модуси асиметричні. У військовому (матеріальному) вимірі російсько-українська війна є локалізованим, охоплюючи частину території України, натомість дискурс цієї гібридної війни набув глобального масштабу. Інтерпретаційна складова гібридної війни, або когнітивний вимір ведення гібридних воєнних дій реалізується за допомогою дискурсивних вербально-семіотичних засобів, політико-дипломатичного інструментарію, переговорного інструментарію та моделювання політичної безпеки. Розгляд відмінностей у розумінні нових «змішаних» форм ведення бойових дій дозволяє поставити питання про наявність у сучасних підходах до гібридної війни відмінних перспектив, залежно від позиції сторін у війні та їхніх цілей, а також про вплив «точки зору» на формування стратегій протидії гібридним загрозам і гібридному нападу, особливостям політичної безпеки і міжнародно-політичних інституцій.

Постановка проблеми кризової дипломатії (*disaster diplomacy*), інституціоналізації конфліктів, політичної безпеки, гібридних воєн та інституціональних механізмів їх урегулювання в сучасній міжнародній політико-дипломатичній системі є новою для історико-політологічних, міжнародно-правових і політико-правових досліджень, що відтак вимагає застосування системного аналізу та відповідної термінології, яка необхідна для виконання наукових завдань.

Модель кризової дипломатії, кризова дипломатія (*disaster diplomacy*) – є на сьогодні одним із нових напрямів у теорії дипломатії та теорії міжнародних відносин. Моделювання, аналіз і прогнозування зовнішньої політики і дипломатії є важливою складовою інноваційних досліджень у сфері міжнародних відносин XXI століття.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Потехін О., Клименко Ю. ГЕОПОЛІТИКА ПРОТИ БЕЗПЕКИ: союзницьке стримування агресії в Європі ХХ – початку ХХІ ст.: Монографія К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2023. 552 с.
2. Ціватий В. Г. Дипломатія і підготовка дипломата ХХІ століття: традиції, інновації, моделі. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. Київ, 2004. Вип. 10. Частина І. С. 11–31.
3. Ціватий В.Г. Модель публічної дипломатії Європейського Союзу (ЄС) в умовах трансформації постбіполярного світоустрою ХХІ століття: інституціональний, міжкультурно-комунікативний і темпоральний виміри. *Європейська дипломатія у ХХІ столітті: Збірник наукових статей*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 74–80.
4. Ціватий В.Г. Політика безпеки, гібридні війни і міжнародно-політичні переговори в теорії та практиці дипломатії: історико-інституціональний і політико-правовий дискурс. *Міжнародна безпека. Російсько-українська війна: право, безпека, світ. Збірник наукових праць*. Тернопіль: ЗУНУ, Західноукраїнський національний університет, 2022. Випуск V. С. 274–278.
5. Bassan F. *Digital Platforms and Global Law*. Edward Elgar Publishing, 2021. 168 p.
6. Dom Caristi D., Davie W. R., Lee L. T. *Communication Law: Practical Applications in the Digital Age*. Routledge, 2021. 470 p.
7. Manor I. *Digitalization of Public Diplomacy*. L.: Palgrave Macmillan, 2019. 356 p.
8. *Public Diplomacy: A New Strategic Imperative*, 2016. 196p.
9. Ritzer G., Dean P. *Globalization: Conceptualization, Origins, and History*. 2nd Edition. Oxford, 2019. 606p.
10. Tsivatyi V. *Integration Diplomacy and Paradiplomacy as an Institutional Toolkit for the*

Implementation of Interstate Cross-border Cooperation and Cross-border Security: the European Experience of Ukraine (2014-2020). *Știința politică și administrativă: provocări globale, soluții locale, conferință științifică internațională*. Chișinău: UNU, 2021. С. 181–190.

11. Tsivatyi V. National Security as a Component of Global Security: Lessons from Ukraine's Crises. *Eastern Europe Regional Studies*. Tbilisi–Chișinău, 2017. No 2 (4). P. 16–26.

12. Tsivatyi V., Martsyniuk M. Foreign Affairs of Europe and Migration Policy in the Context of the COVID–19 Pandemic Spread: Regional and Diasporal Discourses. *Eastern Europe Regional Studies*. Tbilisi–Chișinău, 2021. No 1 (9). P. 2–13.

13. Weimann G. *Www.Terror.Net: How Modern Terrorism Uses the Internet*. Special Report. Washington, D. C.: U.S. Institute of Peace. 2004. 12p.

Шара Любов,

к.і.н., доцент

Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ: ВИКЛИКИ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ СОСНИЦЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ)

Територіальні громади, створені в Україні в результаті реформи децентралізації, виявилися дієвими механізмами для вирішення різнобічних завдань локального характеру. У багатьох містах і селах помітно модернізувався зовнішній простір, «оживилася» соціальна царина, зніціювалося залучення іноземних інвестицій, у тому числі шляхом грантових можливостей, спостерігалася імплементація європейських стандартів у процес функціонування виборної влади та комунікування її з місцевими жителями й державними інституціями. Утім, усе змінила війна.

У нинішній час громади виконують зобов'язання, прописані у законодавстві мирного періоду, й вирішують низку проблем, актуалізованих бойовими діями. Підтвердження цього віднаходимо у діяльності Сосницької територіальної громади, однієї з п'яти структурних елементів Корюківського району Чернігівської області.

Виникла вона у липні 2017 р., об'єднавши Сосницьку селищну раду й шість сільських рад (Волинківську, Загребельську, Киріївську, Матвіївську, Пекарівську, Чорнотицьку). У червні 2020 р., згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Чернігівської області», склад Сосницької громади розширився за рахунок ще десяти сільських рад (Бутівської, Великоустівської, Вільшанської, Змітнівської, Конятинської, Козляницької, Кудрівської, Лавської, Спаської, Хлоп'яницької) [21]. Нині її площа охоплює 798, 80 км², де у 39 селах, селищі (Мала Бондарівка) і селищі міського типу (Сосниця) проживають 15 500 осіб [22].

Скориставшись офіційним сайтом Сосницької територіальної громади та сторінками у Facebook, ми поставили за мету охарактеризувати два найважливіші напрями у її діяльності протягом березня 2022 – травня 2023 рр., зумовлені війною.

Одним із ключових пріоритетів стала допомога нашим захисникам на фронті. Поміч є багатовекторною: від смаколиків до технічного обладнання й надається у грошовій формі чи предметно. Якщо йдеться про збір коштів, то задля цього проводяться благодійні акції, почасти приурочені різноманітним святкам, концерти, ярмарки. Приміром, у вересні 2022 р., відзначаючи День Сосниці, зібрали для ЗСУ 40 428 грн [5]. На різдвяно-новорічні свята 2023 р. відбулася акція «Колядуємо для

ЗСУ». Із вертепом і різдвяною зіркою колядували й щедрували колективи сільських клубів, сосницьких Будинку культури та Будинку дитячої і юнацької творчості, накопичивши 106 тис. грн. Гроші передали волонтерам на купівлю необхідних для воїнів речей [9]. Заразом родичі захисників могли відправити на передову різдвяні пакунки, централізовано зібрані у селах громади діловодами старост, а у Сосниці – працівниками селищної ради [8].

Систематично відбувалися благодійні концерти, шкільні ярмарки, спортивні змагання, під час яких донатили для ЗСУ. Так, у березні 2023 р. акумулювали на благодійних концертах у Сосниці 18 тис. грн [16], селах Вільшани і Волинка – 10 тис. грн [3], у с. Рудня – 6 700 грн [14], на шкільних ярмарках у Сосницькому навчально-реабілітаційному центрі – 23 800 грн [18], Конятинській школі – 32 тис. грн [14], під час спортивних змагань у с. Кудрівка – 15 391 грн [19]. І це лише поодинокі факти.

Організують благодійні акції й з чітко визначеною метою: купити для ЗСУ медичне обладнання, ліки, автомобіль тощо. Скажімо, у листопаді 2022 р. та березні 2023 р. задонатили відповідно 219 629 і 240 тис. грн на автомобілі, які придбали у Польщі волонтери Сосницького штабу захисту України й передали на фронт [1; 2].

Крім грошової допомоги, спільнота Сосницької територіальної громади підтримує захисників предметно. У холодну пору актуальним було виготовлення окопних свічок, виробництво буржуйок, в'язання теплих речей, шиття валянок, плетіння маскувальних сіток. Наприклад, сосничани Тетяна Авраменко пошила понад сотню валянок [12], Сергій Федосенко власним коштом зробив більше десятка буржуйок [11], а мешканці с. Вільшани виготовили 1 417 окопних свічок. Властиво, що допомагали їм усією громадою: із с. Чорнотичі передали віск, парафін і жерстяні баночки, із с. Велике Устя – велику партію бляшанок, із с. Хлоп'яники – жерстяні баночки й огарки свічок. Також віск постачали пасічники громади, картон – магазини, аптеки, поштові відділення [23].

Матеріали для сіток приносили благодійники чи купували на їхні фінанси. Зокрема, у січні 2023 р. у Сосниці придбали 5 основ для маскувальних сіток за гроші гуртківців Будинку дитячої та юнацької творчості під керівництвом Марії Гирич (1 500 грн), Мирослава Копил й Алла Антоненко задонатили 2 500 грн [10].

Гуртова робота (плетіння маскувальної павутини, вироблення окопних свічок) організовувалася у приміщеннях сільських рад, клубів, шкіл, у вільний час, вихідні дні. Долучалися до неї і дорослі, і діти. Це, по-перше, корисно для виховного процесу, адже дітлахи наслідують старших допомагати іншим, отримують практичні навички, усвідомлюють значимість боротьби за власну державність, а, по-друге, – об'єднує жителів села (селища), викликає у них відчуття причетності до загальнодержавної справи, пришвидшення спільної перемоги над ворогом.

Іншим, не менш значимим, вектором діяльності представників Сосницької територіальної громади стало піклування про внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Від початку повномасштабного вторгнення їм щомісячно почали видавати і продовжують донині гуманітарну допомогу у вигляді продуктових пакунків, предметів особистої гігієни, речей першої необхідності. Уможлиблюється таке завдяки благодійному фонду «Іскра Добра», офіційному донору World Central Kitchen, Спілці «Громадські Ініціативи України, Корюківській районній організації Товариства Червоного Хреста в Україні [7; 13; 20].

Для проживання ВПО домовлялися з орендодавцями або пропонували у селах вільні хати, забезпечуючи усім необхідним (продуктами, побутовими речами, паливом; восени безоплатно видавали насіннєві матеріали для засадження городів) [17]. Якщо власники житла безкоштовно прихищали переміщених осіб, то отримували компенсацію на оплату житлово-комунальних послуг [4].

Маємо наголосити, що Сосницька громада з радістю зустрічає переселенців, оскільки це дозволяє забезпечити робочими руками аграрний сектор і заповнити вільні вакансії кваліфікованими працівниками (учителями, лікарями, інженерами, тренерами, комунальниками). Аби вирішити «кадровий голод, а він наявний у Сосницькій громаді, ініціювали проєкт «Кадровий резерв» для працевлаштування ВПО [6]. Понад те, приїжджі дітлахи дозволяють зберегти від закриття малокомплектні школи, продовжуючи тим самим життя у вимираючих селах.

Попри матеріальну підтримку, потурбувалися про психологічний стан ВПО. Щоби вони могли подолати емоційні та психологічні наслідки пережитого, пропонують скористатися методами арт-терапії у рамках проєкту «Психологічна підтримка дітей та дорослих в умовах війни», який реалізується Спілкою «Громадські Ініціативи в Україні» за програмою CLEAR [15].

Навіть невелика добірка наведеного фактажу переконує, що допомога ЗСУ та внутрішньо переміщеним особам стали важливими складовими у діяльності Сосницької територіальної громади. Системне бачення її реагування на воєнні виклики потребує глибшої деталізації й окремими сюжетами для вивчення можуть бути заходи стосовно вирішення продовольчої, паливної, енергетичної проблем у перші тижні війни, відновлення комунікацій між населеними пунктами громади, полегшення імплементації переселенців у місцеву спільноту, вшанування загиблих воїнів, підтримка їхніх родин і т.п.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Автомобіль, кошти на який збирала вся Сосницька громада, вже у Бахмуті. *Сосницька селищна громада*: веб-сайт. URL: <https://sosnitsa-rada.gov.ua/news/avtomobil-koshti-na-yaki-zbirala-vsya-sosnitska-gromada-vzhe-u-bahmuti-2022-11-09> (дата звернення: 09.06.2023).
2. За тиждень у Сосницькій громаді зібрали 240 000 гривень на автомобіль для ЗСУ. *Сосницька селищна громада*: веб-сайт. URL: <https://sosnitsa-rada.gov.ua/news/za-tizhden-u-sosnitski-gromadi-zibrali-240-000-griven-na-avtomobil-dlya-zsu-2023-03-16> (дата звернення: 09.06.2023).
3. На концерті Будинку культури для потреб воїнів ЗСУ зібрали 10 000 гривень. *Сосницька селищна громада*: веб-сайт. URL: <https://sosnitsa-rada.gov.ua/news/na-kontserti-budinku-kulturi-dlya-potreb-voiniv-zsu-zibrali-10-000-griven-2023-03-05> (дата звернення: 08.06.2023).
4. Сосницька громада. 1 серпня 2022 р. *Сосницька громада – Facebook*: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=425990269561479&set=a.294781762682331> (дата звернення: 08.06.2023).
5. Сосницька громада. 27 вересня 2022 р. *Сосницька громада – Facebook*: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/sosnitsarada/posts/pfbid0271Yn6hFAucmnct5aXSjzb13W3u7vuQzCbDbzpxEXpXWXdvdcF6hEUUEpUc3qeQxfl> (дата звернення: 16.06.2023).
6. Сосницька громада. 28 вересня 2022 р. *Сосницька громада – Facebook*: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=466401948853644&set=a.294781762682331> (дата звернення: 16.06.2023).
7. Сосницька громада. 9 листопада 2022 р. *Сосницька громада – Facebook*: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=502698745223964&set=a.294781762682331> (дата звернення: 08.06.2023).
8. Сосницька громада. 4 січня 2023 р. *Сосницька громада – Facebook*: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=548361443991027&set=a.294781762682331> (дата

звернення: 08.06.2023).

9. Сосницька громада. 20 січня 2023 р. *Сосницька громада* – Facebook: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/sosnitsarada/videos/577706023779522> (дата звернення: 08.06.2023).

10. Сосницька громада. 25 січня 2023 р. *Сосницька громада* – Facebook: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/sosnitsarada/posts/pfbid0N7xgaKtiWAYqtf4WUsimybbxX948B8Jdpdyn3K6ZyYrBAoMuUKJAURUDZjeXJV11> (дата звернення: 16.06.2023).

11. Сосницька громада. 30 січня 2023 р. *Сосницька громада* – Facebook: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/sosnitsarada/posts/pfbid0WqVc9EvN5v6ajGgf66vo69PtByHrtPzzpha6aL1Bqq78FtWSirWuYruNjnRumei4l> (дата звернення: 08.06.2023).

12. Сосницька громада. 31 січня 2023 р. *Сосницька громада* – Facebook: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/photo?fbid=568174605343044&set=a.294781762682331> (дата звернення: 08.06.2023).

13. Сосницька громада. 17 березня 2023 р. *Сосницька громада* – Facebook: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=601872811973223&set=a.294781762682331> (дата звернення: 16.06.2023).

14. Сосницька громада. 20 березня 2023 р. *Сосницька громада* – Facebook: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=603454298481741&set=pcb.603466775147160;>
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=603643871796117&set=pcb.603646935129144> (дата звернення: 16.06.2023).

15. Сосницька громада. 21 березня 2023 р. *Сосницька громада* – Facebook: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=604059918421179&set=a.294781762682331> (дата звернення: 17.06.2023).

16. Сосницька громада. 30 березня 2023 р. *Сосницька громада* – Facebook: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=609546767872494&set=pcb.609549194538918> (дата звернення: 08.06.2023).

17. Сосницька громада. 29 квітня 2023 р. *Сосницька громада* – Facebook: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=626307666196404&set=a.294781762682331> (дата звернення: 16.06.2023).

18. Сосницька громада. 2 травня 2023 р. *Сосницька громада* – Facebook: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/sosnitsarada/videos/768680171367303> (дата звернення: 16.06.2023).

19. Сосницька громада. 7 травня 2023 р. *Сосницька громада* – Facebook: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=631298822363955&set=pcb.631300302363807> (дата звернення: 16.06.2023).

20. Сосницька громада. 22 травня 2023 р. *Сосницька громада* – Facebook: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=641537371340100&set=a.294781762682331> (дата звернення: 16.06.2023).

21. Сосницька селищна громада. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D1%89%D0%BD%D0%B0_%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D0%B0 (дата звернення: 08.06.2023).

22. Сосницька селищна громада: веб-сайт. URL: <https://sosnitsa-rada.gov.ua/> (дата звернення: 08.06.2023).

23. У Вільшанах виготовили більше 1 400 окопних свічок. *Сосницька селищна громада*: веб-сайт. URL: <https://sosnitsa-rada.gov.ua/news/u-vilshanah-vigotovili-bilshe-1400-okopnih-svichok-2023-01-10> (дата звернення: 08.06.2023).

Шимкевич Катерина,

к.і.н., доцент

Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій

ПРОРАХУНКИ МІЖНАРОДНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ПІД ЧАС ВРЕГУЛЮВАННЯ

МІЖЕТНІЧНИХ КОНФЛІКТІВ НА БАЛКАНАХ (1990-ТІ - 2000-НІ РР.)

Мирний план врегулювання конфліктів між державами, націями, етнічними групами повинен містити не тільки дорожню карту для ворогуючих сторін у повоєнний період, а й враховувати потенційні ризики; передбачати короткотермінові та довготермінові наслідки імплементації документу в життя. Утім, у випадку з сучасними конфліктами міжнародна дипломатія діє по-іншому. Головне – вивести конфлікт з активної збройної фази, припинити ескалацію військових дій, розвести ворогів по різні сторони. По суті, це замороження війни на невизначений час, допоки якийсь тригер не запустить конфлікт знову. Особливо такий підхід помітний по мирним планам, які були укладені для припинення міжетнічних конфліктів у Хорватії (1991–1995 рр.), Боснії і Герцеговині (1992–1995 рр.), Косово (1997–1999 рр.), Колишній Югославській Республіці Македонія⁸ (2001 р.) за активного посередництва дипломатів з різних країн. Це документи, які створювалися і приймалися, щоб припинити війни та законсервувати, а не вирішити проблеми між різними етнічно-релігійними групами даних держав.

Метою дослідження у рамках даної публікації є аналіз помилок міжнародної дипломатії, яка робила спроби вирішити міжетнічні конфлікти в колишніх югославських республіках упродовж 1990-х – 2000-х рр.

Першим прорахунком були мирні угоди – Вашингтонська (1994) [6], Ердутська (1995) [5], Дейтонська (1995) [3], Кумановська (1999) [4] та Охридська (2001) [2]. Розробка документів відбувалася у рамках роботи міжнародних контактних груп, до складу яких входили представники ЄС, Ради Європи, країни – постійні члени РадБезу ООН. Перед дипломатами стояла задача якнайшвидше зупинити війни, запустити у пост'югославських країнах процеси повоєнної відбудови, почати примирення. Через це мирні угоди *не враховували специфіку країн*, відносини всередині багатоетнічних суспільств, не містили механізми тиску на сторони, які можуть порушити домовленості. Ще одним негативним моментом було те, що дипломати *не визначали можливі наслідки реалізації мирних угод*, їхнього впливу на суспільства, можливість сербського ревізіонізму, намагання колишніх ворогів передивитися результати війн.

Найбільш яскраво це проявляється у Боснії і Герцеговині (БіГ), яку Дейтонські мирні угоди перетворили на складне державне утворення з двох ентитетів⁹ – Мусульмано-Хорватської Федерації і Республіки Сербської та спеціального округу Брчко, який знаходиться під контролем міжнародного представника. Держава з 1995 р. перебуває у перманентній кризі, яка кожного року загострюється. Не останню роль у цьому відіграють боснійські серби і керівництво Республіки Сербська, яке прагне зробити ентитет у складі БіГ самостійним. У такий спосіб відбувається порушення Дейтонських угод, а також посилюється етнічний сецесіонізм у суспільстві та державі. Незмінний лідер боснійських сербів Милорад Додик не просто погрожує провести референдум про вихід Республіки Сербської зі складу БіГ, а й підбурює боснійських хорватів на боротьбу за створення власного ентитету. Хорвати БіГ боролися у 1992–1995 рр. за власну державність, створивши самопроголошену Республіку Герцег-Босну. Міжнародна контактна група владнала міжетнічний конфлікт між хорватами і

⁸ Під такою назвою країна у 1993 р. була прийнята в ООН. Назва Республіка Македонія не влаштувала Грецію, яка має у своєму складі історичний регіон Македонія. В Афінах боялися, що новостворена республіка висуватиме претензії на грецьку спадщину. Суперечку вдалося владнати тільки у 2018 р., коли прем'єр Греції Алекс Ціпрас та прем'єр Колишньої Югославської Республіки Македонія підписали Преспанську угоду про зміну назви країни на Республіка Північна Македонія. Документ став чинним з 2019 р.

⁹ Ентитет – це державне утворення, сформоване за етнічною ознакою. Термін стали використовувати у міжнародному гуманітарному праві після підписання Дейтонських мирних угод.

босняками, розробивши мирний план, який був підписаний у 1994 р. у Вашингтоні [6]. За його умовами і виникла Мусульмано-Хорватська Федерація. Дипломати не врахували, що у цьому ентитеті станом на 1994 р. більшість складала і зараз продовжують складати босняки, а не хорвати. Останні, як один з конституційних народів БіГ, пропонують створити третій – хорватський ентитет. Цю ідею підтримує Милорад Додик, а також Хорватія як одна з країн-підписантів і гарантів Дейтонських угод.

Ще одним прорахунком міжнародної дипломатії стало надання боснійським сербам прав конституційного народу. Їх мали притягнуті до кримінальної відповідальності за сепаратизм, підтримку дій агресора, яким по відношенню до БіГ виступала Союзна Республіка Югославія. Натомість боснійські серби отримали узаконення сепаратистської Республіки Сербської як окремого ентитету БіГ. З часом це спровокувало перегляд минулого та відкидання провини сербів та Сербії у війнах 1990-х рр.

Черговою помилкою дипломатів можна вважати *зняття відповідальності з Сербії як країни* за воєнні злочини, геноцид та агресію, що призвело до відкидання сербами у Республіці Сербській, Сербії, Чорногорії, Косово провини за причетність до знищення албанців, босняків, хорватів. У результаті чого сформувалося підґрунтя сучасного сербського ревізіонізму минулого, посилюються націоналістичні тенденції, з'явилася концепція «сербського світу», яка знайшла відгук і підтримку серед кремлівського керівництва.

У випадку із самопроголошеним Косовом міжнародна дипломатія, здавалося б, переосмислила боснійсько-дейтонські помилки і одразу перейшла до конкретних дій стосовно Сербії та Слободана Мілошевича. Дипломати вкотре продемонстрували неспроможність ефективно реагувати на кризові явища на Балканах, вирішивши врегулювати складні відносини Косова із Сербією *шляхом превентивної дипломатії і європейської фасилітації*. Так виник діалог про нормалізацію між Белградом і Приштиною під егідою Євросоюзу [1], який майже одразу засвідчив неможливість застосування подібного формату переговорів. Влада Косова зробила акцент на розбудові власної державності, отримавши визнання США, Великої Британії, Туреччини, практично усіх країн ЄС¹⁰, більшості країн колишньої Югославії¹¹. Сербія ж продовжує вважати частково визнану державу своєю територією і не збирається визнавати Косово як незалежну республіку.

Сподівання Брюсселю на те, що Белград і Приштина домовляться між собою, не виправдалися. За останні роки відносини між країнами значно погіршилися, почастишали сутички у північних муніципалітетах, де більшість складає сербське населення [7].

Отже, до прорахунків міжнародної дипломатії під час врегулювання міжетнічних конфліктів на Балканах у 1990-ті – 2000-ні рр. відносяться бажання заморозити війни, а не вирішити їх; непродуманість потенційних наслідків та ризиків укладених мирних угод; нерозуміння особливостей відносин між різними етнічними групами на теренах колишньої Югославії; прагнення зберегти «обличчя» Сербії; застосування превентивної дипломатії.

¹⁰ Іспанія, Словаччина, Румунія, Греція та Кіпр не визнали

¹¹ Боснія і Герцеговина незалежність Косова не визнала через спротив Республіки Сербської

Незважаючи на видимі помилки у балканській політиці в означений період, міжнародна спільнота продовжує і надалі приймати хибні рішення стосовно врегулювання проблем, які стали наслідками реалізації не до кінця продуманих підходів 1990-х – 2000-х рр.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Adopting Consensus Resolution, General Assembly Acknowledges World Court Opinion on Kosovo, Welcomes European Union Readiness to Facilitate Process of Dialogue. 9.06.2010, General Assembly GA/10980. *Department of Public Information*. URL: <https://press.un.org/en/2010/ga10980.doc.htm> (Дата звернення 24.06.2023).
2. Framework Agreement Concluded at Ohrid, Macedonia. Signed at Skopje, Macedonia. 13.08.2001. 17 p.
3. General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina (Dayton Agreement), 21.11.1995. URL: <https://peacemaker.un.org/bosniadaytonagreement95> (Дата звернення 24.06.2023).
4. Military Technical Agreement between the International Security Force (KFOR) and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia, Kumanovo. 9.06.1999. URL: <https://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm> (Дата звернення 24.06.2023).
5. Tekst temeljnog Sporazuma o Istočnoj Slavoniji, Baranji i Zapadnom Srijemu (Erdutski Sporazum, 12. studenoga 1995.). 2 str.
6. Framework Agreement for the Federation (Washington Agreement). *United States Institute of Peace*. Washington DC. 01.03.1994. 8 p.
7. Шимкевич К. Чому в Косові знову гаряче? *Український мілітарний портал (Мілітарний)*, 13.12.2022. URL: <https://mil.in.ua/uk/blogs/chomu-v-kosovi-znovu-garyache/> (Дата звернення 24.06.2023).

Яговкін Антон,

аспірант Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

ЕФІОПО-СОМАЛІЙСЬКА І ЕФІОПО-ЕРИТРЕЙСЬКА КОНФРОНТАЦІЯ. ПЕРШИЙ ЕТАП - 1960-1975 РР.

Друге десятиріччя Холодної війни породило вкрай затягнутий в подальшому ефіопо-сомалійський міждержавний воєнний конфлікт. Головна причина його виникнення, полягала у довгому політичному вирішенні питання Італійського Сомалі та Еритреї. Їх міжнародний статус після Другої світової війни був доволі аморфним і надзвичайно проблемним, насамперед для Британської імперії – переможця фашистської Італії на Африканському Розі. Офіційний Лондон намагався вирішити це питання з 1946 р. План міністра закордонних справ Бевіна, про створення Великого Сомалі не знайшов відгуку і тому з 1950 р. ці території були передані під управління ООН. Остання 15 вересня 1952 р. передала Еритрею та Огаден Ефіопії, а Сомалі знов опинилося під владою Англії та Італії, хоча як і підмандатні території [5, р. 27]. Тільки після спеціального рішення Генеральної Асамблеї ООН від 14 травня 1959 р. Великобританія змушена була надати незалежність Британському Сомалі 26 червня 1960 р. А вже 1 липня 1960 р. Британське та Італійське Сомалі об'єдналися в єдину незалежну державу – Республіку Сомалі [4, с. 160].

Таким чином, Африканський Ріг був розділений за історичними та етно-конфесійними ознаками. Але приєднання Огадена до Еритреї до Ефіопії не було продиктовано вищеназваними принципами. Цей крок був здійснений через стратегічні відносини Заходу з Ефіопією, а також з її імператором Хайле Селасіє. Більше того,

Еритрея для Ефіопії була стратегічно важливою територією, оскільки забезпечувала країні вихід до моря (Червоного), а тому єдиним вільним шляхом для економічних зв'язків зі світом. Не дивно, що відразу ж після приєднання Еритреї до Ефіопії, там розпочалася збройна боротьба під сепаратистськими гаслами, яку підіграла політика Адіс-Абеби, що ліквідувала місцеве самоврядування. У 1958 р. ця боротьба отримала організаційні форми, через створення в Каїрі Фронту Визволення Еритреї (ФНЕ), на чолі з Османом Салехом Сабхе.

Створення в середині 1960 р. Республіки Сомалі стало початком конфронтації з Ефіопією, так як лідери нової держави бажали об'єднати під своєю владою всі землі, населені сомалійцями – Джибуті, Огаден, північний схід Кенії. Оскільки Республіка Сомалі була однією з бідніших країн світу, а про внутрішню стабільність в ній можна було лише мріяти, через постійно-ворогуючі на всіх рівнях між собою племена та клани, засобом зберегти владу для сомалійських лідерів було об'єднати країну збройним шляхом. Тим більше, що не зважаючи на перевагу населення та іноземну допомогу, Ефіопія також була доволі бідною і у військовому плані не сильною державою.

А тому, вже 26 грудня 1960 р. 7000 сомалійських військових вперше атакували ефіопський прикордонний пункт. Така значна чисельність сомалійських вояків, які здійснили атаку на вузькій ділянці кордону з Ефіопією, свідчила лише про одне – рішення на проведення цієї акції було прийнято на вищій керівництвом тільки-но створеної республіки. Однак, сомалійські керівники не дооцінили свого супротивника, який відразу ж почав діяти «по-західному». У відповідь на сомалійську атаку, Військово-повітряні сили (ВПС) Ефіопії здійснили кілька рейдів на сомалійські міста, а частини спеціального призначення армії Ефіопії, переткнувши кордон, руйнували селища сомалійців.

5 лютого 1961 р. сомалійські війська увійшли в Огаден і частково окупували цю територію. Більше того, офіційний Могадішо вимагав від Великобританії передати так званий «північний прикордонний район», але британці вирішили цей спір на користь Кенії. У відповідь, уряд Сомалі в березні 1963 р. розірвав дипломатичні відносини з Великобританією.

До 1963 р. жодна зі сторін конфлікту не змогла досягти перемоги в Огадені. А коли країни Заходу відмовилися постачати в Сомалі зброю, лідери республіки звернулися до СРСР. В той же час, Ефіопія не тільки отримувала зброю від США [7], але й розташувала на своїй території 3000 американських військових.

Зміни зовнішньополітичних пріоритетів Сомалі проявилися в лютому 1964 р., коли за допомогою радянської зброї в Огадені з 7 по 15 лютого сомалійці здобули кілька перемог. Лише перевага в чисельності та добрий вишкіл особового складу ВПС Ефіопії допомогли їй не втратити цю територію. 16 лютого 1964 р., при посередництві генерального секретаря ООН У Тана обидві країни домовилися про припинення вогню, хоча до літа 1967 р. на кордоні між двома країнами відбувалися збройні сутички.

Обраний у 1967 р. президентом Республіки Сомалі Абдирашид Мермак намагався припинити конфлікт з Ефіопією через досягнення з нею відповідної угоди. Але 15 жовтня 1969 р. він був вбитий, а 20 жовтня, через військовий заколот до влади прийшли сомалійські генерали, створив Верховну Революційну Раду на чолі з генерал-майором Мохамедом Сіадам Барре.

Його уряд оголосив про соціалістичний розвиток країни, через що, Республіка Сомалі стала прямим союзником СРСР. Від останнього країна почала отримувати значну військову допомогу. Радянський Союз побудував на території Сомалі в порту Бербера військово-морську базу для тимчасового базування кораблів 8-ї оперативної ескадри, та аеродром 1-го класу для базування дальніх бомбардувальників Ту-95 та Ту-16 [2, с. 97-101]. Радянська допомога дозволила М. Сіаду Барре створити доволі міцну армію чисельністю в 40000 осіб, на озброєнні якої була найсучасніша техніка – винищувачі МіГ-17Ф та МіГ-21МФ, танки Т-55, панцерники БРТ-60. Біля 6000 радників з СРСР допомагали в створенні сомалійської армії. А у 1974 р. Сіад Барре ухвалив з СРСР Договір про дружбу та співробітництво, одночасно перейменував свою країну в Союз Сомалійських Соціалістичних Республік (СССР (sic!)) [1, с. 401].

В цілому, черговий віток ефіопо-сомалійського міждержавного конфлікту у 1963-1974 рр. закінчився фактичною нічією. Обидві сторони не мали кардинальної переваги над своїм супротивником і вели територіальний спір вкрай пасивно. І якщо «соціалістична» Сомалі, яка вийшла на співробітництво з СРСР почала кардинально змінювати свою мілітарну політику шляхом переоснащення власних збройних сил, на що потрібен був час, то Ефіопія змушена була в той час вирішувати проблему Еритреї.

Еритрея для Ефіопії була стратегічно важливою територією, оскільки вона була єдиним виходом до моря (Червоного) для Ефіопії, а тому – єдиним шляхом що вільно зв'язував її зі світом. Уряд Хайле Селасіє I добре запам'ятав урок своєї зради найближчого свого союзника США під час Суецької кризи 1955-1957 рр., коли заради тактичних інтересів – примарного співробітництва з насерівським Єгиптом аби він не відійшов до радянської сфери впливу, Вашингтон пожертвував стратегічним союзом з Ефіопською імперією. Як наслідок, робити ставку у власних зовнішньоекономічних планах на логістичні дії виключно через Ніл та Суецький канал, віднині Адіс-Абеба не могла. Не дивно, що відразу після приєднання Еритреї до Ефіопії, там розпочалася збройна боротьба під сепаратистськими гаслами, яку підігрівала політика Адіс-Абеби, що ліквідувала місцеве самоврядування в Еритреї.

Як зазначалося вище, ще у 1958 р. ця боротьба отримала організаційні форми, через створення в Каїрі Фронту визволення Еритреї (ФВО) на чолі з Османом Салехом Собхе. В подальшому з'явилися і інші еритрейські військово-політичні організації, з самого початку підтримані деякими арабськими країнами. Втім єдності у еритрейців не було. Між тим не дивлячись на американську військову та економічну допомогу, війна проти сепаратистів Еритреї не була вдалою для імператорської армії. Тільки через відсутність єдності у еритрейських повстанців, їх дії не закінчилися успіхами.

Так у 1970 р. ФВЕ розколовся на Повстанські визвольні сили Еритреї, Еритрейські визвольні сили та Народний фронт визволення Еритреї, який очолювали люди з марксистським переконаннями. Військові підрозділи цих угруповань базувалися на території Судану, але діяли терористичними шляхами і в Європі. Так 11 березня 1969 р. у Франкфурті був захоплений літак ефіопської державної авіакомпанії.

Згодом, стало зрозуміло, що перемогу у війні можна отримати лише об'єднавшись, що і зробили представники трьох вищеназваних еритрейських угруповань у 1975 р., створив знов Фронт національного визволення Еритреї (ФНВЕ) [6, с. 412-413]. Його лідери відразу ж почали будувати де-факто «паралельну» державу, через що в подальшому буде досягнута перемога [2, с. 219-221]. Слід також відмітити, що дії еритрейських повстанців знаходили відгук в соціалістичних країнах, а

Республіка Куба суттєво допомагала їм. Все це призвело до того, що дії еритрейців з кожним роком ставали все більш успішними. В значній мірі це пояснювалося також і внутрішнім станом в Ефіопії. Уряд Хайле Селасіє I - довів свою країну до тяжкої кризи. У 1972 р. стався голод, а в лютому 1974 р. повстала армія. 12 вересня 1974 р. імператор був скинутий військовими, які створили Координаційний комітет збройних сил (DERG) на чолі з генералом Аманом Андом.

Новий уряд здійснив низку термінових заходів щодо боротьби з сепаратизмом, надіславши до Еритреї мобілізовану 40-тисячну армію. Але 23 листопада 1974 р. Анд був застрелений групою заколотників на чолі генералом Тефері Беніі, полковником Антафу Абате і майором Менгісту Хайле Маріамом. Їх головною дією, як і у попередників було придушення сепаратизму в Еритреї. Однак досягти тут перемоги і вони не змогли. Повстанці, скориставшись заворушеннями в країні, оточили столицю Еритреї – м. Асмару, а також майже всю ефіопську армію.

Арабські країни, переважно Лівія, серйозно допомагали еритрейцям, які майже повністю встановили свій контроль над всією країною. Все це спонукало DERG звернутися на початку 1975 р. за допомогою до США та СРСР. І хоча ці країни і допомагали Ефіопії, цього було недостатньо. Тому уряд Тефері Беніі спробував налагодити контакти з Османом Салехом Сабхе, завдяки чому перший етап національно-визвольної боротьби еритрейців закінчилися компромісом. З точки зору державних інтересів Ефіопії він був своєчасним, оскільки з 1976 р. конфронтація між Ефіопією та Сомалі за Огаден почала виходити на абсолютно новий рівень, перетворюючи Африканський Ріг на новий і вкрай принциповий фронт Холодної війни.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Войны второй половины XX века / под редакцией А.Н. Гордиенко. Минск: Литература, 1998.
2. Манойлин В.И. Базирование ВМФ СССР. М., 2004.
3. Миллер Д. Коммандос: Формирование, подготовка, выдающиеся операции. - Минск: Харвест, 1997.
4. Новейшая история арабских стран Африки / под редакцией Ан. А. Громько. М.: Наука, 1990.
5. Finkelstein L.S. Somaliland under Italian administration: a case study in United Nations trusteeship New York: Woodrow Wilson Foundation, 1955.
6. Lewinski M. Konflikt na wybrzeżu morza Czerwonego – Eritrea 1961-1993 // Zarys dzieł Afriki i Azji 1869-1996. Historia konfliktów. Praca zbiorowa pod redakcją irawkowa Anjea Bartnickiego. Warszawa: Wiedza, 1996.
7. “Trade Registers”. Armstrade.sipri.org. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php

Наукове видання

**«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ І БЕЗПЕКА В
БАГАТОПОЛЯРНОМУ СВІТІ: КОНТУРИ НОВОГО
СВІТОУСТРОЮ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ»**

МАТЕРІАЛИ

V Міжнародної науково-практичної конференції

30 червня 2023 р., м. Суми

Відповідальна за випуск *В.В. Михтуненко*